

Σχολείο και Ζωή

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

'Αθ. Παπακωνσταντίνου: Τό παιδί και ή ψυχική του υγεία	σελ. 273
Γεωργίου 'Αθ. Ξύδη, Ph. D.: Πορεία και επίπεδα έπιστημονικής εξέλιξεως, αί έπιστήμαι άγωγής—έκπαιδεύσεως	» 2 86
Κ. Καλαντζή: Τό πρόβλημα της νοητικής καθυστέρησης και ή αντιμετώπισή του στην 'Ελλάδα	» 303
Γ. Π. Μαραγκουδάκη: 'Η περί αντίληψεως θεωρία του J. Bruner	» 316
Εύριπίδου Σούρλα: 'Ο Λαμαρτίνος και τό συναίσθημα της θρησκευτικότητας	» 321
'Ιωάννου Χαραλαμποπούλου: Οι άτομικές διαφορές των μαθητών και ή εξατομικευμένη διδασκαλία	» 325
Εύστ. Γεωργίου: Ψυχική προετοιμασία του παιδιού για τό σχολείο	» 328
Σπυρ. Μπακόλα: Μερικά μέτρα διά την καλήν συμπεριφοράν των μαθητών έντός και έκτός του σχολείου	» 331
Χ. Ζάρα: 'Η όρθότερα όργανώσις των 2]θεσίων Σχολείων	» 332
Κωνστ. Ι. Καμπούρη: 'Η οικογένεια ως παράγων της άγωγής και οι έκ τούτου υπαγορευόμενοι τρόποι σχέσεων και συνεργασίας σχολείου και οικογένειας	» 336
Διεθνής 'Εκπαιδευτική Κίνηση	» 344
'Ελληνική 'Εκπαιδευτική Κίνηση	» 346
Εύρ. πιδ. Σούρλα: Κριτική του Βιβλίου	» 371

ΕΚΔΟΤΗΣ
Γ. ΒΛΕΣΣΑΣ

ΕΤΟΣ Ι' ΙΟΥΛ.-ΑΥΓ. 1962 ΤΕΥΧΟΣ 7-8

"ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ"

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Έτος Ι'

Ιούλιος - Αύγουστος

Τεύχος 7-8

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΨΥΧΙΚΗ ΤΟΥ ΥΓΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το νήπιον γεννᾶται εἰς ἓνα περίπλοκον κοινωνικὸν κόσμον, χωρὶς ὥριμον βιολογικὴν κληρονομίαν διὰ τὴν ἀντιμετώπιση τὰς βασικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντός του. Δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὰ ἀπλούστερα σύμβολα ἢ σκέψεις τῶν πέριξ. Ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιμετώπιση τὰς ἐπιδράσεις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Αἱ δυσκολίαι αὐταὶ δημιουργοῦν ψυχικὴν ἔντασιν, ἡ ὁποία συνοδεύεται ὑπὸ δυσανεσκέας καὶ ἀνησυχίας καὶ δὲν παρέρχεται ἡ ἔντασις αὕτη δι' ἄλλου τρόπου εἰμὴ μόνον διὰ τῆς κατὰ τινὰ τρόπον ὑπερνίκησεως τῶν ἐμποδίων. Ἐπιτυγχάνεται δὲ ἡ ὑπερνίκησις εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς συμπαράστασεως τῶν γονέων καὶ τῶν ἄλλων προσώπων, ποὺ ἐπιμελοῦνται τῆς ἀνατροφῆς του. Βαθμιαίως ὁμῶς κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς νηπιακῆς, παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος ὥριμότητα, ἱκανότητα, δεξιότητα, συνηθείας, διὰ τῶν ὁποίων ἀντιμετωπίζει μόνος τὰς δυσκολίας τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιτυγχάνει τὴν ὀρθὴν προσαρμογὴν, διατηρῶν τὴν πνευματικὴν του ἰσορροπίαν καὶ τὴν ψυχικὴν ἱκανοποίησιν, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ προσωπικὴ του ὑπόστασις διαταράσσεται καὶ δημιουργοῦνται προβλήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὑγιεινὴν τῆς ψυχῆς του ἢ ἄλλως τὴν ὁμαλὴν προσαρμογὴν του.

Ἐννοια τῆς ψυχικῆς υἱείας

Ψυχικὴν υἱεῖαν ἔχουν ὅσοι προσαρμόζονται εἰς τὸν ἑαυτὸν τῶν καὶ τὸν περιβάλλοντα αὐτοὺς κόσμον κατὰ τὸν πλέον εὐχάριστον, ἱκανοποιητικὸν καὶ κοινωνικῶς ἀποδεκτὸν τρόπον, ὅπως ἐπίσης ὅσοι ἀναγνωρίζουν τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ ἀντιμετωπίζουν αὐτήν, ὡς ἔχει. Ὑψιστον βαθμὸν ψυχικῆς υἱείας ἔχουν ὅσοι κατανοοῦν ποῖος εἶναι ὁ μέγιστος βαθμὸς ἐπιτυχίας, τὸν ὁποῖον ἐπιτρέπουν αἱ δυνάμεις τῶν νὰ πραγματοποιήσουν, αἰσθάνονται δὲ τὸ μέξιμυμ τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ἐν μίνιμυμ προστριβῶν καὶ ἐντάσεως.

Ψυχικῶς υἱεῖς εἰναι οἱ ἄνθρωποι οἱ ποὺ εἰναι ἀποδεκτὸν, ἐπαινείναι δι' ὠρισμένας ἱκανότητας, πράξεις, συμπεριφορὰν καὶ αἰσθάνονται δι' αὐτὸ ἱκανοποίησιν. Εὐρίσκει εὐχάριστον εἰς τὴν συναναστροφὴν μὲ

ΔΩΡΕΑ K. Κονδιδ
ΗΜΕΡΟΜ. 20-7-90
ΑΡΙΘ. 44433

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Ἐκδίδεται τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Διευθυντής: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Ἐκδότης: ΓΕΩΡΓ. Σ. ΒΛΕΣΣΑΣ

Διαχειριστής: ΑΝΔΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Γραφεῖα: Περικλέους 21 — Ἀθῆναι

«L'ECOLE ET LA VIE»

REVUE MENSUELLE DE PÉDAGOGIE

Directeur: G. ZOMPANAKIS

Editeur: G. S. BLESSAS

Gérant: A. ZOMPANAKIS

Rue: Périclès 21 — Athènes

Année 10 JUILLET-AOÛT 1962

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ἑσωτερικοῦ:

Ἑτησίᾳ Δρχ. 90

Γιὰ τὰ Σχολεῖα » 90

Γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς » 60

Τὸ τεύχος » 8

Ἐξωτερικοῦ:

Γιὰ Ἐκπαιδευτικοὺς: 1 λίρα Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 2,80 (Ἑτησίᾳ).

Γιὰ σχολεῖα: 1 λίρα Ἀγγλίας καὶ 10 σελλίνια ἢ δολλάρια 4. (Ἑτησίᾳ).

Ἡ συνδρομὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο ἐκάστου ἔτους καὶ προπληρώνεται Συνεργασία, γράμματα, ἐπιταγὲς κλπ. στὴ διεύθυνση: Περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ὁδὸς Περικλέους 21 Ἀθῆνας (Κ). Τηλ. 27-173.

ΕΤΟΣ Ι'

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1962

ΤΕΥΧΟΣ 7-8

Διευθύνσεις κατὰ νόμον: Διευθυντοῦ: Βασ. Σοφίας 8 — Νέα Σμύρνη.
Ἐκδότου: Βυζαντίου 18 — Νέα Σμύρνη. Τυπογραφικαὶ Ἔργασίαι:
Γερ. Γεωργιάδης & Σία Ὁδὸς Βαλτετοίου 62 — Ἀθῆναι — Τηλ. 624-692

Ἐγγράφονται συνδρομηταὶ καὶ πωλοῦνται προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» εἰς τὰ Γραφεῖα μας
ΟΔΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 21 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 227.173

ΤΟ "ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ,"

Θὰ δημοσιεύσῃ σὲ προσεχῇ τεύχη του καὶ τίς μελέτες:

1. Δημ. Χατζηγγλέζου: Τὸ μάθημα τῆς ἱχνογραφίας.
2. Γ. Β. Κυριαζοπούλου: Θετικοὶ καὶ ἀρνητικοὶ παράγοντες τῆς μαθήσεως.
3. Ἀθ. Γκρόζα: Ἡ ἔννοια τοῦ νέου σχολείου.
4. William G. Perry (Μετάφρ. Κων. Ἀλεξάντου): Τὰ πορίσματα τῆς ἐπὶ τοῦ προσανατολισμοῦ ἐπιτροπῆς: Ἐπὶ τῶν σχέσεων ψυχοθεραπευτικῆς καὶ προσανατολισμοῦ.
5. Δημ. Ἡλιοπούλου: Αἱ εἰσαγωγικαὶ ἐξετάσεις εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἱκανωτέρων.

Σὲ προσεχῇ τεύχη ἐπίσης τοῦ «Σχολείου καὶ Ζωῆς» θὰ δημοσιευτοῦν βιβλιοκριτικὰ σημειώματα γιὰ κάθε βιβλίον ποὺ ἔχουν σταλῇ δυὸ ἀντίτυπα τοῦ στο περιοδικό.

τοὺς γονεῖς, ἀδελφοὺς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας. Προσπαθεῖ νὰ κάμῃ ὅ,τι καλλίτερον δύναται καὶ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀρέσκεται νὰ συναναστρέφεται μὲ ἄλλα παιδιὰ καὶ εἶναι εὐχαρίστως ἀποδεκτὸν ἀπὸ αὐτὰ.

Ψυχικῶς ὑγιὲς εἶναι ὁ μαθητὴς, ποὺ σημειώνει κάποιαν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ δοκιμάζει δι' αὐτὸ εὐχαρίστησιν. Εἶναι ἀποδεκτὸς ἀπὸ τοὺς συμμαθητὰς του καὶ συνεργάζεται ἐπιτυχῶς. Εἶναι χαρούμενος διὰ τὰς σχολικὰς ἀπασχολήσεις του καὶ τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς συμμαθητὰς του. Εἶναι ὑπερήφανος διὰ τὸ σχολεῖόν του καὶ προσπαθεῖ νὰ κάμῃ ὅ,τι καλλίτερον δύναται.

Τὰ ψυχικῶς ὑγιή παιδιὰ προσαρμόζονται ἁρμονικῶς πρὸς τὰς προσωπικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Συμπεριφέρονται κατὰ τρόπον ἀποδεκτὸν καὶ ζοῦν μὲ ἐν μίνιμουμ προστριβῶν, ἐντάσεως ἢ φόβου.

Κριτήρια τῆς ψυχικῆς υγείας

Τὰ κατωτέρω κριτήρια ἀποτελοῦν διὰ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἐφήβους ἀπομεμακρυσμένους σκοποὺς πρὸς τοὺς ὁποίους πρέπει ὁλονὲν νὰ πλησιάζουν.

1. Αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς μεταβάλλονται, καὶ τὸ ὁμαλὸν ἄτομον ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ προσαρμόζεται· νὰ μὴ δεικνύῃ πείσμονα ἐπιμονήν, οὔτε νὰ κάμπτεται ἀπὸ προσωρινὰς ἀπογοητεύσεις· νὰ βλέπῃ τὴν ἥτιαν ὡς προσωρινήν καὶ νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ τοὺς σκοποὺς του, ἀλλὰ νὰ κατανοῇ ὅτι μερικὰ πράγματα δὲν δύνανται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀλλάξουν, εἶναι ἀναπόφευκτα καὶ δι' αὐτὸ εἶναι σοφὸν νὰ παραιτῇται πότε πότε ἔστω καὶ προσωρινῶς ἀπὸ μερικὰς ἐπιδιώξεις.

Αἱ καλὰ συνήθειαι ποὺ ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν, ἣ ὁποία διευκολύνει τὴν προσαρμογὴν. Ἀτυχῶς ὅμως συμβαίνει παλαιαὶ καλὰ συνήθειαι λόγω τῶν σημειουμένων μεταβολῶν, ὅχι μόνον νὰ μὴ διευκολύνουν τὴν προσαρμογὴν, ἀλλὰ νὰ ἀποτελοῦν ἐμπόδιον. Συνεπῶς ἡ περισσότερον σημαντικὴ συνήθεια, ποὺ ἐν ὁμαλῶν ἄτομον πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ, εἶναι ἡ ἱκανότης νὰ ἐξετάζῃ κατὰ περιόδους τὰς συνηθείας του καὶ νὰ παραιτῇται ἐκείνων ποὺ ἔπαυσαν νὰ διευκολύνουν τὴν προσαρμογὴν του.

2. Ὁ ὁμαλὸς ἄνθρωπος εἶναι ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀσκεῖ κάποιον ἔλεγχον ἐπὶ τῶν συναισθημάτων του. Αἱ διάφοροι μελέται καὶ ἔρευναι δεικνύουν τί πρέπει νὰ ἔχῃ ἐπιτύχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ἡλικίας του. Τὰ ὁμαλὰ παιδιὰ κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν βαθμίδας τῆς ἡλικίας του. Τὰ ὁμαλὰ παιδιὰ κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν ἔχουν ἀποβάλλει τὸ πείσμα καὶ τὰς ἀψιθυμικὰς ἐκρήξεις. Οἱ ὁμαλοὶ ἐφηβοὶ ἀποκτοῦν τὴν ἱκανότητα νὰ συγκρατοῦν καὶ νὰ μὴ ἐκδηλώνουν τὴν ὀργὴν των. Ἐχουν ἀποβάλλει τὴν σκυθρωπότητα, τὰ κατεβασμένα μούτρα. Ὁ ὁμαλὸς ὥριμος δὲν ἔχει παραλόγους φόβους, εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς ζηλοτυπίας καὶ ἐκδηλώνει κατὰ τρόπον ἐποικοδομητικὸν τὰ συναισθήματά του. Εἰς ὅλας τὰς ἡλικίας ὁ ψυχικῶς ὑγιὲς ἄνθρωπος δοκιμάζει περισσotέραν χαρὰν παρὰ ἀπογοήτευσιν καὶ θλίψιν.

3. Αἱ ὁρμαὶ καὶ ἐπιθυμίαι τοῦ ὁμαλοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλοῦνται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ κοινωνικῶς ἐπιδοκιμαζόμενα πρότυπα. Ὑπάρχουν ὅμως δύο περιορισμοί, ἥτοι ἡ ἡλικία καὶ ἡ ἐμπειρία. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἓνα παιδί καὶ πολὺ περισσότερον ἓνα νήπιον δὲν προσαρμόζει τὴν συμπεριφορὰν του πρὸς τὰ πρότυπα, τὰς συνηθείας καὶ τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζει, καὶ ὅταν ἔχῃ τὴν γνῶσιν, χρειάζεται νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συνήθειαν

συμμορφώσεως, καὶ τὴν ὠριμότητα ἐλέγχου ἐπὶ τῶν ὁρμῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν του.

4. Εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου προβάλλουν ὠρισμένας ἀπαιτήσεις κοινωνικῆς προσαρμογῆς. Τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἐφηβοὶ μανθάνουν πῶς νὰ ἀποκτοῦν φίλους καὶ νὰ διατηροῦν αὐτούς, πῶς νὰ κάμνουν παραχωρήσεις εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἄλλων, νὰ συνεργάζονται κ.τ.δ. Οὕτω ὁ ἐνήλιξ ὀλίγα ἔχει νὰ προσθέσῃ εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν τῶν ἀπαιτήσεων πρὸς κοινωνικὴν προσαρμογὴν. Ὡς σημειωθῇ δὲ ὅτι ἀναπτύσσεται ὁμαλῶς ὁ ἄνθρωπος ἂν διέλθῃ κανονικῶς, χωρὶς δηλαδὴ μεγάλας δυσκολίας, τὰς διαφόρους βαθμίδας ἀναπτύξεως, ἥτοι τὴν παιδικήν, τὴν προεφηβικὴν καὶ τὴν ἐφηβικὴν βαθμίδα.

5. Ἡ συναισθηματικὴ ὠριμότης, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν νηπιακὴν καὶ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ψυχικῆς υγείας. Τὸ ὁμαλῶς ἀναπτυσσόμενον ἄτομον αἰσθάνεται ἀσφάλειαν, αὐτοπεποίθησιν, ἀνεξαρτησίαν καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ αἰσθήματα ἐνοχῆς ἢ ἐχθρότητος.

Τὰ συναισθήματα ἀσκοῦν ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν εἰς τὴν ψυχικὴν υγείαν τοῦ ἀνθρώπου. Πλουτίζουν ἢ καθιστοῦν τὴν ζωὴν πτωχήν, δίδουν ἄρωμα ἢ δηλητηριάζουν αὐτήν, ὅπως ἐπίσης ἀποτελοῦν τὰ ἰσχυρότερα κίνητρα πρὸς ἐνέργειαν ἢ συγκράτησιν αὐτῆς. Ἀφαιρέσατε τὸ συναισθηματικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τὴν θρησκείαν, τὴν φιλολογίαν, τὴν τέχνην, καὶ τότε θὰ μείνῃ μία ἐντελὴς στεγνὴ διάταξις συμβόλων. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ποίησιν, μουσικὴν, καλὰς τέχνας ἢ οἰονδήποτε ἀπὸ τὰ λαμπρὰ προϊόντα τοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Τὰ πτερυγίσματα τῆς φαντασίας, ποὺ ἐδημιούργησαν τὸν ρωμαντισμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, αἱ εὐγενεῖς φιλοδοξίαι τῆς διανοίας, ποὺ ὠδήγησαν τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἀναζήτησιν ὑψηλοτέρας ζωῆς, τὰ λαμπρὰ ἐπιτεύγματα τῶν πρωτοπόρων, τῶν ριψοκινδύνων, τῶν καλλιτεχνῶν, τῶν ἐφευρετῶν, τῶν ἐπιστημόνων, τῶν πνευματικῶν ἀργηγῶν, οὐδέποτε θὰ ὑπῆρχον εἰς ἓνα κῶσμον στερούμενον συναισθημάτων.

Τὰ ὡς ἄνω πέντε κριτήρια τῆς ὁμαλῆς συμπεριφορᾶς διευκολύνουν νὰ κατανοήσωμεν καὶ βοηθήσωμεν τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον κάμνει προσπάθειαν διὰ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ φυσικὸν εἶναι λόγω τῆς ἐλλείψεως ἐμπειρίας καὶ τοῦ μὴ ἐπαρκοῦς ἐλέγχου ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του νὰ χρησιμοποιῇ καὶ τρόπους παρεκκλίνοντας, ὅποτε ὀρθότερον εἶναι νὰ λέγωμεν ὅτι ἔχομεν παιδιὰ μὲ προβλήματα καὶ ὅχι ἀνώμαλα παιδιὰ. Ὡς προσέξωμεν καὶ ἐν ἄλλο σημείον: Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὸ ὁμαλὸν μὲ τὸ ἐπιθυμητόν. Ἐνὰς π.χ. μαθητὴς δὲν εἶναι ἄριστος, ὅπως ἐπιθυμοῦμεν ἢ δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν βαθμίδα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπαγγελμάτων, ἀλλ' αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι δὲν εἶναι ὁμαλός. Θὰ δημιουργήσωμεν ἀνωμαλίαν, καὶ θὰ ἐμποδίσωμεν τὸ παιδί νὰ πραγματοποιήσῃ κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερον τὰς δυνατότητάς του, ἂν ἀπαιτήσωμεν νὰ σημειώσῃ ἐπιτυχίαν πέραν τῶν δυνάμεών του.

Ἡ θεμελίωσις τῆς ψυχικῆς υγείας

Τὸ πρόβλημα τῆς ψυχικῆς υγείας ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὰς ἀνάγκας. Ὄταν τὰ παιδιὰ δὲν δύνανται νὰ προσαρμοσθοῦν ὁμαλῶς πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ ἐνεκα τούτου φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους, ἂν ἠδύναντο νὰ ἐκφράσουν αὐτὸ ποὺ συμβαίνει ἐντὸς των θὰ ἔλεγον: Μερικαὶ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας μου παραμελοῦνται καὶ προσπαθῶ νὰ τὰς ἱκανοποιήσω. Βλέπω ὅτι αἱ προσπάθειαι ποὺ κάμνω φέρουν

καί εἰς σὰς ταραχὴν καὶ ὅμως χρειάζομαι τὴν βοήθειάν σας. Ἄν πάλιν οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι ἠδύναντο νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς αἰτίαις τῶν διαφορῶν πράξεων καὶ τῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς τοῦ παιδιοῦ, θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ βοηθήσουν τὰ παιδιά, καὶ τότε θὰ ἀπεφεύγοντο αἱ ἐνστάσεις, αἱ συγκρούσεις καὶ αἱ ψυχικαὶ ἀνωμαλίες. Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ κατάλληλος ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν ἀναμένεται νὰ ἀποτελέσῃ τὴν πανάκειαν διὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς ψυχικῆς υἱείας. Ἄν δὲν ἱκανοποιηθοῦν αἱ ἀνάγκαι, τότε ἡ ζωὴ τελειώνει ἢ τουλάχιστον παύει νὰ εἶναι εὐχάριστος. Ὡστε ἀποτελοῦν αὗται τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ψυχικῆς υἱείας.

Ἡ λογικὴ καὶ σύμμετρος ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὠλοκληρωμένην προσωπικότητα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἰσθάνεται τὴν ἁρμονίαν, τὴν εὐτυχίαν καὶ γίνεται πολὺ περισσότερον ἀποδοτικὸς, ὅπως ἐπίσης γίνεται πηγὴ εὐχαριστήσεως καὶ διὰ τοὺς γύρω του. Ἀντιθέτως, ἂν δὲν ἐξασφαλισθῇ κάποια λογικὴ καὶ σύμμετρος ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν, ὁ ἀνθρώπος δύναται νὰ γίνῃ ἐπιθετικὸς ἢ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑπερβολικὴν συγκράτησιν, νὰ ἀναπτύξῃ διαθέσεις φόβου, ἀποθαρρύνσεως, ἀντικοινωνικότητος.

Ἄς σημειωθῇ εἰσέτι ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἁρμονικὴ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ψυχικῆς υἱείας, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συμβιβάζεται αὕτη πρὸς τὰ πρότυπα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, διότι οὕτω τὸ ἄτομον, ἐνῶ ἀποφεύγει τὴν σύγκρουσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δηλητηριώδους διαθέσεως τῆς ἐχθρότητος, ἐπιτυγχάνει τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν συνεργασίαν μετὰ τῶν ἄλλων.

Αἱ ἀνάγκαι τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήβου εἶναι θεμελιωδῶς οἱ ἴδιαι μετὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ὀρίμου ἀνθρώπου, μερικαὶ ὅμως ποικίλλουν ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν κατὰ τὰς διαφόρους βαθμίδας ἡλικιών. Ὡσαύτως παρητηροῦμεν ὅτι ὅλα τὰ παιδιά ἔχουν τὰς αὐτὰς ὀργανικὰς καὶ ψυχικὰς ἀνάγκας. Ὅλα δηλαδὴ χρειάζονται ἐπαρκὴ τροφήν, ὕπνον, ἀνεκτὴν θερμοκρασίαν, εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως καὶ ἀναπαύσεως. Ὅλα ἔχουν ἀνάγκην νὰ εἶναι ἀποδεκτά, νὰ ἀγαπῶνται, νὰ ἔχουν κάποιαν λογικὴν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των, νὰ ἔχουν τὸ αἶσθημα τῆς ἐπιτυχίας καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν ἄλλων δι' αὐτὸ πού εἶναι καὶ πράττουν.

Οἱ ἀσχολούμενοι μετὰ τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν ψυχικὴν ὑγιεινὴν δὲν συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ὀνομασίαν τῶν βασικῶν ἀναγκῶν. Μερικοὶ ἀναβιβάζουν αὐτὰς εἰς τεσσαράκοντα. Δύνανται ὅμως νὰ καταταγοῦν εἰς δύο κατηγορίας, ἤτοι εἰς τὰς ὀργανικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς.

Ὀργανικαὶ ἀνάγκαι

Τὸ παιδί καὶ γενικώτερον ὁ ἀνθρώπος, ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπλούστεροι ὀργανισμοὶ χρειάζονται τροφήν, νερό, ὀξυγόνον, κατάλληλον θερμοκρασίαν, περιόδους ἐνεργείας, ἀναπαύσεως καὶ ὕπνου, διὰ νὰ ἐπιζήσουν. Ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη δι' ἐπαρκὴ ἱκανοποίησιν τῶν ὀργανικῶν ἀναγκῶν διὰ νὰ διατηρηθῇ ὁ ἀνθρώπος ὑγιὴς εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ σύμμετρος ἱκανοποίησις τῶν ὀργανικῶν ἀναγκῶν ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς θεμελίους λίθους τῆς ψυχικῆς υἱείας. Οἱ παιδίατροι εὐρίσκουν ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ δυσπεψία, ἡ δυσκοιλιότης, ἡ ἀνορεξία δυνατόν νὰ προέρχωνται ἀπὸ δυσάρεστα συναισθήματα παρὰ ἀπὸ ὀργανικὴν αἰτίαν.

Τὰ παιδιά χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν ἔχουν ἀνάγκην εὐκαιριῶν διὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἐνεργητικότητά των, νὰ ἐκφράσουν τὸν ἑαυτὸν των, νὰ ἀσκήσουν καὶ ἀναπτύξουν τὰς διαφόρους ἱκανότητας καὶ δεξιότητάς των. Εἰς τὸ παιδί ἐν μέρος τῆς ἐνεργητικότητός του εὐρίσκει διέξοδον εἰς

τὸ παιγνίδι. Ἀναγνωρίζεται ὅτι τὸ παιγνίδι ἀποτελεῖ διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν βασικὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ ἀνεχόμεθα, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχόμεθα αὐτὴν ὡς πηγὴν μαθήσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ. Ἐκ παραλλήλου τὰ παιδιά χρειάζονται ἀνάπαυσιν διὰ νὰ ἀναπληρώσουν τὴν δαπανηθεῖσαν ἐνεργητικότητά των. Συχνὰ ὅμως αἱ ἀνάγκαι αὗται πολὺ ἀμελοῦνται εἰς τὸ σπίτι καὶ τὸ σχολεῖον, ἐνῶ τὸ παιδί ἔχει ἀνάγκην βοηθείας διὰ τὴν κατάλληλον κατεύθυνσιν τῆς φυσικῆς του ἐνεργητικότητος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σωματικῆς του υἱείας, πού θὰ βοηθήσῃ καὶ τὴν ψυχικὴν του υἱείαν.

Ψυχικαὶ ἀνάγκαι

Ὅπως αἱ ὀργανικαὶ ἀνάγκαι, οὕτω καὶ οἱ ψυχικαὶ ἐπηρεάζουν τὴν ψυχικὴν υἱείαν καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος καὶ τὴν ὠλοκληρωμένην ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ θεμελιωδέστεραι τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Ἡ ἀνάγκη ἀσφαλείας. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ αἰσθήματος ἀσφαλείας εἰς τὸ παιδί ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς μεταχειρίσεώς του ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄν οἱ γονεῖς ἀγαποῦν τὸ παιδί, προσέχουν καὶ ἀσχολοῦνται ἀρκετὸν χρόνον μετὰ αὐτό, τότε αἱ ἐπιθυμίες του ἱκανοποιοῦνται ἐγκαίρως καὶ ἐπαρκῶς, ἡ δὲ πειθαρχία δὲν εἶναι αὐστηρά. Ἄν οἱ γύρω του ἔχουν πίστιν εἰς αὐτό, καὶ αἰσθάνεται ὅτι γίνεται ἀποδεκτὸν ὅπως εἶναι, δηλαδὴ μετὰ τὰς ἀτελείας τὰς ὁποίας ἔχει, τότε δημιουργεῖται ἡ κατάλληλος ἀτμόσφαιρα καὶ ἀναπτύσσεται τὸ αἶσθημα ἀσφαλείας.

Ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὸ παιδί καὶ ἡ συμπαθὴς ἀποδοχὴ του ἐκ μέρους τῶν ὁμηλικῶν ἀποτελοῦν ἐν καλὸν σημεῖον ἐκκινήσεως, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ πρέπει ὀλιγώτερον νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ περισσότερον νὰ ἔχῃ πίστιν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὡστε ἓνας ἄλλος παράγων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀσφαλείας εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν διαφόρων προβλημάτων καὶ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν ἐμποδίων τῆς ζωῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ τὸ κερδίσουν τὰ παιδιά καὶ ὅχι ἀπλῶς νὰ τὸ προσφέρουν οἱ ἄλλοι εἰς αὐτά.

Ὅταν ἐλλείπουν αἱ προϋποθέσεις ἀναπτύξεως τοῦ αἰσθήματος ἀσφαλείας, τότε εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ ἐκδήλωσις συμπτωμάτων ψυχικῆς ἀσθενείας. Συνηθέστερα τῶν συμπτωμάτων τούτων εἶναι ὁ φόβος, ἡ ἀπογοήτευσις, τὸ κλείσιμον τοῦ παιδιοῦ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἡ ἀπομόνωσις καὶ ὀνειροπόλησις, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ κλοπὴ, ὅπως ἐπίσης ἡ ὑπερεπιθετικότης, ὁ παλληκαρισμός, ἡ ἐπίδειξις κ.ἄ.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀναγνωρίσεως

Τὰ παιδιά, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι, ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν κάποιαν θέσιν εἰς τὰ μάτια τῶν ἄλλων, νὰ ἐπαινῶνται καὶ ἐκτιμῶνται δι' ὅσα κάμνουν καὶ εἶναι, νὰ ἀσκοῦν κάποιαν ἐπιρροήν. Ἐκαστος ἀνθρώπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην αὐτὴν, ὅχι μόνον διότι ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ διότι αἰσθάνεται ἱκανοποίησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του καὶ ὁνοῦται τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοεκτιμήσεως, τῆς προσωπικῆς ἀξίας. Πέραν δηλαδὴ τῆς κοινωνικῆς αἰτίας ὑπάρχει καὶ ἡ προσωπικὴ αἰτία, ἡ ὁποία εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρά. Αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ἑλλειψιν, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτὸν κάτι, διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιος ἐπιδοκιμασίας καὶ διὰ τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι ζητοῦν τὴν συμβουλήν, βοήθειαν καὶ συντροφίαν του.

Ἡ ἱκανοποίησις τῆς ἀνάγκης αὐτῆς ὁδηγεῖ εἰς τὴν αὐτοπεποίθησιν, ἐνῶ ἡ διάψευσις ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συμπλέγματος κατωτέρω-
τητος. Τὸ παιδί, ὁ μαθητής, ποῦ δὲν σημειώνει κάποιαν ἐπιτυχίαν, χάνει
τὸ θάρρος, τὴν ἐνεργητικότητα καὶ ἀπόδοσίν του. Ἀποσύρεται ἀπὸ τὸ πε-
δῖον τοῦ συναγωνισμοῦ. Θεωρεῖ ὅτι ἀποτελεῖ φορτίον διὰ τὸν ἑαυτὸν του
καὶ τὴν κοινωνίαν. Οὕτω ἡ ἀπογοήτευσις, ἡ παραμέλησις τῶν καθηκόντων,
ἡ ἀπομόνωσις καὶ ὄνειροπόλησις δυνατόν νά εἶναι συμπτώματα τῆς ἀνεκ-
πληρώτου ἀνάγκης πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ ἀναγνώρισιν. Ἀντιθέτως τὸ παιδί
ποῦ ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπαινεῖται διὰ τὰς ἐπιτυχίας του, ἀποκτᾷ τὸ αἶσθη-
μα τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τὸ κίνητρον τῆς ἀντιμετωπίσεως νέων δυσκο-
λιῶν. Ἐξ ἄλλου εἶναι δεκτὸν ὅτι ἡ συμπεριφορὰ ποῦ ἀναγνωρίζεται τείνει
νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ αὐτὸ ἔχει σπουδαίαν πρακτικὴν σημασίαν.

Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἐπιδοκιμάζωμεν ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ παι-
διοῦ, ἀλλὰ νὰ ἀφήνωμεν νὰ κατανοήσῃ ὅτι μερικαὶ τῶν ἐνεργειῶν του ἀπο-
δοκιμάζονται καὶ τιμωροῦνται. Τὸ παιδί δὲν αἰσθάνεται ἐκδίκησιν διὰ τὴν
τιμωρίαν, τῆς ὁποίας τὴν ἐπιβολὴν κατανοεῖ, καὶ ἡ ὁποία δὲν φαίνεται ὅτι
ὑποσκάπτει τὰ θεμέλια τοῦ αἰσθηματός του ὅτι εἶναι ἀποδεκτόν. Γινόμεθα
χρήσιμοι εἰς τὸ παιδί, ἂν ἐπιδοκιμάζωμεν τὴν ἐπιθυμητὴν συμπεριφορὰν
του, καὶ ἂν βοηθῶμεν αὐτὸ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ
κοινωνικὰς δεξιότητας καὶ ἱκανότητας, αἱ ὁποῖαι ἀξίζουν ἐπιδοκιμασίας.

Σφάλμα τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων εἶναι ἡ συχνὴ χρῆσις συγ-
κρίσεων πρὸς ἄλλα πρόσωπα. Ὅταν ἓνα παιδί συγκρίνεται δυσμενῶς με
κάποιον ἄλλο, πρᾶγμα ποῦ δυστυχῶς γίνεται συνήθως, ἡ προσωπικὴ του
ἀξία ὑποσκάπτεται καὶ καθίσταται δύσκολος ἡ κοινωνικὴ του ἀνάπτυξις.
Ἀντὶ τῆς δυσμενοῦς συγκρίσεως : «Διατὶ δὲν δύνασθε νὰ ἐπιτύχετε ὅ,τι καὶ
ὁ Β', ποῦ εἶναι ἓνα ἄριστο παιδί καὶ δι' αὐτὸ ὅλοι τὸ ἀγαποῦμε», εἶναι
προτιμότερα ἢ σύγκρισις πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Εἶναι δηλαδὴ καλλίτερον
νὰ εἴπωμεν : «Ἡ χθεσινὴ σας πρᾶξις ἦτο ἐξαιρετος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι δύ-
νασθε νὰ κάμετε τὸ ἴδιον καὶ σήμερον, ἢ αὐτὸ ποῦ κάμετε σήμερον δὲν
ταιριάζει με τὰς συνηθείας ποῦ ἔχετε.»

Ἄς προσέξωμεν καὶ ἓν ἄλλο σημεῖον. Ἡ ἀνάγκη πρὸς ἀναγνώρισιν
δυνατὸν νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἀπὸ τὸν τονισμὸν, τὸν ὁποῖον δίδομεν εἰς τὴν
ἀνεπιθύμητον συμπεριφορὰν τοῦ παιδιοῦ. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ μομφή, ἡ
διαπόμπευσις, ἡ ταπείνωσις ἑνὸς παιδιοῦ, διότι καταπατεῖ ὠρισμένας ἀρ-
χὰς καὶ νόμους, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσῃ ἓν εἶδος ἀναγνωρίσεως καὶ
νὰ συνεχίσῃ τὴν συμπεριφορὰν αὐτήν, διότι ἱκανοποιεῖται οὕτω ἡ ἀνάγκη
πρὸς ἀναγνώρισιν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ εὐθύνη τῶν γονέων καὶ τῶν δι-
δασκάλων εἶναι νὰ διδάξουν εἰς τὸ παιδί ὅτι ἐκτιμᾶται ἡ ἀναγνώρισις, ποῦ
ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν κοινωνικῶς ἀποδεκτῶν ἐνεργειῶν του, καὶ ὅχι διὰ
τῆς ἐγωκεντρικῆς συμπεριφορᾶς του ἢ τῆς ὄνειροπολήσεως.

Γονεῖς καὶ διδάσκαλοι εἶναι σκόπιμον νὰ ἀποφεύγουν τὴν χρῆσιν τῶν
πτωχῶν μεθόδων τῆς μομφῆς, τοῦ σαρκασμοῦ, τῆς ταπείνωσεως καὶ περι-
φρονήσεως, ὅταν μάλιστα ἡ ἀποτυχία ὀφείλεται εἰς ἑλλειψίν ἱκανότητος τοῦ
παιδιοῦ. Ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὰς μεθόδους αὐτάς θὰ κάμουν καλλίτερον
νὰ στραφοῦν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των καὶ νὰ μελετήσουν τὴν κατάστασιν τῆς
ἰδικῆς των ψυχικῆς υγείας, διὰ νὰ ἐξηγήσουν καὶ θεραπεύσουν τὴν συμπε-
ριφορὰν των αὐτήν.

Ἡ ἀνάγκη ἀγάπης

Ἐκαστος ἄνθρωπος καὶ ἰδιαίτερος τὸ παιδί αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην
νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἀγαπᾶται. Οἱ παιδίατροι ἰδιαίτερος τονίζουν τὴν ἀνάγ-

κὴν τῆς ἀγάπης κατὰ τὰς συμβουλὰς των πρὸς τοὺς γονεῖς. Ἡ προσποιη-
τὴ ἀγάπη οὐδὲν σημαίνει, διότι τὰ παιδιά διακρίνουν, ἂν γνησίως ἀγα-
πῶνται καὶ ἀποκρίνονται ἀναλόγως. Ἐκ σχετικῶν ἐρευνῶν ἀπεδείχθη ὅτι
παιδιά, ποῦ δὲν εἶχον κανονικὴν ἀνάπτυξιν εἰς βάρος, ἐνεργητικότητα καὶ
διαφέρον διὰ τὰ γύρω των πράγματα, ἐβελτιώθησαν σημαντικῶς, ὅταν οἱ
γονεῖς ἐπέδειξαν ἀγάπην, ἐχάϊδευον, ἐλίκνιζον καὶ ἐνηγκαλίζοντο αὐτά.
Διδάσκαλοι παρετήρησαν ὅτι μαθηταὶ δεικνύοντες προβληματικὴν συμπε-
ριφορὰν, ἥτοι ἀμέλειαν καθηκόντων, χαμηλὴν ἐπίδοσιν, κάματον καὶ ἀντι-
κοινωνικότητα, ἐβελτιώθησαν ὅταν ἐμετριάσθη ἡ πρὸς αὐτὰ σκαιὰ συμπε-
ριφορὰ τῶν γονέων καὶ ἐδόθη περισσότερος χρόνος καὶ προσοχὴ διὰ τὴν
φροντίδα τῶν παιδιῶν των. Ἄν ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποῦ διατηρεῖ
τὸν κόσμον εἰς τὴν ζωὴν, εἶναι τοῦλάχιστον τὸ λάδι ποῦ βοηθεῖ τὴν ζωὴν
νὰ γυρίζῃ περισσότερο ὁμαλῶς.

Συμφώνως πρὸς τὸν βαθμὸν ποῦ ἀγαπᾶται τὸ παιδί ὑπάρχει ἡ πιθα-
νότης, ἂν ὅχι ἡ βεβαιότης, ὅτι θὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀγαπᾷ τοὺς
ἄλλους. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα τῶν βασικῶν παραγόντων διὰ τὴν ψυχικὴν
υγείαν. Χωρὶς τὴν ἀγάπην ἡ ἐνεργητικότης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι περιωρι-
σμένη, ὀλίγη εἶναι αἱ εὐκαιρίαι διὰ προσωπικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν
καὶ δὲν ὑπάρχει προοπτικὴ νὰ ἀποβῇ συναισθηματικῶς ὥριμος. Ὁ ἄνθρω-
πος εἶναι ψυχικῶς υγιὴς ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν ποῦ ἀνέπτυξεν ὁμα-
λὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλ' αἱ ὁμαλὰι σχέσεις εἶναι δύσκολοι, ἂν
δὲν ὑπάρχῃ ἀγάπη. Τὸ μῖσος καὶ ὁ φόβος εἶναι ψυχικαὶ ἀσθένειαι.

Κάποια προφύλαξις εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν

Τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον πλήρης ἱκανο-
ποίησις μιᾶς ὀργανικῆς ἢ ψυχικῆς ἀνάγκης θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνά-
πτυξιν τῆς ἐπιθυμητῆς προσωπικότητος καὶ τῆς μεγίστης ψυχικῆς υγείας.
Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον δεδομένα τῶν ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεων δὲν
δύνανται νὰ δοθῇ ὀριστικὴ ἀπάντησις. Γεννῶνται μερικὰ ἐρωτήματα ἐν σχέ-
σει πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν παιδιῶν, ὅπως τὸ ἐρώτημα :
Προπαρασκευάζομεν τὰ παιδιά νὰ γίνουν ψυχικῶς ὥριμα, ἂν τὰ προστα-
τεύωμεν ἀπὸ τὰς διαψεύσεις τῆς ζωῆς, τὰ κτυπήματα καὶ τὰ βέλη τῆς σκλη-
ρᾶς πραγματικότητος ;

Ἡ συνεχὴς ὑπερπροστασία καὶ προσοχὴ τῶν γονέων κάμνουν τὸ παιδί
εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν νὰ τὸ ὑπὴρ-
ρετοῦν οἱ ἄλλοι συνεχῶς, ἀλλ' αὐτὸ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι οὐ-
δεν δυνατόν, οὔτε χρήσιμον. Τὸ ὑπερπροστατευόμενον παιδί δὲν ἀναπτύσσε-
ται κοινωνικῶς καὶ αἰσθάνεται ἀγωνίαν, ὡς καὶ ἑλλειψίν ἀσφαλείας. Ὅπως
ὅμως ἡ ὑπερβολικὴ ἱκανοποίησις μιᾶς ἀνάγκης εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ὁδη-
γήσῃ εἰς τὴν ἀνωμαλίαν, ὁμοίως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ ὑπερ-
βολικὴ διάψευσις ἔχει ὀδυνηρὰς συνεπείας διὰ τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ
παιδιοῦ.

Οἱ ψυχολόγοι μᾶς ἔχουν εἰδοποιήσει περὶ τῶν κινδύνων τῆς ὑπερπρο-
στασίας καὶ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἀποφύγωμεν τὸν κίνδυνον νὰ μεγαλώσουν
τὰ παιδιά μέσα εἰς γυάλινα κλουβιά. Ὅπως ὅμως οἱ ἱατροὶ ὑποστηρίζουν
σήμερον ὅτι τὸ παιδί δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζῇ εἰς ἓν ἀντιστηρικτὸν περιβάλ-
λον, καὶ ὅτι καλὸν εἶναι νὰ ἀποφύγῃ τὰς παιδικὰς ἀσθενείας, τοῦλάχιστον
εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του, κατὰ παρόμοιον πρέπει νὰ δεχθῶμεν καὶ
διὰ τὴν ψυχικὴν του υγείαν. Πρέπει νὰ ἐνθαρρύνωμεν τὰ παιδιά νὰ ἔχουν
εὐρεῖαν κοινωνικὴν ἐμπειρίαν, ταύτοχρόνως ὅμως νὰ φροντίζωμεν νὰ μὴ
ἐκτεθοῦν εἰς ἀποτυχίας καὶ διαψεύσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀποφευχθοῦν.

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Υποφέρουν από ψυχική ένταση όχι μόνον όσοι υποβάλλονται ειδικήν θεραπείαν, αλλά πολλοί περισσότεροι και μάλιστα όσοι δύνανται να κατανοήσουν και εκτιμήσουν ὀρθῶς τὰς δυνάμεις και ἀδυναμίας των, γκρινιάζουν διαρκῶς και δὲν δύνανται νὰ δοκιμάσουν κάποιαν χαρὰν και εὐτυχίαν, παρουσιάζουν μικροδιαταραχάς, κάμνουν τοὺς γύρω των νὰ υποφέρουν*.

Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ἀνωμαλία ὁδηγεῖ εἰς τὸ διαζύγιον, τὸν ἀλκοολισμόν, τὸν τετυμοϊσμόν, τὴν ἀνικανότητα πρὸς προσαρμογὴν εἰς τὴν πραγματικότητα και τὴν ἀντιμετώπισιν κατὰ ὁμαλὸν τρόπον τῶν δυσκολιών τῆς ζωῆς. Ἡ ψυχικὴ ἀνωμαλία εἶναι ἕν μεγαλύτερον πρόβλημα παρὰ ὁ καρκίνος, ἡ φυματίωσις και ἡ πολυομυελίτις. Εἰς ξένας χώρας, ὅπως εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὑπολογίζουν ὅτι ἕνας εἰς τοὺς 13 μαθητὰς χρειάζεται κάποιαν εἰδικὴν μελέτην και βοήθειαν. Εἰς τὴν χώραν μας εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν αὐτῶν.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παιδιῶν με ἀνώμαλον προσαρμογὴν ἀνήκουν ὅσα υποφέρουν ἀπὸ ἑλλειψιν ἀσφαλείας, φόβον, περιφρόνησιν, ζήλειαν· μισοῦν τὸ σχολεῖον και συχνὰ τὸ σκάζουν, δὲν ἐκτελοῦν τὰς σχολικὰς τῶν ἐργασίας και ἀποτυγχάνουν, ἐνῶ ἔχουν πνευματικὰς ἱκανότητας· εἶναι ἥσυχά παρὰ τὴν ἡλικίαν των και ἀποφεύγουν νὰ συναναστρέφονται τοὺς ὁμηλικούς των· ἔρχονται εἰς προστριβὰς και συγκρούσεις πρὸς τοὺς ἄλλους και γενικώτερον ὅσοι δὲν αἰσθάνονται εὐχαρίστησιν και δὲν ζοῦν ἁρμονικῶς με τοὺς ἄλλους. Ὁ κατάλογος αὐτῶν περιπτώσεων ψυχικῆς ἀνωμαλίας δύνανται νὰ συνεχισθῇ. Αἱ ἐκδηλώσεις μίσους, ὑποψίας, σκυθρωπότητος, ἰδιοτροπίας, ἀγωνίας, ἀδικαιολογήτου φόβου, εὐκόλου ὀργῆς, δυσθυμίας και ἑλλείψεως ἐπιτυχίας ἀποτελοῦν ἐπίσης ἐνδείξεις ὑπάρξεως προβλήματος ψυχικῆς υγείας.

Προβληματικαὶ περιπτώσεις συμπεριφορᾶς

Υπάρχουν μερικὰ παιδιά με προβληματικὴν συμπεριφορὰν, πού βασανίζουν τοὺς γονεῖς και ὅσους ἀσχολοῦνται με τὴν ἀνατροφήν αὐτῶν. Θὰ ἐξετασθοῦν αἱ συνηθέστεραι τῶν περιπτώσεων τούτων.

Τὸ συχνὸν κλάμα

Ἀποτελεῖ τὸ συχνὸν κλάμα ἐνδειξιν ὅτι ὑπάρχει ἔντασις εἰς τὸ παιδί και συγχρόνως ἀποτελεῖ διέξοδον, πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν συναισθηματικὴν χαλάρωσιν. Διὰ τὸν τελευταῖον αὐτὸν λόγον δὲν πρέπει νὰ καταπιέζεται ὑπερβολικῶς τὸ κλάψιμον. Τὸ παιδί πού κλαίει εὐκόλως με τὴν ἐλαχίστην πρόκλησιν, εἶναι φανερόν ὅτι υποφέρει ἀπὸ συναισθηματικὴν ἔντασιν. Ἄν χρησιμοποιῶμεν τὰς περιφρονητικὰς φράσεις «Μὴν εἶσαι μωρό. Πάψε κλαψιάρη», δὲν ἐπιδρῶμεν θεραπευτικῶς ἀλλὰ προσθέτομεν εἰς τὴν συναισθηματικὴν ἔντασιν του. Ἄν πιέσωμεν αὐτὸ νὰ σταματήσῃ ἀναγκάζεται ὁ ὀργανισμὸς νὰ δώσῃ ἄλλην διέξοδον, ὅπως εἶναι ἡ ἡμικρανία και ὁ κατάρρους.

Οἱ γονεῖς βοηθοῦν τὸ παιδί νὰ ὑπερνικήσῃ αὐτὴν τὴν δυσκολίαν, ἂν ἀφήνουν αὐτὸ νὰ κλάψῃ, διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν του ἔντασιν και ἂν δὲν δεικνύουν ἀδιαφορίαν, πού συντελεῖ νὰ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι περισσότερον μόνον και ἀνεπιθύμητον, ἀλλ' ἂν ἀπεναντίας δεικνύουν κατανόησιν, ἀναζητήσουν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν αὐτοῦ συμπεριφορᾶς και χρησιμοποιήσουν κάποιο πρόγραμμα ἐκρίζωσεως τῆς αἰτίας.

* Βλ. Α. Παπακωνσταντίνου: Ὁ γάμος και ἡ ψυχικὴ υγεία, Ἀθῆναι 1960.

Τὸ πιπίλισμα τοῦ ἀντίχειρος

Τὰ πλεῖστα τῶν παιδιῶν ἰδίᾳ τῶν νηπίων εὐχαριστοῦνται νὰ θηλάζουν τὸν ἀντίχειρα ἢ ἄλλον δάκτυλον ἢ περισσοτέρους δακτύλους. Κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν δυνατόν νὰ ὀφείλεται τοῦτο εἰς ἀνεπαρκῆ τροφήν, ἀνεπαρκῆ χρόνον θηλασμοῦ, αἰφνιδίαν ἀπογαλάκτισιν. Ἄν δὲν μεσολαβήσῃ κάποια ἄλλη αἰτία, τὸ νήπιον σταματᾷ τὸ πιπίλισμα τοῦ ἀντίχειρος μεταξὺ τῶν δύο ἕως τριῶν ἐτῶν.

Ἄν τὸ παιδί συνεχίσῃ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτὴν εἰς τὴν προσχολικὴν και σχολικὴν ἡλικίαν, πρᾶττει τοῦτο ἕνεκα ψυχικῆς ἐντάσεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν βασανίζεται και εὐρίσκει οὕτω ἕνα τρόπον περιστολῆς τῆς ἐντάσεως, χαλαρώσεως και ἱκανοποιήσεως. Μερικὰ παιδιά χρησιμοποιοῦν τὸ πιπίλισμα τοῦ ἀντίχειρος διὰ νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, και αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν τὰ παιδιά δὲν αἰσθάνονται ὅτι ἔχουν ἐπαρκῆ ἐκτίμησιν και ἐπιδοκιμασίαν ἀπὸ τοὺς γονεῖς, οἱ ὅποιοι παραμελοῦν αὐτά. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ ἐξακολούθησις ὀφείλεται εἰς τὰ μέτρα τῶν γονέων διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἀνεπιθυμήτου αὐτῆς ἐκδηλώσεως. Αἱ ἐπικρίσεις και ἐπιπλήξεις ἐπαυξάνουν τὴν χρῆσιν και δυσκολεύουν τὴν ἀπόκτησιν κοινωνικῶς ἀποδεκτῶν τρόπων συμπεριφορᾶς.

Ἡ χρῆσις μηχανικῶν μέσων, ὅπως σκληρῶν ἐπιμανικῶν διὰ τοὺς ἀγκῶνας, ἐπιδέσμων, μεταλλικῶν μέσων ἢ πικρῶν και δυσαρέστων εἰς τὴν γεῦσιν οὐσιῶν ἐπιτείνουν τὴν ἔντασιν και κατὰ συνέπειαν τὴν ἀνάγκην διὰ τὸ πιπίλισμα τοῦ ἀντίχειρος. Ὡσαύτως ὁ ἐμπαιγμός, ἡ μομφή, ἡ ἐπιπληξίς, ἡ ἀπειλή, ἡ ὑποτίμησις και ἡ τιμωρία ἐνοχλοῦν τὸ παιδί και ἐνισχύουν τὴν δυσκολίαν. Μόνον ἡ κατάλληλος μεταχείρισις θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἀνεπιθυμήτου ταύτης συμπεριφορᾶς. Αὐτὸ σημαίνει ἀνεύρεσιν τῆς κρυπτομένης αἰτίας, ἢ ὁποία εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ παιδιοῦ, και ἐν συνεχείᾳ ἄρσιν αὐτῆς. Ἡ ἀγάπη, ἡ στορνὴ, ἡ κατανόησις και ἐκτίμησις τοῦ παιδιοῦ ἐκ μέρους τῶν γονέων, ὅπως και ἐν πρόγραμμά βοήθειας θὰ ἀποτελέσουν τὸ καλλίτερον φάρμακον διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ψυχικῆς ἐντάσεως και τῆς ἀνεπιθυμήτου ἐκδηλώσεως τοῦ θηλασμοῦ τοῦ ἀντίχειρος. Ὡσαύτως τὰ παίγνια, οἱ μακρυνοὶ περίπατοι και αἱ ἀθλητικὰ ἀπασχολήσεις βοηθοῦν τὸ παιδί σημαντικῶς.

Προβλήματα φαγητοῦ

Με τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ αἰσθήματος τῆς πείνης συνδυάζονται ὀρεκταὶ δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσουν προβληματικὰς καταστάσεις δηλωτικὰς συνήθως συναισθηματικῶν δυσκολιῶν τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ μητρικὸν γάλα και τὸ πρόγραμμα ὥρων φαγητοῦ. Ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου συνάγεται, ὅτι τὸ παιδί δύναται νὰ ἔχῃ καλὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν και ψυχικὴν υγείαν, και εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν χρησιμολογεῖται τὸ μπουκάλι με τὸ γάλα. Εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν ὥρων φαγητοῦ δίδεται ἡ καλλιτέρα λύσις, ἂν ἀφήσωμεν τὸ νήπιον νὰ σταθεροποιήσῃ βαθμιαίως ἐν πρόγραμμά, συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ὀργανισμοῦ του. Με τὸν τρόπον αὐτὸν ἱκανοποιούμεν τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας, διότι δὲν παραμελεῖται και δὲν υποφέρει ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς πείνης, οὔτε ἐκβιάζεται νὰ φάγῃ χωρὶς νὰ πεινᾷ. Τὸ ὀρθότερον λοιπὸν εἶναι νὰ τηρῇται ἐν σχετικῶς εὐκαμπτῶν πρόγραμμα.

Ἡ ἀπογαλάκτισις. Πολλοὶ γονεῖς διακόπτουν ἀποτόμως τὸν θηλασμόν και ὁ τρόπος αὐτὸς δημιουργεῖ συνήθως εἰς τὸ παιδί ἀναστάτῳσιν και μνησικακίαν. Ἐν ὁμαλῶς ἀναπτυσσόμενον παιδί ἀπογαλακτίζεται μόνον του μεταξὺ τοῦ πρώτου και τοῦ δευτέρου ἔτους και συνήθως εἰς τοὺς

18 μηνες. "Όσα παιδιά συνεχίζουν τον θηλασμόν εις τὸ 3ον καὶ 4ον ἔτος, κáμνουν συνήθως τοῦτο, διότι αἰσθάνονται κάποιαν ψυχικὴν ἔντασιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προσπαθοῦν νὰ ἀπαλλαγοῦν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου.

Ἡ ἔλλειψις ὀρέξεως. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις δὲν ὀφείλεται εἰς σωματικὴν ἀσθένειαν, ἀλλ' εἰς ψυχικοὺς παράγοντας. "Όταν οἱ γονεῖς φιλονικοῦν μεταξύ των, τὸ παιδί αἰσθάνεται ἔντασιν καὶ φόβον ποὺ ἐξαφανίζουν τὴν ὄρεξιν. "Όταν οἱ γονεῖς εἶναι κλειστοὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν των, τραχεῖς, αὐταρχικοὶ καὶ χρησιμοποιοῦν συχνὰ ἐπιπλήξεις, μομφάς, τιμωρίας, δημιουργοῦν ἔντασιν ποὺ κáμνει τὸ παιδί νὰ μὴ ἔχη ὄρεξιν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν οἱ γονεῖς ὑπερانهυσχοῦν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ παιδιοῦ καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν νὰ φάγῃ ὅσον αὐτοὶ νομίζουν ἐπαρκές, δωροδοκοῦν, ἱκετεύουν ἢ ἐπιπλήττουν, ἀπειλοῦν καὶ τιμωροῦν τὸ παιδί. Συνάπτεται δηλαδὴ μάχη τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸν τὸ παιδί τρέμει τὴν ὥραν αὐτὴν καὶ δὲν ἔχει ὄρεξιν. Τὸ κλειδί τῆς ὀρέξεως εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τῆς ψυχικῆς ἐντάσεως ἀπὸ τὸ παιδί, ἡ κατανόησις, τὸ εὐχάριστον περιβάλλον.

Ἡ πολυφαγία. Ὑπάρχουν παιδιά ποὺ δεικνύουν ὑπερβολικὴν λαίμαργίαν. Τρώγουν κατὰ κόρον. Καταφεύγουν εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν, διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν κάποιαν ψυχικὴν των ἔντασιν ἢ νὰ ὑποκαταστήσουν ἄλλας ἱκανοποιήσεις, τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ ἀποκτήσουν. Συνήθως ὁ πεινάλας, ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ παιδιοῦ πεινᾷ δι' ἀγάπην, στοργὴν, ἀναγνώρισιν.

Διὰ τῶν συνήθων μεθόδων νοουθεσίας, ἐπικρίσεως, μομφῆς, ἀπειλῆς καὶ τιμωρίας ἐπιδεινοῦται ἡ κατάστασις, εἶναι δὲ δυνατόν νὰ συνεχισθῇ καὶ ὅταν τὸ παιδί γίνῃ ἔφηβος καὶ ἀκόμη ἐνήλιξ. Θεραπεύομεν τὴν κατάστασιν αὐτὴν, ἂν ἐξεύρωμεν τὰ αἷτια καὶ ἀπομακρύνωμεν αὐτά.

Προβλήματα ὕπνου

Πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ ὕπνου συνάπτονται δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσουν προβληματικὰς καταστάσεις.

Ἀνήσυχος ὕπνος καὶ δυσάρεστα ὄνειρα. Πολλὰ παιδιά ἔχουν ἀνήσυχον κοὶ τεταραγμένον ὕπνον. Βλέπουν ὄνειρα. Ἐχουν ἐφιάλτας, ὅποτε ξυπνοῦν καὶ ἐκβάλλουν κραυγὰς ἢ αἰσθάνονται τρόμον, ὅποτε σηκώνονται ἀπὸ τὸ κρεβάτι μὲ ἀνοικτὰ μάτια. χωρὶς νὰ ἔχουν συνειδησιν ὅτι εἶναι ξυπνητά, τρέχουν ἐνίοτε ἐντὸς τοῦ δωματίου μὲ ἐκδηλώσιν πανικοῦ καὶ τελικῶς γυρίζουν νὰ κοιμηθοῦν. "Όταν ξυπνήσουν, δὲν ἐνθυμοῦνται τὸ ἐπεισόδιον.

Τὰ αἷτια πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν διχόνοιαν μεταξύ των γονέων, τὴν πολὺ αὐστηρὰν πειθαρχίαν, τὴν εὐνοίαν πρὸς ἄλλον ἀδελφὸν ἢ εἰς ἄλλας προβληματικὰς καταστάσεις. Θετικὰ μέτρα λαμβάνουν οἱ γονεῖς, ἂν ἀπομακρύνουν τὰ αἷτια, ἐνθαρρύνουν τὸ παιδί, μείνουν ἀρκετὴν ὥραν μαζί του, ἀφήσουν τὴν πόρταν ἀνοικτὴν, ἀνάψουν ἐλαφρὸν φῶς καὶ ἂν σπεύδουν πλησίον του τὴν ὥραν ποὺ φοβεῖται κοὶ κραυγάζει.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ἡ κατάλληλος προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἔμφυτος. Ἐκάστη νέα γενεὰ πρέπει νὰ μάθῃ τὴν μέθοδον τῆς ἐπιτυχοῦς ζωῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ψυχικὴ ὑγεία τοῦ μέλλοντος στηρίζεται εἰς ὅσους ἐπιρραΐζουν τὴν ζωὴν τῆς νέας γενεᾶς. Τὴν σπουδαιότεραν θέσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν εἶναι αὐτονόητον ὅτι κατέχουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ

"Ενας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρόλους τῶν γονέων καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι ἡ ἀνάπτυξις εἰς τὸ μέγιστον δυνατόν ὄριον τῶν πολυτιμοτέρων

δυνάμεων τοῦ "Εθνους, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ παιδιά μας. Ἄλλ' οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος καθίσταται πλήρως ἀποδοτικὸς, ἂν στερῇται τῆς ψυχικῆς ὑγείας. Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα, ποῖοι εἶναι οἱ κυρίως ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας; Ἀσφαλῶς οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγχουν τὰ παιδιά των κατὰ τὰ ἔτη, ποὺ εἶναι δεκτικὰ τῆς μεγαλυτέρας ἐπιδράσεως. Συμβαίνει ὅμως συχνὰ οἱ γονεῖς νὰ ἀγνοοῦν ἢ ἀτελῶς νὰ γνωρίζουν πῶς θὰ ἐνεργήσουν ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν των. Ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν κάποιαν μεγαλυτέραν οἰκειότητα πρὸς τὸ θέμα καὶ τὰς μεθόδους εἶναι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς στρατηγικὴν θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας τοῦ μαθητοῦ.

Εἶναι δεκτὸν ὅτι κατὰ τὴν νηπιακὴν καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν θεμελιώνονται οἱ βάσεις τῆς σκέψεως, τῶν συναισθημάτων, τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περίοδον δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ μέγιστον διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ συντελέσουν νὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι εὐτυχεῖς καὶ ἀποδοτικοὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνουν ἐνήλικες. Ἐχει δὲ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἐρεύνης ὅτι, ἂν θέλωμεν νὰ γνωρίσωμεν καλῶς ἕναν ἄνθρωπον, πρέπει νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ προσέξωμεν ἰδιαίτέρως τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τοποθετοῦνται τὰ θεμέλια τῆς μετέπειτα ἀναπτύξεώς του.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας

Τὸ νήπιον ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ἀποκτᾷ τὰς πρώτας ἐμπειρίας, αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθημάτων ὅτι εἶναι ἀσφαλές, ἀποδεκτὸν, ἔχει προσωπικὴν ἀξίαν καὶ ἀγαπᾶται. Αἱ ἐμπειρίαι ἐκ τοῦ θηλάσματος, τοῦ λικνίσματος, τοῦ νανουρίσματος, τῶν θωπειῶν, τῆς ἀγάπης, ἱκανοποιοῦν βαθυτάτας ψυχικὰς ἀνάγκας τοῦ νηπίου. Ἀτομα ποὺ δὲν ἐδοκίμασαν αὐτὴν τὴν θαλπωρὴν τῶν γονέων, δὲν ἔχουν τὰς βάσεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὠρίμων συναισθηματικῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἄλλους, δυσκολεύονται νὰ δοκιμάσουν στοργὴν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτοὺς.

Τὸ κατάλληλον σπῖτι δημιουργεῖ εἰς τὸ παιδί τὸ αἶσθημα, ὅτι δύναται πάντοτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὸ μὲ τὴν βεβαιότητα, ὅτι εἶναι ἀποδεκτὸν παρὰ τὰς τυχόν σωματικὰς, ψυχικὰς ἢ κοινωνικὰς ἐλλείψεις του. Οἱ ἐπαρκεῖς διὰ τὸ ἔργον των γονεῖς γνωρίζουν ὅτι βοηθοῦν τὸ παιδί των εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν, ἂν δέχωνται αὐτό, ὅπως εἶναι, χωρὶς μετρήσεις πρὸς τὰ ἀποδεκτὰ πρότυπα. Γνωρίζουν ὅτι αἱ εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις στοργῆς καὶ ἐκτιμήσεως εἶναι τὰ περισσότερον ἀποτελεσματικὰ μέσα ἀναπτύξεως τῶν αἰσθημάτων ἀσφαλείας καὶ ἐπαρκείας, παρὰ αἱ γενναιοδωρίαι των, ὅπως ἐπίσης γνωρίζουν τὴν συμβολὴν τῶν ἱκανοποιητικῶν καὶ ἀρμονικῶν συνθηκῶν εἰς τὸ σπῖτι.

"Αν τὸ σπῖτι ἀποτύχῃ νὰ δημιουργήσῃ τὸ κατάλληλον οἰκογενειακὸν κλίμα, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ παιδί θὰ ἀναπτύξῃ ψυχικὰς ἐντάσεις καὶ θὰ χρησιμοποίησιν ἀνεπιθυμήτους ἐκδηλώσεις διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἀπειλούμενα αἰσθήματα ἀσφαλείας, προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἀγάπης ποὺ θεμελιώνουν τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν πρὸς τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους.

Κάθε παιδί ἔχει ἀνάγκην νὰ ἀνήκῃ εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἢ ὁποῖα νὰ ζῇ ἐν ἀρμονίᾳ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὸ ἱκανοποίησιν τῶν ὀργανικῶν του ἀναγκῶν συμφῶνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς, ὅπως ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀγάπην, ἀσφάλειαν, ἀναγνώρισιν, κατανόησιν, πνευματικὴν καὶ ἡθι-

κὴν ἄσκησιν, ποὺ θὰ βοηθήσουν τὸ παιδί νὰ παραμένῃ σταθερὸν εἰς τὰς πιέσεις τῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἡ οἰκογένεια δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν διὰ τῆς συμμετρου ἱκανοποιήσεως τῶν θεμελιωδῶν ἀναγκῶν, διὰ τοῦ σταθεροῦ καὶ μετὰ συμπαθείας ἐφ' ἑρμοζομένου ἐλέγχου, καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ψυχολογικῶς ὁρθῶν μεθόδων καθοδηγήσεως.

Οἱ ἀνεπιθύμητοι τρόποι συμπεριφορᾶς τοῦ νηπίου καὶ τοῦ παιδιοῦ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας δὲν σχεδιάζονται συνειδητῶς, διὰ νὰ ἐρεθίσουν καὶ βασανίσουν τοὺς γονεῖς. Ἀντιθέτως εἶναι φυσικὴ ἀπόρροια τῆς ψυχικῆς τῶν ἐντάσεως, τὴν ὁποῖαν δημιουργοῦν οἱ γονεῖς κατὰ κύριον λόγον, καὶ διὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς χρειάζονται θετικὰ μέτρα ὑπὸ τῶν γονέων, ἀντὶ τῆς ὀργῆς καὶ ἐχθρότητος, ποὺ ἐπιδεινώνουν τὴν κακὴν προσαρμογὴν.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ σχολείου

Πέραν τῆς οἰκογενείας ὑπάρχει τὸ σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν εὐθύνην νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τῶν μαθητῶν καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰ τυχόν ὑπάρχοντα ἐλαττώματα. Εἶναι δὲ γεγονὸς ὅτι, ἂν οἱ διδάσκαλοι δὲν βοηθήσουν μερικὰ ἀτυχῇ παιδιὰ, τότε αὐτὰ εἶναι καταδικασμένα νὰ μὴ λάβουν βοήθειαν ἀπὸ κανένα.

Ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν μαθητῶν ἔχει καλὴν ψυχικὴν ὑγείαν καὶ ἔργον τοῦ σχολείου εἶναι νὰ διαφυλάξῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Διὰ τοὺς μαθητὰς, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν προβληματικὸς περιπτώσεις, προκύπτει ἡ ἀνάγκη θεραπείας ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ περίπτωσις δὲν εἶναι σοβαρὰ, διότι ἄλλως χρειάζεται ὁ εἰδικὸς ψυχολόγος καὶ ψυχίατρος. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν χρησιμοποίησεως τῶν εἰδικῶν, πάλιν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ χρειάζονται διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὰς ὁδηγίας αὐτῶν. Δι' αὐτὸ ἡ εὐθύνη τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι πολὺ μεγάλη. Καθίσταται ὁμῶς φανερόν ὅτι διὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ εἰς τὸ ἔργον αὐτό, πρέπει νὰ κατανοοῦν τὸν ρόλον καὶ τὴν εὐθύνην τῶν διὰ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τῶν μαθητῶν, νὰ ἔχουν κάποιαν οἰκειότητα μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς, νὰ ἔχουν ἀσκηθῇ εἰς τὴν διὰ γνῶσιν τῆς ἀτομικότητος, τῶν δυσκολιῶν ἐκάστου μαθητοῦ καὶ νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι ψυχικῶς ὑγιεῖς.

Οἱ διδάσκαλοι μεγάλως συμβάλλουν εἰς τὴν διαφύλαξιν καὶ βελτίωσιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας τοῦ μαθητοῦ μὲ τὴν συμπεριφορὰν τῶν εἰς τὴν τάξιν, δηλαδὴ μὲ τὴν ἰδικὴν τῶν ψυχικὴν ὑγείαν, ἡ ὁποία ἀσκεῖ μεγάλην ἐπιρροήν, ὅπως ἐπίσης μὲ τὴν δημιουργίαν ἐντὸς τῆς τάξεως ἀτμοσφαιρᾶς εὐχαρίστου καὶ φιλικῆς, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ὁ μαθητὴς ἐκεῖ ἄνεσιν καὶ ἀσφάλειαν, οὐχὶ δὲ φόβον καὶ κατάθλιψιν.

Ὡστε, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ ἐκπαιδευτικὸς εἰς τὸν τομέα αὐτόν, πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς, νὰ ἔχῃ ἀσκηθῇ εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀτομικότητος καὶ τῶν δυσκολιῶν ἐκάστου μαθητοῦ, νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ψυχικῶς ὑγιὴς καὶ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀτμόσφαιραν εὐχαριστήσεως, ἐπιτυχίας, κατανοήσεως καὶ συμπαθείας.

Ἀνάγκη κάποιας προσαρμογῆς

Ἐτονίσθη ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν ἀπὸ τοὺς ψυχιάτρους καὶ τοὺς ψυχολόγους νὰ λύσουν τὰ προβλήματα τῆς ψυχικῆς ὑγείας. Γονεῖς καὶ διδάσκαλοι πρέπει νὰ γνωρίσουν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ νὰ ἀρχίσουν νὰ ἐφαρμόζουν αὐτάς. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς μεγαλυτέρας δυνατῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἀρμονικῆς ζωῆς

μετὰ τῶν ἄλλων. Μόνον τὴν θεραπείαν τῶν ψυχικῶς ἀσθενῶν πρέπει νὰ ἐμπιστευθῶμεν εἰς τοὺς εἰδικούς.

Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις τῆς εὐθύνῃς αὐτῆς τῶν γονέων καὶ διδασκάλων, ὡς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς σπουδαιότητος τῆς ψυχικῆς ὑγείας, ἀποτελοῦν ἐν σπουδαῖον βῆμα, χωρὶς τοῦτο νὰ εἶναι καὶ τὸ μόνον. Χρειάζεται κάποια εἰδικὴ προπαρασκευὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τῶν γονέων, ὥστε νὰ δημιουργηθοῦν αἱ εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ σχολεῖον, ποὺ θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαφύλαξιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας. Ὡσαύτως οἱ προϊστάμενοι τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔχουν τὴν υποχρέωσιν νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἐκπαιδευτικούς, διὰ νὰ συνεργασθοῦν ἀποτελεσματικῶς μετὰ τῆς οἰκογενείας.

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει προχωρήσει καταπληκτικῶς εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀλλ' ὑπολείπεται καὶ ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ πολλὰ διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς του ζωῆς. Ἡ ἄγνοια τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ζῇ, διὰ νὰ ἀναπτύσσεται ὁμαλῶς, ἐμφανίζει τρομακτικὴν ἑκτασιν, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ ψυχικὴ ὑγεία ἀποτελεῖ μέγιστον πρόβλημα, τοῦ ὁποῖου τὴν λύσιν δύνανται νὰ δώσουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί, ἐφ' ὅσον καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ κατανοήσουν καὶ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ διδαχθῇ νὰ ζῇ τὴν ζωὴν του μὲ περισσοτέραν πληρότητα, ἀποδοτικότητα, ἀρμονίαν καὶ εὐτυχίαν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αὐτὰ εἶναι εἰς γενικὰς γραμμὰς τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ ψυχικὴ ὑγείνη τοῦ παιδιοῦ, διακρινομένη κυρίως ὄχι διὰ τὴν θεωρητικὴν μελέτην αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν μεθόδων ἐρεῦνης καὶ ἐφαρμογῶν. Δι' αὐτὸν δὲ ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνός μας, ὅστις εἶναι αἰὼν τῆς ἐπιστήμης ἢ ἀκριβέστερον αἰὼν τῆς τεχνικῆς, τῶν μεθόδων.

Τὸ ἐξέχον χαρακτηριστικὸν τοῦ αἰῶνός μας εἶναι ἡ πρόσκλησις τῶν ἐπιστημόνων νὰ μετακινήθωσιν ἀπὸ τὴν καθαρὰν ἐρευναν καὶ νὰ ἐργασθῶσι διὰ τὴν χάλκευσιν ἐπιστημονικῶν μέσων, μεθόδων. Πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας ἀπευθύνονται σήμερον τὰ ἐρωτήματα: Διὰ τὰς θεωρίας σας εἴμεθα εὐγνώμονες. Ποία ὁμῶς εἶναι ἡ τεχνικὴ σας; Τί μέσα ἔχετε ἐπινοήσει διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν σας; Τί ἐργαλεῖα ἐχαλκεύσατε, διὰ νὰ θέσετε τὴν σοφίαν σας εἰς τὴν πρᾶξιν;

Εὐτυχῶς ἡ ψυχικὴ ὑγείνη ἔχει νὰ δώσῃ ἀπάντησιν καὶ μάλιστα ἐντυπωσιακὴν, διότι ἐπενόησε μεθόδους μελέτης, ἐρεῦνης, διαγνώσεως καὶ μετὰ περισκέψεως προχωρεῖ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μεθόδων θεραπείας. Προβλέπεται δὲ εὐρυτάτη ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀρχῶν τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἀθ. Παπακωνσταντίνου
Δρ Φιλοσφ.—Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΑΓΩΓΗΣ — ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Εύχαριστώ τὸν κ. Ἀθανάσιον Πόπορη διὰ τὴν μελέτην του: «ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΞΥΔΗ», τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ», τόμος 8, τεύχος 11, 1960. Τὸν εὐχαριστῶ ὅχι τὸσον διότι διαβάζει καὶ σχολιάζει τὰ ἄρθρα μου, οὔτε διότι ἐκτιμᾷ, ὅπως λέγει, τὴν προσπάθειάν μου καὶ ἐν πολλοῖς συμφωνεῖ μὲ τὰς ἀπόψεις μου, ἀλλὰ πρωτίστως, διότι μοῦ δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανέλθω ἀπὸ τῶν στήλων τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ», πρὸς εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν μερικῶν ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι πιθανὸν νὰ ἔχουν ἀνάγκην διασαφήσεως.

Ι. ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Ἡ ἐπιστήμη, ἐν τῇ ἐξελίξει της, διήλθε δι' ὀρισμένων σταδίων, τὰ ὁποῖα ἐκφράζονται χονδρικῶς καὶ ἐκτίθενται συνοπτικῶς εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα. Ἡ ἐπιστήμη τῆς θερμότητος, ἵνα ἀναφερθῶ εἰς ἓν συγκεκριμένον παράδειγμα, ἀρχίζει νὰ μορφοποιηθῇ διὰ τῆς ἐμπειρικῆς ἐργασίας τοῦ Φαρενάιτ (1686 — 1736), Ρεωμύρου (1683 — 1757), Κελσίου (1701 — 1744). Οὗτοι ἐμελέτησαν τὸ φαινόμενον συστολῆς — διαστολῆς τῶν ὑγρῶν καὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν πρακτικῶς. Ὁ Φαρενάιτ π.χ. κατήρτισεν ὑαλινὸν στήλην — κλίμακα συστολῆς — διαστολῆς τῶν ὑδραργύρου. Ἐποθετήσεν αὐθαίρετως εἰς κάποιο σημεῖον τῆς κλίμακός του τὸ μηδέν. (Τὸ κατώτατον σημεῖον συστολῆς τῆς στήλης ὑδραργύρου τὸ παρατηρηθὲν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δριμυτέρου ψύχους τοῦ δριμυτέρου χειμῶνος τῆς πατρίδος του, τοῦ Δάντσιχ.) Ἀκολουθῶς ἐποθετήσεν, αὐθαίρετως πάλιν, τὸν βαθμὸν 212 εἰς τὸ σημεῖον διαστολῆς τῆς στήλης τοῦ ὑδραργύρου τὸ παρατηρηθὲν κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐξαερώσεως τῶν ἀτμῶν. Τέλος διήρесе τὴν στήλην του μαθηματικῶς καὶ κατήρτισε τὸ γνωστὸν θερμόμετρον, τὸ ὁποῖον ἐδώρησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐγνώριζεν ἄραγε, ὁ Φαρενάιτ, τί εἶναι καὶ πόθεν προέρχεται ἡ θερμότης; Ἀμφιβάλλω. Δὲν τὸ γνωρίζομεν οὔτε σήμερον. Ὅπως δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ θερμότης παράγεται καὶ κατὰ τὴν διάσπασιν τοῦ ἀτόμου καὶ μάλιστα εἰς ἀστρονομικὰς ποσότητας. Τὸ θερμόμετρον τοῦ Φαρενάιτ ὑπῆρξε καὶ εἶναι πρωτόγονον ὄργανον περιορισμένης ἰσχύος καὶ χρήσεως. Ἀδυνατεῖ νὰ μετρήσῃ ὑψηλὰς ἢ χαμηλὰς θερμοκρασίας. Διὰ τοῦτο τελειοποιεῖται διαρκῶς. Οἱ φυσικοχημικοὶ προσπαθοῦν νὰ καταρτίσουν διαρκῶς καὶ νέα — τελειότερα θερμόμετρα, ἱκανὰ ὅπως ἀνταποκριθῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ θεραπεύσουν τὰς ὑπαρχούσας ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Κατήρτισαν οὕτω, οἱ φυσικοχημικοὶ, νέα θερμόμετρα ὅπως π.χ. τοῦ Beckman καὶ θερμόμετρα ὑψηλῶν θερμοκρασιῶν ὅπως π.χ. τὰ πυροθερμόμετρα κ.λ.π. Τὸ θερμόμετρον βελτιοῦται καὶ τελειοποιεῖται ἐπὶ 250 χρόνια. Καὶ ὅμως σήμερον, ἐν ἔτει 1961 ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει ἓνα τέλειον καὶ ἐπαρκὲς θερμόμετρον, ἱκανὸν δηλαδὴ νὰ μετρήῃ ὅλον τὸ μῆκος τῶν θερμοκρασιῶν, ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ ἀνωτάτου μέχρις τοῦ δυνατοῦ κατωτάτου.

Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ τί δὲν ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο θερμόμετρον τοῦ Φαρενάιτ! Τὸ προϊόν δὴλον ὅτι τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ στοχασμοῦ!!! Ἐκαμεν ὅ,τι ἐπὶ χιλιετηρίδας δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ μόνος ὁ

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ

ΠΙΝΑΞ 1

↑	Θεωρίαι ἀνωτέρου ἐπιπέδου	WAVE MECHANICS QUANTUM THEORY (M. PLANCK) Statistical Molecular Thermodynamics	;	;
↑	Θεωρίαι κατωτέρου ἐπιπέδου	Θερμοδυναμικὴ Νόμοι ἐνεργείας Ἐντροπίας	Ψυχροδυναμικὴ Ψυχροαναλυτικὴ Τοπολογικὴ Σύστημα ἀφαιρέσεως Hull	;
↑	Γενικεύσεις Νόμοι	Νόμοι τοῦ BOYLE καὶ CHARLES κ.λ.π.	Νόμοι μαθήσεως Νόμοι S. R. Συνάφεια Σύνδρομα	;
↑	Περιγραφή Μετρήσεις Μονάδες μετρήσεως	Περιγραφή ἀτμομη- χανῶν κ.λ.π. Μετρήσεις καὶ ποσο- τοποιήσεις. Θερμόμε- τρα Φαρενάιτ, Κελ- σίου κ.λ.π.	Περιγραφή Ἀτομικῶν Συγκεκριμένων περι- πτώσεων Μετρήσεις καὶ ποσο- τοποιήσεις. Κλίμακα Stanford - Binet κ.λ.π.	;
↑	Στοχαστικόν	Στάδιον Ἰωνῶν Φιλοσόφων	Τυπολογίαι (Ἰπποκράτους, Κρέτσερ, Γιούγκ, Σιέλτον κ.λ.π.) Χαρακτηρολογίαι (Θεοφράστου - Σπράγγερ)	;
↑		ΘΕΡΜΟΤΗΣ	Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙ- ΚΗΝ	Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(Ἀνάγνωθι ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω)

στοχασμὸς καὶ ἡ ψιλὴ φιλοσοφία. Ἐθεμελίωσε καὶ ἐδημιούργησε τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἴδου τί ἐπραγματοποίησε λειτουργικῶς, συγκεκριμένως καὶ κατὰ στάδια:

α) Διὰ τοῦ θερμομέτρου, ὁ ἄνθρωπος, προέβη εἰς μετρήσεις καὶ περιγραφὴν ἀτομικῶν συγκεκριμένων περιπτώσεων. Ἀπεκαλύφθη τότε ὅτι τὰ πράγματα, ἀπὸ ἀπόψεως θερμότητος ἐξεταζόμενα, δὲν εἶναι θερμὰ κρῦα ὡς τὰ ἐξελάμβανεν ὁ νηπιακὸς στοχασμὸς. Διεπίστωσεν, ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἡ θερμότης τῶν ἀντικειμένων μετρεῖται διὰ μιᾶς ἀτέρμονος κλίμακος (οὐχὶ τοῦ δυνατοῦ κατωτάτου (οὐχὶ ἀπολύτου) μέχρι τοῦ δυνατοῦ ἀνωτάτου (οὐχὶ ἀπολύτου). Διὰ τῆς μετρήσεως καὶ περιγραφῆς, ὁ ἄνθρωπος, ἤχη εἰς τὴν ἐπινόησιν καὶ κατασκευὴν τῆς ΑΤΜΟΜΗΧΑΝΗΣ. Μέχρις ἐδῶ τὸ στάδιον ἐμπειρικὸν καὶ στοχαστικὸν θὰ ἔλεγα, διότι ὁ στοχασμὸς ὑπάρχει καὶ μάλιστα στοχασμὸς ἀνωτέρου ἐπιπέδου.

β) Ἀκολουθῶς οἱ φυσικοχημικοὶ προέβησαν εἰς συγκρίσεις τῶν δεδο-

μένων της έμπειρίας (πίναξ 1), εις γενικεύσεις καὶ συμπεράσματα. Προέβησαν εις τὴν μορφοποίησιν καὶ διατύπωσιν νόμων ἰκανῶν, ὅπως ἐρμηνεύσουσιν τὴν θερμικὴν διαγωγὴν τῶν ἀντικειμένων. Ἐνῶ φαίνεται καθαρὰ ἡ συνύπορξις καὶ συνεργασία ἐμπειρίας· στοχασμοῦ. Τὸ στάδιον τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὸ χαρακτηρίσωμεν ὡς στάδιον νόμων.

γ) Ἀκολουθῶς, βάσει τῶν ἐμπειρικῶν νόμων, οἱ φυσικοχημικοὶ ἤχθησαν εἰς ἄνωτερον ἐπίπεδον θεωρήσεως. Ἦχθησαν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ διατύπωσιν θεωρίας ἱκανῆς, ὥπως ἐρμηνεύη τοὺς νόμους καὶ προβλέπη τὴν θερμικὴν διαγωγὴν τῶν ἀντικειμένων. Ἐδημιούργησαν οὕτω τὴν θεωρίαν τῆς ΘΕΡΜΟΔΥΝΑΜΙΚΗΣ καὶ διετύπωσαν τοὺς νόμους τῆς ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ καὶ ΕΝΤΡΟΠΙΑΣ. Ἡ θεωρία τῆς θερμοδυναμικῆς χαρακτηρίζεται σήμερον ὡς θεωρία πρώτου, κατωτέρου ἐπιπέδου. Δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ νὰ προβλέψῃ τὴν θερμικὴν αὐτῶν διαγωγὴν.

δ) Ἡ ἀδυναμία τῆς θερμοδυναμικῆς θεωρίας πρὸς ἐρμηνεῖαν καὶ πρόβλεψιν ὄλων τῶν περιπτώσεων, ὄλων τῶν φαινομένων ἤγαγε τοὺς φυσικοχημικοὺς εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ διατύπωσιν θεωρίας ἀνωτέρου ἐπιπέδου. Θεωρίας ἱκανῆς ὅπως προβλέπη καὶ ἐρμηνεύη τὴν θερμικὴν διαγωγὴν τῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων, ἀκόμη καὶ ἐκείνων, τὰ ὅποια κεῖνται μακρὰν τῆς ἐρμηνευτικῆς—προγνωστικῆς δυνάμεως τῆς θερμοδυναμικῆς. Οὕτω ἐδημιούργησεν καὶ διέτύπωσεν, ὁ ἄνθρωπος, τὴν QUANTUM THEORY (Max Planck) καὶ τὰ statistical-Molecular Thermodynamics, καὶ πέραν τούτων τὴν σύγχρονον θεωρίαν τῶν WAVE MECHANICS.

Τ' ἀνωτέρω τέσσαρα στάδια ἐπιστημονικῆς ἐξελέξεως (πίναξ 1) κατέστησαν δυνατόν διὰ τῆς συνεργασίας—συμπράξεως ἐμπειρίας καὶ στοχασμοῦ. Ὁ στοχασμὸς καὶ μόνος καὶ ἡ ψιλὴ φιλοσοφία, αἵτινες ἐκυριάρχουν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἐπὶ χιλιετηρίδας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δημιουργήσουν ἐπιστήμην. Ἡ ἐπιστὴμη ἤρχισε ν' ἀναπτύσσεται μὲ τὴν μέτρησιν, μὲ τὰ πρῶτα θερμόμετρα, τὰς πρῶτας μονάδας μετρήσεως.

Δύο είναι τὰ ἀξιώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίσθη καὶ βασιίζεται ἡ πρόοδος — ἐξελίξεις τῶν ἐπιστημῶν· τ' ἀκόλουθα :

1) "Ο,τι υπάρχει, υπάρχει εἰς κάποιαν ποσότητα καὶ κατὰ συνέπειαν δύναται νὰ μετρηθῇ. Ἀρκεῖ νὰ ἐπινοηθῇ ἡ κατάλληλος μονὰς μετρήσεως.

2) "Όταν έχης να είπης κάτι, προσωποποίησέ το και διατύπωσέ το εις μαθηματικὰς - στατιστικὰς ἐξισώσεις. "Άλλως μὴ λές τίποτε. Διότι ἐκεῖνο ποὺ θὰ εἴπῃς δὲν θὰ εἶναι ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ πρωτόγονος βοκαλισμὸς τοῦ νηπίου, τύπου μπλά - μπλά - μπλά...

II. ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ πορεία ἐξελιξέως τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς ἐπιστήμην διήλθε καὶ διέρχεται διὰ τῶν αὐτῶν σταδίων ἐξελιξέως, διὰ τῶν ὁποίων διήλθε καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς θερμότητος (πίναξ 1). Ἐπὶ χιλιετηρίδας ὁ σταχασμός καὶ ὁ μόνος δὲν ἤρκεσε νὰ δημιουργήσῃ ἐπιστήμην. Τὸ ἀνώτατον δυνατόν κατάρθωμα, τὸ ὅποτον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ὁ στοχασμός εἶναι αἱ τυπολογίαι (Ἰπποκράτους, Κρέτσερ, Γιούγκ, Σιέλτον κ.λπ.) καὶ αἱ χαρακτηρολογίαι (Θεοφράστου, Σπράγγερ, κ.λπ.). Αἱ τυπολογίαι ὅμως καὶ αἱ χαρακτηρολογίαι παραλληλίζονται πρὸς τὰς τυπολογίας—χαρακτηρολογίας τοῦ βρέφους τῶν 6 - 12 - 18 μηνῶν. Αἱ τυπολογίαι—χαρακτηρολογίαι προδίδουν νηπιακὴν, τὸ πολὺ, νοημοσύνην. Δὲν συντελοῦν εἰς ἐπιστημονικὴν πρόοδον—ἐξέλιξιν. Δὲν ἐρμηνεύουν, οὔτε προβλέπουν τὰ φαινόμενα.

Τὸ βρέφος τῶν 6 μηνῶν ταξινομεῖ κι αὐτὸ τὰ πράγματα, διὰ τῆς γεύσεως, εἰς φαγώσιμα—μὴ φαγώσιμα. Ταξινομεῖ ἀκόμη τοὺς ἀνθρώπους διὰ

τῆς ὁράσεως εἰς πρόσωπα γνωστά, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ, καὶ εἰς πρόσωπα ἄγνωστα εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ὁποίων κλαίει. Ἀκολουθῶς, τὸ βρέφος, ὅταν γίνῃ 12—18 μηνῶν προβαίνει εἰς περαιτέρω διαφοροποίησιν τῶν γνωστῶν ἀνθρώπων. Τοὺς διαχωρίζει εἰς μητέρα, ἀδελφὸν - ἣν καὶ πατέρα, ἂν καὶ περὶ τοῦ πατρὸς δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον, λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν τὸν βλέπει συχνὰ εἰς τὸ σπῆτι.

Κάτι ανάλογον συμβαίνει με τὰς τυπολογίας – χαρακτηρισολογίας τοῦ στοχαστικοῦ – φιλοσοφικοῦ ἐπιπέδου. Ὁ Κρέτσεμερ π.χ. χωρίζει τοὺς ἄνθρωπους εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: εἰς γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους. Περαιτέρω διαχωρίζει τοὺς γνωστοὺς εἰς λεπτοσώμους – ἀθλητικοὺς – πυκνσώμους καὶ προσπαθεῖ νὰ περιγράψῃ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκάστου, μολονότι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφωνεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀμιγεῖς τύποι, ἀλλὰ μᾶλλον κυριαρχοῦντα χαρακτηριστικὰ. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι; Αὐτοὶ παραμένουν ἀγνώστοι. Εἶναι δύσπλαστοι... Κάτι ανάλογον δηλαδὴ μετὰ τὴν βρεφικὴν – νηπιακὴν χαρακτηρισολογίαν – τυπολογίαν...

Ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐκπαιδευτικῆς τυπολογίας, τὴν ὁποίαν ὁ γράφων ἐσπούδασε κάπως εἰδικώτερον καὶ ὑπερτελεῖ, ἀρχίζει μὲ τὸν Alfred Binet. Ὁ Binet ἔλαβε τὸ 1903 ἐντολὴν ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας τῆς πατρίδος του, ὅπως ἐπινοήσῃ τρόπον διακρίσεως τῶν καθυστερημένων παιδιῶν ἀπὸ τὰ κανονικά, ἵνα τὰ πρῶτα διαχωρισθοῦν καὶ τοποθετηθοῦν εἰς εἰδικὰ σχολεῖα. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰργάσθη, ὁ Binet, πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος μέχρις ὅτου τὸ 1911 προέβη εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς πρώτης κλίμακος νοημοσύνης, τὴν ὁποίαν ἐδόξησεν εἰς τὴν ἐκπαιδευσιν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς μοσύνης. Ἐγνωρίζεν ὅραγε ὁ Binet τί εἶναι νοημοσύνη; Ἀμφιβάλλω. Δὲν γνωρίζομεν οὔτε καὶ σήμερον. Καὶ ὅμως προέβη, ὁ Binet, εἰς κατάρτισιν κλίμακος μετρήσεώς της...

Τὸ μυαλόμετρον, ἂν ἐπιτρέπεται ὁ ὅρος, τοῦ Binet ἦταν καὶ εἶναι ἓνα πρωτόγονον ὄργανον περιωρισμένης ἰσχύος καὶ χρήσεως, ὅπως ἀκριβῶς τὸ θερμόμετρον τοῦ Φαρενάιτ. Διὰ τοῦτο οἱ ψυχολόγοι προσπαθοῦν νὰ το βελτιώσουν καὶ νὰ τὸ τελειοποιήσουν, ἵνα καταστῇ ἱκανόν, ὅπως ἀνταποκριθῇ καὶ θεραπεύσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀνάγκας. Κατήρτισαν οὕτω, οἱ ψυχολόγοι, τὴν κλίμακα Stanford – Binet 1916 καὶ 1937. Ἀνατίσαν οὕτω, οἱ ψυχολόγοι, τὴν κλίμακα Stanford – Binet 1916 καὶ 1937. Ἀνατίσαν οὕτω, οἱ ψυχολόγοι, τὴν κλίμακα Stanford – Binet 1916 καὶ 1937. Ἀνατίσαν οὕτω, οἱ ψυχολόγοι, τὴν κλίμακα Stanford – Binet 1916 καὶ 1937.

μοσύνης.
'Αλλ' ὅμως !! καὶ τί δὲν ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο
τέστ Νοημοσύνης καὶ τὰ διάφορα τέστ ἱκανοτήτων, δεξιότητων, διαφερόν-
των, προσωπικότητος κλπ., τὰ ὅποια ἐπηκολούθησαν τὴν κλίμακα τοῦ Bi-
net ; Ἐθεμελίωσε καὶ ἐδημιούργησε τὴν ἐπιστήμην τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀν-
θρώπου. Τὴν ἀπηγκρίστρωσεν ἀπὸ τὸ πρωτόγονον, τὸ φιλοσοφικὸν – στοχα-
στικὸν στάδιον, εἰς τὸ ὅποιον εὕρεται ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ τὴν ἀνύψω-
σεν εἰς τὰ ἐπίπεδα ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως. Τὴν προήγαγε, τὴν ἔκαμε σύγ-
χρονον κοινωνικὴν ἐπιστήμην, ἐργασθεῖς ὡς ἀκολουθῶς :

α) Διὰ τῶν διαφορῶν μονάδων ψυχολογικῶν μετρήσεων, οἱ ψυχολόγοι – ἐκπαιδευτικοί, προέβρισαν πρῶτον εἰς τὴν περιγραφὴν ἀτομικῶν – συγχεκριμένων περιπτώσεων καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι αἱ νηπιακαὶ τυπολογίαι – χαρακτηριστολογίαι, αἱ διακρίνουσαι 2·3·4·5 τύπους ἀνθρώπων, εἶναι ἐκτὸς χρόνου καὶ τόπου. Ἀπέδειξαν, διὰ τῶν μετρήσεων, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀν-

θρώπων αποτελεί ίδιαν άτομικότητα, ότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθοῦν ἔστω καὶ δύο ὅμοια ἄτομα ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας.

β) Διὰ τῆς ἐμπειρίας — περιγραφῆς — μετρήσεως καὶ συγκρίσεως ἀτομικῶν περιπτώσεων, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ ψυχολόγοι, ἤχθησαν εἰς γενικεύσεις καὶ συμπεράσματα καὶ προέβησαν εἰς τὴν διατύπωσιν ψυχολογικῶν νόμων, π.χ. Νόμων Μαθήσεως, Νόμων Ἐλευθέρου Συνειρμοῦ, Νόμων Συνδρόμων τύπου Frustration — Aggression — Regression, ἄλλων εἰδικῶν νόμων τύπου S — R κλπ. (πίναξ 1).

γ) Ἀκολουθῶν, βάσει τῶν ἐμπειρικῶν νόμων, οἱ ψυχολόγοι ἤχθησαν εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον θεωρήσεως. Εἰς τὴν δημιουργίαν τούτέστιν καὶ διατύπωσιν θεωρίας ἱκανῆς ὥπως ἐρμηνεύῃ καὶ προβλέπῃ τὰ ἐμπειρικά δεδομένα καὶ τὰ φαινόμενα τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐδημιούργησαν οὕτω, οἱ ψυχολόγοι, τὴν ψυχοδυναμικὴν θεωρίαν κλπ. κλπ., πρὸς ἐρμηνεῖαν τῶν ψυχολογικῶν νόμων καὶ τῶν φαινομένων τῆς ἐμπειρίας (πίναξ 1).

Δυστυχῶς ἡ ψυχολογία δὲν ἡδυνήθη μέχρι σήμερον νὰ προβῇ εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνωτέρω ἐπιπέδου θεωρίας, ἀνωτέρας δηλονότι καὶ πληρεστερας ἐρμηνευτικῆς δυνάμεως καὶ προγνωστικῆς ἱκανότητος, ὥπως π.χ. ἡ ποσοτικὴ θεωρία τοῦ Planck καὶ τὰ Wave Mechanics τῆς ἐπιστήμης τῆς θερμότητος (πίναξ 1). Διὰ τοῦτο ἡ ψυχολογία, τό γε νῦν ἔχον, καταφεύγει εἰς πολλὰς AD — HOC ἐρμηνείας. Εἰς ἐρμηνείας μεμονωμένων περιπτώσεων, αἵτινες κεῖνται ἔξωθεν τῶν πλαισίων τῶν ψυχολογικῶν θεωριῶν.

Ὅπως δὲ ὅποτε ὅμως, παρ' ὅλας τὰς AD — HOC ἐρμηνείας ἡ ψυχολογία διὰ τῆς συμπράξεως ἐμπειρίας — στοχασμοῦ, ἐξειλίχθη καὶ ἀπέβη κοινωνικὴ ἐπιστήμη. Διέφυγε τῆς κηδεμονίας τῆς φιλοσοφίας, τῆς ὁποίας ἀπετέλει κλάδον ἐπὶ χιλιετηρίδας, ἀνῆλθε ταχύτατα τὸ στοχαστικόν, τὸ περιγραφικόν, τὸ νομοθετικόν στάδιον καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ στάδιον τῆς θεωρίας. Ἀπέβη ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ κοινωνικὴ ἐπιστήμη.

Διὰ τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ στοχασμοῦ ἡ ἐκπαιδευτικὴ ψυχολογία, ὡς σύγχρονος κοινωνικὴ ἐπιστήμη, κατάρθωσε νὰ μελετήσῃ τὸν ἄνθρωπον, νὰ κατανοήσῃ τὰς δυνατότητάς του, τὰς ἀδυναμίας του, τὴν ψυχοσύνθεσιν καὶ ψυχοδυναμισμόν του. Κατάρθωσε ν' ἀπελευθερώσῃ τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις του. Ἡύξησε τὸν δυναμισμόν καὶ τὴν παραγωγικότητά του. Ἀνύψωσε τὸ ἐκπαιδευτικόν του ἐπίπεδον. Τὸν κατέστησεν ἱκανόν, ὥπως ἀξιοποιήσῃ τὰς ἱκανότητάς καὶ δυνατότητάς του καὶ ν' ἀντιληφθῇ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς συνανθρώπους του. Τὸν ἐνίσχυσεν εἰς τὴν προσπάθειάν του, ὥπως συστήσῃ καλυτέραν κοινωνίαν καὶ βελτιώσῃ τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν συνανθρώπων του, ὥπως αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ συμβάλῃ εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὥπως καλλιεργήσῃ ἐσωτερικῶς τὸν ἑαυτόν του, ὥπως ἀνυψώσῃ τὴν ζωὴν του ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἠθικὴν τάξιν καὶ τὸ κοινωνικόν — ἔθνικόν ἔθος, ὥπως αὐξήσῃ καταπληκτικῶς τὸ εἰσόδημά του, μειώσῃ ἀπεριορίστως τὰς ὥρας ἐργασίας του καὶ αὐξήσῃ τεραστίως τὸν χρόνον τῆς σχολῆς του. Τοῦτο δὲ δι' ὅλον τὸν πληθυσμόν, δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἄνευ διακρίσεως τινος. Τὸν κατέστησεν ἱκανόν ὥπως αἰσθανθῇ καὶ χαρῇ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ποῦ τοῦ ἐδώρησεν ὁ δημιουργός, ὥπως συμβάλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν, τὴν καταπληκτικὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης.

Βεβαίως ἡ ψυχολογία ἔχει πολλὰ ἀκόμη προβλήματα νὰ λύσῃ. Θὰ τὰ λύσῃ ὅπως δὲ ὅποτε. Ἄς μὴν ἀγνοῖται τὸ γεγονός ὅτι ἡ ψυχολογία ἀντιμετωπίζει πολλοὺς, ἐν πολλοῖς ἀσταθμήτους, παράγοντας καὶ καταστάσεις καὶ ὅτι εἶναι πολὺ νεαρὰ ἐπιστήμη. Ἀπὸ τὸ 1911 (τέστ Binet) ἔκαμεν ἡ ψυ-

χολογία τεράστια ἄλματα. Αἱ ἀδελφαί τῆς, αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἤρχισαν δύο αἰῶνας ἐνωρίτερον (θερμότης 1710).

Τ' ἀνωτέρω, ὡς ὁ ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται, ἰσχύουν μόνον διὰ τὴν Ἀμερικανικὴν ψυχολογίαν. Διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκπαιδευτικὴν ψυχολογίαν γίνεται λόγος κατωτέρω.

III. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ

Τί ἐννοεῖ ὁ ἱατρός ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ θερμοκρασία ἐνὸς ἀσθενοῦς εἶναι 39,8°K καὶ πῶς ὁ ἀσθενὴς αὐτὸς ἔχει πυρετό; Ἀπλούστατα: Ἡ θερμοκρασία 39,8°K ὑποδηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῆς κλίμακος μετρήσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὕδατος (Κελσίου) ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀσθενοῦς σημειώνει 39,8°. Τὸ ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔχει πυρετόν εἶναι συμπέρασμα συγκρίσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀσθενοῦς πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὑγιούς, τοῦ μέσου ὁρου, ἡ ὁποία κυμαίνεται ἀπὸ 36,6° μέχρι 37°, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως ὅφ' ἣν ὁ ὁργανισμὸς τοῦ ἀτόμου διατελεῖ.

Χρειάστηκε δηλαδὴ νὰ θεσπισθῇ κάποιος μέσος ὁρος ὑπὸ τῶν ἱατρῶν. Βάσει δὲ τοῦ μέσου ὁρου ἐγένετο ἡ σύγκρισις τῶν 39,8° τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔχει πυρετό. Ἐχει δηλαδὴ θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τοῦ μέσου ὁρου.

Κατὰ ἀνάλογον ἔκαμε καὶ ὁ Binet. Ἐστάθμισε πρῶτον καὶ ἐπροσδιώρισε τὸ τί γνωρίζουν τὰ παιδιὰ τῶν 3, 4, 5, 6 κλπ. ἐτῶν. Ἐμέτρησε πολλὰς περιπτώσεις καὶ ἤχθη εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ μέσος ὁρος τῶν 3/ετῶν π.χ. παιδιῶν τῶν Παρισίων ἀπαντᾷ ὀρθῶς εἰς ἐρωτήσεις, ὥπως αἱ ἀκόλουθοι: 1) Δεῖξε μου τὴ μύτη σου, δεῖξε μου τὰ μάτια σου κλπ. 2) Ἐπανάλαβε τὴν 1) Δεῖξε μου τὴ μύτη σου, δεῖξε μου τὰ μάτια σου κλπ. 3) Ἐπανάλαβε τοὺς ἀριθμοὺς ἱστορίαν ποῦ θὰ σοῦ εἴπω (μικρὰ ἱστορία). 4) Δεῖξε καὶ ὀνόμασε τὰ ἀντικείμενα τῆς εἰκόνης (ἀπλᾶ, γνωστὰ ἀντικείμενα) κλπ. κλπ. Τὸ ἴδιο ἔκαμε γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν 4/ετῶν, τῶν 5/ετῶν, 6/ετῶν κλπ. Ἐξήγαγε δηλαδὴ καὶ ἐθέσπισε μέσους ὁρους διὰ κάθε ἡλικίαν. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἱατρός μετὰ τὴν θερμοκρασίαν τῶν ὑγιῶν ἀτόμων διαφόρων ἡλικιῶν. Αὐτὸ ἀπετέλεσε τὸ μέτρον, τὴν κλίμακα μετρήσεως τῆς νοημοσύνης. Μ' αὐτὴν τὴν κλίμακα ἤρχισε νὰ μετρή τὰς ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ τῆς Νοημοσύνης τῶν παιδιῶν.

Τώρα, ἂν ἕνα 4/ετὲς παιδί ἀπαντήσῃ ὀρθῶς εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῆς ἡλικίας τῶν 3 καὶ τῶν 4 ἐτῶν καὶ προχώρῃ ἀκόμα εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 5 ἐτῶν ἢ καὶ τῶν 6, τότε τὸ παιδί αὐτὸ ὑπερέχει τῶν συνομηλίκων του. Ἀντιθέτως, ἂν ἕνα ἄλλο παιδί 4 ἐτῶν ἀπαντήσῃ μετὰ δυσκολίας εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν 3/ετῶν ἢ ἀποτύχῃ εἰς μερικὰς καὶ ἀδυνατῇ νὰ δώσῃ ὀρθὰς ἀπαντήσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν 4/ετῶν, δηλαδὴ τῶν παιδιῶν τῆς ἡλικίας του, τότε τὸ παιδί αὐτὸ ὑστερεῖ τῶν συνομηλίκων του.

Μήπως ὑπάρχει ἐδῶ κανένα φιλοσοφικόν ἢ μεταφυσικόν πρόβλημα; Ἀσφαλῶς ὄχι.

Ἄλλὰ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὸν Rorschach. Ὁ Rorschach κατήρτισεν εἰκόνας ἀπὸ μελανιῆς. Εἰκόνας ἀνοήτους καὶ ἄνευ σημασίας. Διὰ τῶν ἐν λόγῳ εἰκόνων ἐξητάσθησαν καὶ ἐξετάζονται καθημερινῶς ὑπὸ ψυχολόγων καὶ ψυχιάτρων χιλιάδες ἄνθρωποι, ἄρρενές τε καὶ θῆλεις, πάσης ἡλικίας, ἐπαγγέλματος, ἐκπαιδύσεως, διανοητικῆς καταστάσεως κλπ. Ἡρωτήθησαν δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, νὰ εἰποῦν τί βλέπουν σὲ κάθε εἰκόνα. Κατόπιν, οἱ ψυχολόγοι καὶ οἱ ψυχιάτροι, πῆραν τὰς ἀπαντήσεις, τὰς χώρισαν κατὰ κατηγορίας (φύλον, ἡλικίαν, ἐκπαίδευσιν, ἐπάγγελμα κλπ. κλπ.), τὰς ἀνέλυσαν στατιστικῶς, τὰς συνέκριναν καὶ ἤχθησαν εἰς στατιστικὰς ἀποφάσεις καὶ

συμπεράσματα. Ἐθέσπισαν δηλαδή τί συνήθως βλέπει εἰς τὰς εἰκόνας ὁ ὑγιής, ὁ σχιζοφρενής, ὁ μανιακός, ὁ νευρωτικός, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τραῦμα εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ὄγκον εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται, ὁ ἀνύπαντρος, ὁ παντρεμένος κλπ. κλπ. Οἱ ἐν λόγῳ μέσοι ὄροι διαρκῶς ἀναθεωροῦνται, βελτιοῦνται, τελειοποιοῦνται. Ἀναθεωροῦνται, διότι ἡ κοινωνία ἀλλάζει καὶ μαζί με αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι καὶ αἱ ἀσθένειαι τῶν. Ἀναθεωροῦνται ἀκόμη προσαρμοζόμενοι εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς καὶ τὸς διαφόρους τάξεις καὶ κοινωνικὰς ομάδας τοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Τὸ Rorschach τὲστ διαρκῶς μεταβάλλεται, ἀναθεωρεῖται καὶ ἀναπροσαρμόζεται ἀπὸ τὸ 1915, ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον παρουσιάσθη.

Τώρα, ἂν αἱ ἀπαντήσεις, τὰς ὁποίας θὰ δώσῃ τὸ ἐξεταζόμενον ἄτομον, ὁμοιάζουν με τὰς ἀπαντήσεις ποὺ δίδει ὁ μέσος ὄρος τῶν ὑγιῶν τῆς ἡλικίας του, ἢ ὁ μέσος ὄρος τῶν νευρωτικῶν ἢ ἐκείνων ποὺ ἔχουν ὄγκον εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τί τὸ μυστικιστικὸν ἢ φιλοσοφικὸν ὑπάρχει εἰς τὴν μέτρησιν;

Αἱ μετρήσεις δίδουν ἐμπειρικὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀσύγκριτον ἐρμηνευτικὴν ἱκανότητα, διαγνωστικὴν δυνατότητα καὶ προγνωστικὰς ἰδιότητας. Οἱ ψυχολόγοι βεβαίως γνωρίζουν ὅτι με τὴν μέτρησιν συλλέγουν ἀπλᾶς ἐνδείξεις. Χρειάζονται ἐπανελημμένα ἐξετάσεις διὰ συστοιχίας — μπαταρίας τὲστ, διὰ νὰ ἀχθῇ κανεὶς εἰς συμπεράσματα. Εἰδικῶς δὲ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν χρειάζονται ἐξετάσεις ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος διὰ ποικίλων ψυχολογικῶν ὀργάνων. Αἱ ἐν λόγῳ μετρήσεις — ἐξετάσεις δίδουν ποσότητας, δίδουν ἀριθμοὺς — ἀποκλίσεις ὑπεράνω ἢ κάτωθεν τοῦ μέσου ὄρου.

Ἡ ΠΟΣΟΤΟΠΟΙΗΣΙΣ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Μήπως ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις δὲν ἐφαρμόζει τὴν ποσοτοποίησιν κατὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν. Εἰς τὸ Γυμνάσιον ἡ βαθμολογικὴ κλίμαξ εἶναι 0—20 καὶ εἰς τὰ Δημοτικὰ 0—10. Τί ἐννοεῖ ὁ διδάσκαλος ὅταν λέγῃ ὅτι ὁ Α' μοθητὴς ἀξίζει 8 εἰς τὴν χημεῖαν καὶ ὁ ἄλλος 10; Ἀπλούστατα. Ὁ διδάσκαλος κάνει κάποιαν σύγκρισιν ἐπὶ τῆς ἐπιδόσεως τῆς τάξεώς του καὶ ἀναλόγως χαρακτηρίζει τὴν ἐργασίαν ἐκάστου τῶν μαθητῶν του. Μήπως ὑπάρχει τίποτε τὸ μυστικιστικὸν ἢ τὸ φιλοσοφικόν; Ἀσφαλῶς ὄχι.

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Ὁ κ. Ποπόρης λέγει ὅτι τὸ ζήτημα τῶν ψυχολογικῶν μετρήσεων εἶναι φιλοσοφικόν. Κάποιος ἄλλος θὰ ἔλεγεν ὅτι εἶναι μᾶλλον πρακτικόν. Ὅπωςδήποτε ἡ διαμάχη περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ζητήματος (φιλοσοφικόν — πρακτικόν) εἶναι στείρα καὶ ἄγονος.

Τὸ θέμα πρέπει νὰ διευρυνθῇ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ τῶν διαφόρων χωρῶν ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν θεωρητικὴν κατάρτισιν καὶ πρακτικὴν ἐξάσκησιν, ἵνα προβοῦν εἰς ψυχολογικὰς μετρήσεις. Ἡ κατωτέρω γραφικὴ παράστασις καὶ αἱ σχετικαὶ ὑποσημειώσεις, δίδουν κάποιαν ἀπάντησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΣΥΓΚΡΙΣΕΩΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ἘΠΙΠΕΔΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΥΠΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΕΠΙΛΕΓΕΙΣΩΝ ΧΩΡΩΝ

10					10
9	Ph. D.				9
8		Ph. D.	D. S. ἢ D. E.		8
7		MASTER'S	D.E.S.		7
6	MASTER'S				6
5	BACHELOR'S	BACHELOR'S	LICENCE	D. U.	5
4				LICENCE	4
3					3
2					2
1			BACCALAUREAT		1
	1	2	3α	3β	4
	Η.Π.Α.	ΑΓΓΛΙΑ	ΓΑΛΛΙΑ	ΕΛΛΑΣ	

Σημείωσις :

1. Τὰ Πανεπιστήμια τῶν Η.Π.Α. προσφέρουν τρία ἐπίπεδα σπουδῶν :
α) Πανεπιστημιακὸν τετραετοὺς διαρκείας, ὁδηγοῦν εἰς τὸ BACHELOR'S Degree.

β) Μεταπτυχιακὸν διαρκείας ἑνὸς ἢ δύο ἐτῶν, ὁδηγοῦν εἰς τὸ MASTER'S Degree.

γ) Διδακτορικὸν 3/ετοὺς — 4/ετοὺς διαρκείας, ὁδηγοῦν εἰς τὸ DOCTOR OF PHILOSOPHY.

Καὶ πέραν τούτων τὸ Μεταδιδακτορικὸν (Postdoctoral) ἐπίπεδον.

2. Τὰ Πανεπιστήμια τῆς Μ. Βρεταννίας προσφέρουν ὁμοίως τρία ἐπίπεδα σπουδῶν :

α) Πανεπιστημιακὸν 3/ετοὺς — 4/ετοὺς διαρκείας, ὁδηγοῦν εἰς τὸ BACHELOR'S Degree.

β) Μεταπτυχιακὸν 2/ετοὺς περίπου διαρκείας, ὁδηγοῦν εἰς τὸ MASTER'S Degree.

γ) Διδακτορικὸν διαρκείας ἑνὸς περίπου ἔτους, ὁδηγοῦν εἰς τὸ DOCTOR OF PHILOSOPHY.

(Τὰ Πανεπιστήμια τῆς Σκωτίας ἀκολουθοῦν ἀνάστροφον σειρὰν ὑποχρεοῦν πρῶτον τὸ MASTER'S καὶ ἀκολουθῶς τὸ BACHELOR'S).

3. Τὰ Πανεπιστήμια τῆς Γαλλίας παρέχουν ἰδιαιτέραν ἐκπαίδευσιν εἰς τοὺς πολίτας τῆς Γαλλίας, τοὺς ἔχοντας τὸ BACCALAUREAT καὶ ἰδιαιτέραν εἰς τοὺς ξένους, τοὺς προερχομένους συνήθως ἐκ τῆς Ἑγγύς, Μέσης ἢ Ἀπὸ Ἀνατολῆς,

Α'. Διὰ τοὺς Γάλλους :

α) Πανεπιστημιακὴν τριετοὺς διαρκείας, ὁδηγοῦσαν εἰς τὸ LICENCE.

β) Μεταπτυχιακὴν τριετοὺς πάλιν διαρκείας, ὁδηγοῦσαν πρῶτον εἰς τὸ DIPLOME D'ETUDES SUPERIEURES (διετὴς Agregation) καὶ ἀκο-

λούθως εἰς τὸ DOCTORAT DE SCIENCE ἢ τὸ DOCTORAT D'ETAT.
B'. Διὰ τοὺς ξένους :

α) Πανεπιστημιακήν τριετούς περίπου διάρκειας, οδηγούσαν εις τὸ LICENCE. Εἰς μερικοὺς δὲ ἐκ τῶν κατόχων τοῦ LICENCE, μὲ τὴν ὑποβολὴν μιᾶς πραγματείας, χορηγοῦν τὸ DOCTORAT D'UNIVERSITE. Τὸ περίφημον ἐκεῖνο BON POUR L'ORIENT, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναγνωρίζεται οὔτε εἰς τὴν Γαλλίαν. (Κάτι ἀνάλογον συμβαίνει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γαλλοφώνους χώρας).

4. Τα περισσότερα τών Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Ἑλλάδος προσφέρουν :

α) Πανεπιστημιακὸν ἐπίπεδον σπουδῶν 4/ετοῦς διάρκειας, ὁδηγοῦν εἰς τὸ γνωστὸν ΠΤΥΧΙΟΝ. Εἰς μερικοὺς ἐκ τῶν πτυχιούχων ἀπονέμεται ὁ τίτλος Διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου διὰ τῆς ὑποβολῆς μιᾶς πρωτοτύπου, ὅπως τὴν ὀνομάζουν, διατριβῆς.

Γίνεται μνεία τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ τέως Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Γεώργιος Βογιατζῆς συνέστησεν εἰς τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα τῆς χώρας, ὅπως ἀναπτύξουν Μεταπτυχιακὸν — Ἀνώτερον ἐπίπεδον σπουδῶν καὶ πέραν τούτου Διδακτορικὸν τοιοῦτον. Παρῆλθον ἔκτοτε δύο καὶ πλέον ἔτη ἀκάρπως. Ἡ πραγματοποίησις τῆς συστάσεως τοῦ κ. Ὑπουργοῦ προφανῶς καθίσταται προβληματικὴ μὲ τὴν παροῦσαν ὀργάνωσιν, λειτουργίαν, διοικήσιν καὶ σύνθεσιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων τῆς πατρίδος μας.

Ὁ Ἀμερικανὸς Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας σπουδάζει ἐπὶ 9-10 ἔτη εἰς Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα διεθνοῦς φήμης. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν λόγῳ σπουδῶν κινεῖται διαρκῶς κατακορύφως. Σπουδάζει δηλαδὴ ἐπὶ 4ετίαν Γενικὴν Ψυχολογίαν καὶ παίρνει τὸ πτυχίον BACHELOR'S εἰς τὴν ψυχολογίαν. Ἀκολουθῶς συνεχίζει τὰς σπουδὰς τοῦ κατακορύφως ἐπὶ 1-2 ἔτη καὶ εἰδικεύεται εἰς ἓνα ὠρισμένον κλάδον τῆς ψυχολογίας π.χ. τὴν ΚΛΙΝΙΚΗΝ ψυχολογίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν λόγῳ σπουδῶν ἄγεται εἰς AVANT GARDE τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως εἰς τὸν κλάδον τῆς εἰδικότητός του. Πρὸς τοῦτο, πλὴν τῆς Ἀμερικανικῆς γλώσσης χρησιμοποιεῖ μίαν τοῦλάχιστον ἐπὶ πλέον ξένην προηγμένης εὐρωπαϊκῆς χώρας εἰς τὰς ἑρεύνας του. Μανθάνει καὶ κατέχει τί γίνεται εἰς τὸν κλάδον του ὅχι μόνον εἰς τὰ χιλιάδας ἀγγλόφωνα Πανεπιστήμια, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω συνεχιζει τὰς σπουδὰς του ἐπὶ διδακτορικοῦ πε-
δίου ἐπὶ 3 ἢ 4 εἰσέτι ἔτη πρὸς πληρεστέραν εἰδίκευσιν καὶ ἔρευναν τῶν μυ-
στικῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς. Ὁ τῆς Κλινικῆς ψυχολογίας π.χ. εἰδι-
κεύεται εἰς τὰς μετρήσεις ἢ τὴν Διαγνωστικὴν, τὴν Θεραπευτικὴν κλπ. Μαν-
θάνει καὶ χρησιμοποιεῖ εἰς τὰς ἐρέυνας του δύο ἐπὶ πλέον γλώσσας προη-
γμένων ἐθνῶν κλπ. κλπ. Τέτοιιοι ψυχολόγοι Διδάκτορες Φιλοσοφίας (Ph. D.)
ὑπάρχουν σήμερον ὑπὲρ τὰς 20.000 εἰς τὰς Η.Π.Α. (εἰς τὴν πατρίδα μας
ὁ ἀριθμὸς τῶν δὲν φθάνει τοὺς 3-4).

Τ' ανωτέρω δύνανται ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς των νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ γεγονός ὅτι αἱ ψυχολογικαὶ μετρήσεις ἀνθοῦν μόνον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἅπαντα τ' Ἀμερικανικὰ Κοινωνικὰ Ἰδρύματα, λειτουργοὶ, ὑπηρεσίαι, ὅπως π.χ. ἡ Ἐκπαίδευσις, ὁ Στρατός, ἡ Βιομηχανία, τὸ Ἐμπόριον, τὰ Νοσοκομεῖα κ.λ.π., ρυθμίζουν τὴν ὀργάνωσιν, τὴν λειτουργίαν, τὸ ἐπίπεδον ἐπιδιώξεων των κ.λ.π. ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ψυχολογικῶν ἐρευνῶν.

Κατὰ συνέπειαν τὸ φιλοσοφικὸν πρόβλημα τοῦ κ. Ποπόρη ἀποβαίνει πρόβλημα ψυχολογικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ καταρτίσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν. Ἀποβαίνει πρόβλημα ἰκανότητος. Πρόβλημα εἰδικεύσεως. Ἡ κατάρτισις ἑνὸς ψυχολογικοῦ τέστ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλοῦν καὶ εὐκόλον ἐγχείρημα. Ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὸν κατόρθωμα ἀνυπερβλήτου ἀξίας. Ἀπαιτεῖ συνεργασίαν ἐπιτελείου εἰδικῶν ψυχολόγων Διδακτόρων Φιλοσοφίας, δαπάνην ἀστρονομικῶν ποσῶν χρημάτων καὶ ἐντατικὴν ἐργασίαν πολλῶν ἐτῶν (περὶ αὐτοῦ γράφω ἀλλοχοῦ⁸⁾).

Εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ τινὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, δὲν δύναται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ γίνῃ λόγος περὶ καταρτίσεως μονάδων ψυχολογικῶν μετρήσεων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται καὶ πρέπει ν' ἀναμένῃ κανεὶς εἶναι ἡ προσαρμογὴ ἐπὶ Ἑλληνοπαίδων ψυχολογικῶν τέστς Ἀμερικανικῆς προελεύσεως.

V. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ ἐκπαίδευσις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ ἐκπαίδευσις πάσης ἄλλης χώρας, ἀντιμετωπίζει δύο σειρὰς προβλημάτων : Προβλημάτων τὰ ὅποια ἀπορρέουν ἐκ τῆς συνθέσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ὑπαρχουσῶν καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν διαρκῶς ἀναφαινομένων ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου προβλημάτων τὰ ὅποια ἀπορρέουν ἐκ τῆς ψυχοσυνθέσεως, ψυχοδυναμισμού, φιλοδοξιῶν καὶ τῶν τροφίμων τῆς καὶ τῶν πολιτῶν τοῦ ἔθνους ἐν τῷ συνόλῳ.

Α'. Κοινωνικαὶ καὶ ἔθνικαὶ ἀνάγκαι

Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως διερυνήσῃ καὶ προσδιορίσῃ τὰς κοινωνικὰς καὶ ἔθνικὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας καλεῖται νὰ θεραπεύσῃ ἢ ὅπως ἀντιληφθῇ τὴν φύσιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ὑφισταμένων ἀναγκῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ τῶν ἀναγκῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ζωῆς παρουσιάζονται. Μία δυναμικὴ ἐξελισσομένη καὶ διαρκῶς μεταβαλλομένη κοινωνία, ὅπως ἡ Ἑλληνική, παρουσιάζει διαρκῶς καὶ νέα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ διερυνήσῃ, ἀντιληφθῇ καὶ κατανοήσῃ ἐν τῇ ἐκτάσει καὶ λεπτομερείᾳ τῶν ἵνα προβῇ ἢ ὅπως ὅποτε συντελέσῃ εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ θεραπείαν τῶν. Κάθε περὶοδὸς παρουσιάζει ἰδιαίτερα καὶ ἐν πολλοῖς νέα προβλήματα. Κάθε περὶοδὸς παρουσιάζει νέας ἀνάγκας, νέας ἀπαιτήσεις.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω ἡ Ἐκπαίδευσις τῆς Ἑλλάδος καλεῖται ὅπως θε-
ραπεύσῃ καὶ ὑπηρετήσῃ μίαν ἄλλην σειρὰν ἀξιών. Ἀξιών ἱερῶν, αἰώνιων,
ἀναλλοιώτων καὶ ἀπαραβιάστων, χάριν τῶν ὁποίων ἐθυσιάσθησαν κατὰ
καιροὺς αἱ γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ συνεπεία τῶν ὁποίων ζῶμεν σήμερον,
ὡς ἔθνος, ἐλεύθεροι. Πρόκειται περὶ τῶν ἱερῶν, αἰώνιων, ἀναλλοιώτων καὶ
ἀπαραβιάστων ἀξιών τῆς πατρίδος, τῆς Ἁγίας Ὁρθοδόξου Ἡμῶν Ἐκκλη-
σίας, τοῦ Δημοκρατικοῦ ἡμῶν καθεστώτος κ.λ.π.

Κατά συνέπειαν ὁ Ἕλλην ἐκπαιδευτικός ἀντιμετωπίζει προβλήματα τὰ ὁποῖα οὐδεὶς ἐκ τῶν ξένων δύναται νὰ φαντασθῇ ἢ ἐκφέρῃ γνώμην ἐπὶ τυχούσιν ἀντιμετωπίσεώς των. Κανένας Γκάουντιχ, ἢ Κερσενστάινερ, ἢ Ρουστχοῦς ἀντιμετωπίσεως των. Κανένας Γκάουντιχ, ἢ Κερσενστάινερ, ἢ Ρουστχοῦς ἀντιμετωπίζει τὴν φύσιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἔκτασιν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ὁ Ἕλλην ἐκπαιδευτικός.

Β'. Ψυχοσύνθεσις καὶ ψυχικὸς δυναμισμὸς τῶν τροφίμων

Ἡ ἑτέρα σειρά προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἔθνους τινός, ἀπορρέει ἐκ τῆς διερευνήσεως τῆς ψυχοσυνθέσεως, τοῦ ψυχικοῦ δυναμισμού, τῶν ἱκανοτήτων, τῶν φιλοδοξιῶν, τῶν κλίσεων, τῶν διαφερόντων, τῆς προσωπικότητος κ.λ.π. τῶν ὑπὸ ἐκπαίδευσιν καὶ ἀγωγὴν ἀτόμων. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὰ προβλήματα τῆς ἐν λόγω σειρᾶς ἔρχονται πρῶτα εἰς βαρύτητα καὶ σπουδαιότητα.

Ἐκφραζόμενα λειτουργικῶς τ' ἀνωτέρω, σημαίνουν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τῆς πατρίδος μας εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας διερευνᾷ τὴν ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ καὶ τὰς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς μας προδιαγραφόμενας ἐξελικτικὰς τάσεις αὐτῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ψυχοσύνθεσιν καὶ δυναμισμόν τῶν ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ.

Ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐν λόγω ἐρευνῶν πρέπει νὰ στηριχθῇ ἡ διατύπωσις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ΕΛΛΗΝΩΝ. Ἐκπαίδευσιν ἡ ὁποία δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν διερεύνησιν καὶ μελέτην τῶν ὑφισταμένων καὶ ἀναφαινομένων ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἔθνους εἶναι ΕΚΤΟΣ ΤΟΠΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΥ. Τὸ μόνον καὶ ἀσφαλὲς ἀποτέλεσμα τῆς ἐν λόγω ἐκπαιδεύσεως εἶναι ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΙΣ καὶ δημιουργία ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΚΤΟΥ κοινωνίας, ὅπως ἡ ἡμετέρα.

Τὰ ἀνωτέρω ἐκπαιδευτικὰ ἀρχὰς καὶ ἀπόψεις δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθοῦν ἐπαρκῶς οἱ Ἕλληνες παιδαγωγοὶ τοῦ παρελθόντος. Οἱ εὐλογημένοι!! Ἀντὶ νὰ μελετήσουν τὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ΕΠΟΧΗΣ ΤΩΝ, ἐμελέτησαν τὸν Κομένιον, τὸν Ρουσσώ, τὸν Πεσταλότσι, τὸν Φραϊμπελ καὶ ἄλλους καὶ προσεπάθουν νὰ σταχυολογήσουν προσεκτικῶς καὶ συρράψουν καλλιτεχνικῶς ἀποφθέγματα καὶ περικοπὰς καταλλήλους, ἵνα βάσει αὐτῶν ὀργανώσουν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἑλληνοπαίδων. Τοιοῦτοτρόπως ὑψώσαν ἐνώπιον τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς Ἑλλάδος τὰ ταμπὸς τῶν Κερσενστάινερ, Σπράγγερ, Γκάουντιχ, Ἐρβάρτου κλπ. κλπ. Προσφάτως δὲ καταβάλλονται προσπάθειαι ὅπως παραπλεύρως τῶν παλαιῶν ὑψωθῶν τὰ εἰδῶλα τῶν Ντεκρολύ, Πιαζέ κλπ. κλπ.

Ἡ ἐπὶ κλησις ὅμως τῶν ὀνομάτων καὶ γνωμῶν τῶν ἀνθρώπων τοῦ παρελθόντος, τοὺς ὁποίους ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία ἢ ὁ ὑπολογισμὸς ἀπεκάλεσε μεγάλους, δὲν ἀποτελεῖ ἐπιστήμην. Τὸ νὰ λέη κανεὶς ὅτι ὁ Γκάουντιχ λέει τοῦτο ἢ ὅτι ὁ Κερσενστάινερ εἶπε αὐτό, ἢ ὅτι ὁ τάδε σοφὸς διδάσκαλος καὶ ὁ τάδε μαθητὴς τοῦ προφήτου λέει ἐκεῖνο, δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ὁμολογίαν καὶ ἀπόδειξιν νηπιακοῦ λογισμοῦ. Οἱ λιβανιζόμενοι ὡς μεγάλοι τοῦ παρελθόντος ἢ καὶ σύγχρονοι ἄλλων χωρῶν δὲν δύνανται νὰ ἔχουν γνῶμην ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος.

Ὁ Ρουσσώ π.χ., ἵνα ἀναφερθῶ εἰς ἓν συγκεκριμένον παράδειγμα, διετέλεσε ζιγκολὸ κάποιος διεστραμμένης χήρας μεγαλυτέρας του κατὰ 30 ἔτη. Χάριν ἐκείνης ἡρνήθη τὸν Καλβινισμόν καὶ ἡσπάσθη τὸν Καθολικισμόν. Βραδύτερον, ὅταν ἡ... προστάτις του προσέλαβε καὶ δεῦτερον ζιγκολό, ὁ Ρουσσώ ἐγένεν ἄθεος... Ἀκολούθως μετῆλθε διάφορα ἐπαγγέλματα, ὡς τὸ τοῦ ὠρολογιοποιοῦ, τοῦ σιδηρουργοῦ κλπ. κλπ. Ἐγκατέλειπεν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ γυναῖκα καὶ παιδιὰ καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχε παντοῦ καὶ εἰς ὅλα καὶ μολοντί δὲν ἡδυνήθη νὰ διαπαιδαγωγῇ τὰ ἴδια ἐαυτοῦ τέκνα, κατήντησε νὰ γίνῃ ὁ παιδαγωγὸς τῶν... ἑλληνοπαίδων... ὅλων τῶν ἐποχῶν, ὅλων τῶν περιόδων, ὅλων τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος.

Ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ γνωρίζῃ, ὁ Ρουσσώ, τὰ προβλήματα καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῶν διαφόρων περιόδων ἢ τὴν ψυχοσύνθεσιν καὶ ψυχοδυναμισμόν τῶν ἑλληνοπαίδων τῶν διαφόρων ἐποχῶν; Ἀστεῖα πράγματα. Κι ὅμως τὰ ἀποφθέγματα καὶ οἱ στοχασμοὶ τοῦ Ρουσσώ καὶ Σία κατηύθυναν καὶ κατευθύνουν τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος. Φεῦ!!!

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω, καὶ ἄλλους λόγους, ἡ ἐκπαίδευσις τῆς πατρίδος μας παρέμεινε στατική καὶ ἀνεξέλικτος. Δὲν ἡδυνήθη νὰ ὑπερβῇ τὸ στοχαστικόν· φιλοσοφικόν στάδιον (πίναξ 1), ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸ περιγραφικόν, τὸ νομοθετικόν καὶ τὸ θεωρητικόν τοιοῦτον. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω καὶ ἄλλους λόγους καθυστεροῦμεν ἐπιστημονικῶς καὶ ἐλάβομεν θέσιν μεταξὺ τῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν τῆς ὑφελίου. Ἀπὸ ἐδῶ πηγάζει ἡ φτώχεια καὶ ὅλα τὰ δεινὰ, τὰ ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα.

Ἡ ἐκπαίδευσιν δὲν λειτουργεῖ εἰς τὸ κενόν. Ἡ ἐκπαίδευσιν εἶναι κοινωνικὴ λειτουργία ὀρισμένων χρονικῶν περιόδων, ὀρισμένου ἔθνους, ὀρισμένης κοινωνίας, ὀρισμένων ἀτόμων. Πρὸ πάσης ἐργασίας του ὁ ἐκπαιδευτικὸς πρέπει νὰ διερευνήσῃ, νὰ μελετήσῃ, νὰ κατανοήσῃ τοὺς παράγοντας Ἑθνικαὶ· Κοινωνικαὶ ἀνάγκαι ἀφ' ἑνὸς καὶ ψυχοσύνθεσις, διαφέροντα, δυναμισμὸς κλπ. τῶν ὑπὸ ἐκπαίδευσιν ἀτόμων, ἀφ' ἑτέρου. Τοιαύτη δὲ μελέτη σημαίνει ἐρευνᾶν τῶν πραγμάτων, ἐρευνᾶν τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἐρευνᾶν τῆς κοινωνίας καὶ τῶν προβλημάτων αὐτῆς, ἐρευνᾶν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἔθνους καὶ ὅχι σταχυολόγησιν τῶν ἀποφθεγμάτων τοῦ Ρουσσώ, Γκάουντιχ, Πιαζέ καὶ Σία.

Ὅπως δὲ ποτε ὅμως τὸ νεοσυσταθὲν ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ἔρχεται νὰ θεραπεύσῃ τὴν κατάστασιν. Εἰσάγει καὶ ἐνθαρρύνει τὸ πνεῦμα τῆς ἐρεῦνης. Ἐνισχύει οἰκονομικῶς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευνᾶν, τὴν μόνην δυνατὴν ὁδὸν καὶ μέθοδον ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς προόδου. Μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ τονίσω καὶ ἀλλαχοῦ (!), ὅτι τὸ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ προώρισται ὅπως λάβῃ θέσιν μετὰ τῶν σημαντικωτέρων πνευματικῶν—ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν κατορθωμάτων καὶ ἱστορικῶν ἡμερομηνιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὴν σύστασιν τοῦ Β.Ι.Ε. ἠκολούθησεν ἡ ἱδρυσις τοῦ Κέντρου Οἰκονομικῶν Ἐρευνῶν καὶ μόλις προσφάτως ἡ ἱδρυσις τοῦ Κέντρου Κοινωνιολογικῶν Ἐρευνῶν καὶ μόλις ὑπὸ τοῦ Στῶδ Ὑπουργεῖου Παιδείας καὶ τῶν Κέντρων Γεωργικῶν Ἐρευνῶν διὰ τὴν χώραν ὑπὸ τοῦ Στῶδ Ὑπουργεῖου Γεωργίας. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη εἰς τὴν χώραν αὐτὴν διὰ τῶν Ἰωνῶν φιλοσόφων, ἐπαναπατρίζεται σήμερον, ἐπειτα ἀπὸ ἀπουσίαν χιλιάδων ἐτῶν.

Τὸ Βασιλικὸν Ἰδρυμα Ἐρευνῶν τοποθετεῖ ἐπὶ νέων βάσεων τὸ ὅλον ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα τοῦ ἔθνους. Δίδει νέας κατευθύνσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα τῆς χώρας. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα, ἡ ἐρευνα τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος, ἀποτελεῖ τὴν μόνην δυνατὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν μέθοδον ἐπιλύσεως τῶν πάσης φύσεως ἐκπαιδευτικῶν, ἐπιστημονικῶν κλπ. προβλημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Φυσικὰ ἡ ἐρευνα, ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλοὺν καὶ εὐκόλον ἐγχείρημα. Λίγοι, ἐλάχιστοι ἐπιστήμονες δύνανται ν' ἀποβοῦν ἐρευνηταί. Ἐκ τούτων δὲ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ἔχουν τὴν ἀπαραίτητον ἐκπαίδευσιν καὶ κατάρτισιν, ἵνα ἐπιδοθῶν εἰς ἐρεῦνας. Ἐπιστήμονες, οἵτινες διέβησαν τὰ 40-50 καὶ δὲν ἡρεύνησαν, δὲν εἰσῆχθησαν εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ μεθοδολογίαν ἐρεῦνης, θὰ παραμείνουν ἑσσεὶ διδάσκαλοι ἢ ἐπαγγελματῆται.

Ἡ ἔρευνα ἀπαιτεῖ ἐξάσκησιν καὶ εἰδίκευσιν καὶ ἰκανότητα συλλήψεως πρωτοτύπων ἰδεῶν. Ἀπαιτεῖ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου ὅπως ζῇ μὲ τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν ἀβεβαιότητα. Ἀπαιτεῖ ἄλλο ἐπίδον προσωπικότητος. Ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ἐλάχιστοι τῶν ἐπιστημόνων διαθέτουν, ἀνεξαρτήτως τοῦ φόρτου γνώσεων, τὸ ὁποῖον κατέχουν. Κάποτε μάλιστα ἡ πολυμαθία ἐπενεργεῖ ὡς ἀνασχετική δύναμις τῆς ἐρευνητικῆς διαθέσεως τοῦ ἐπιστήμονος.

Εἰδικῶς εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν τομέα ἡ ΕΡΕΥΝΑ παρουσιάζει ἰδιαιτέρας φύσεως δυσκολίας. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἔρευνα ἀντιμετωπίζει καὶ πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ πολλοὺς ἀσταθμῆτους καὶ διαρκῶς μεταβαλλομένους παράγοντας. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἔρευνα ἀποτελεῖ ἔρευναν προβλημάτων τῆς ζωῆς, τῆς κοινωνίας, τῆς οἰκογενείας. Προβλημάτων τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐν διαρκείᾳ ἐξελίξει. Προβλημάτων τὰ ὁποῖα δὲν ποσοτοποιοῦνται εὐχερῶς διὰ νὰ διατυπωθῶν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐπιστήμης, τουτέστι τὴν γλῶσσαν τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς στατιστικῆς.

Ὁ κ. Ποπόρης ἔχει λοιπὸν δίκαιον, ὅταν διαμαρτύρεται ἐναντίον τῶν ἐρευνῶν. Ἄς μὴ ἀνησυχῇ ὅμως. Εἰς ἐρέυνας θὰ προβοῦν ὅσοι δύνανται. Ὅσοι ἔχουν τὴν διάθεσιν καὶ ἐκπαίδευσιν. Ἀπὸ τὴν στρατιῶν τῶν 30.000 ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν τῆς Στοιχειώδους, Μέσης καὶ Ἀνωτάτης καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας, οἵτινες ἤρχισαν νὰ πλαισιώνουν τὴν βιομηχανίαν, τὴν Γεωργίαν κλπ. θὰ ξεφυτρώσουν πολλοὶ ἐρευνηταί. Τὸ Ἑλ. ληνικὸν ἔθνος δὲν ἔπαυσε νὰ γεννᾷ ἰδιοφυΐας. Ἄν δὲν ὑπάρχουν σήμερον ἀνάμεσά μας, θὰ ξεπεταχθοῦν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς αὐρίου. Τὸ Βασιλικὸν καὶ τὰ ἐκ τούτου ἀναπηδήσαντα Ἰδρύματα Ἐρευνῶν ἔθεσαν ἤδη τὰς βάσεις καὶ δημιουργοῦν τὰς δυνατότητας ἐμφανίσεως τῶν ἰκανῶν.

Τὸ ζήτημα εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας εἶναι ἐπίπονον καὶ ὀδυνηρόν. Ἡ ἔρευνα, ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀπαιτεῖ ἐργασίαν καὶ προσπάθειαν καὶ θυσίαν. Ἀποτελεῖ ὅμως τὴν μόνην δυνατόν, τὴν μόνην ὑπάρχουσαν, τὴν μόνην θετικὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν μέθοδον ἐνατείνσεως, χειρισμοῦ καὶ λύσεως τῶν προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνιῶν. Ἀντιθέτως ἡ ἐπανάληψις, δίκην γραμμοφῶνου, τοῦ τί ἐλέχθη ὑπὸ ἄλλων εἰς ἄλλας περιόδους, περιστάσεις, περιπετικὸς φραγμὸς τῆς ἐπιστημονικῆς στασιμότητος καὶ ἐπενεργεῖ ὡς ἀνασχετικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν ἀλλῶν, μεγάλων ἢ μικρῶν, εἶναι εὐκόλος, ἄκοπος καὶ ἀδάπανος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ὁδηγεῖ πρὸς ἀνάπτυξιν...

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ψυχολογικὴ πρόοδος θὰ προέλθῃ ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῆς ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύσις. Τὴν ψυχολογίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων θὰ τὴν γράψουν Ἑλληνες ἐρευνηταί. Ὅσοι μποροῦν φυσικά...

Αὐτὰ εἶχα ὑπ' ὄψιν μου, ὅταν προέβην εἰς τὴν γνωστὴν σύστασιν (6) πρὸς τοὺς κ.κ. συναδέλφους τοὺς μεταφράζοντας βιβλία ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ. Τὴν σύστασιν δηλαδὴ διὰ τὴν ὁποίαν καταβάλλει ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ ἔθνος πρὸς μετατροπὴν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας εἰς βιομηχανικὴν, πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ δείκτου παραγωγῆς, πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀποδοτικότητος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τοῦ πατρώου ἐδάφους, πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ ἐθνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος κλπ. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοποὺς ἄλλωστε συνεστήθη ἡ Ὑπηρεσία Τεχνικῶν μελετῶν καὶ προγραμματισμοῦ καθὼς καὶ ἡ Διεύθυνσις Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσως.

VI. ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Ἀλλὰ ἂς μὴ νομισθῇ ὅτι ὁ γράφων κηρύσσεται κατὰ πάσης μεταφράσεως. Αἱ ἐπιστήμαι τῆς ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ (προτιμῶ τὸν ὄρον ἀντὶ τοῦ στενοῦ καὶ περιορισμένου Παιδαγωγικῆ) ἔχουν πολλοὺς κλάδους καὶ πολλὰ πεδία ἐφαρμογῆς. Εἰς μερικοὺς ἐκ τῶν κλάδων τούτων (πίναξ 2) ἡ μετάφρασις βιβλίων δὲν ἐπιτρέπεται ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ συνιστᾶται. Ἀπλὴ ἀνάγνωσις τοῦ πίνακος 2 δίδει σαφεῖς ἐνδείξεις τῶν δυνατοτήτων καὶ ὠφελιμότητος τῆς μεταφράσεως βιβλίων ἐπιστημῶν Ἀγωγῆς - Ἐκπαίδευσως.

τῶν κύκλων ποὺ συνέστησα, δὲν ἀρκεῖ γνώσις τῆς ξένης γλώσσης. Ἀπαιτεῖται πρωτίστως γνώσις τῆς ἐπιστήμης...

Ἄς μὴ νομισθῇ ὅμως ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις δὲν εἶχε μέχρι σήμερον ἄνδρας εὐρείας ἀντιλήψεως καὶ ἐρευνητικῆς διαθέσεως. Ὁ ἀείμνηστος Ἐξαρχόπουλος πρῶτος ἤνοιξε τὴν λεωφόρον τῶν ἐρευνῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα (2). Ἰδρυσεν εἰδικὸν σχολεῖον διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τὸ ΠΣΠΑ. εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρετεῖ ὁ κ. Ποπόρης. Δὲν γνωρίζω τί θὰ ἔλεγε, ὁ ἀείμνηστος Ἐξαρχόπουλος, ἂν ζοῦσε καὶ ἄκουε νὰ λένε ὅτι αἱ ἔρευναι καὶ αἱ μετρήσεις ἀποτελοῦν φιλοσοφικὸν ζήτημα!! Ὁ ἴδιος προέβη εἰς κατάρτισιν ποικίλων τέστων. Τέστ Νοημοσύνης καὶ πολλῶν τέστων διαφόρων πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ ἰκανοτήτων. Ἀπσχόλησε δὲ ἐπιτελεῖον Λειτουργῶν Στοιχειώδους καὶ Μέσης δι' ἐρευνητικοὺς σκοποὺς.

Τὴν ἰδίαν γραμμὴν ἠκολούθησαν οἱ ἐπίτιμοι καθηγηταὶ κ.κ. Σακελλαρίου καὶ Καλλιφάς. Τὴν ἰδίαν γραμμὴν ἀκολουθεῖ σήμερον τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ τὸ Ἀνώτατον Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον διὰ τοῦ Προτύπου Κέντρου Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ (3). Οἱ ἀνωτέρω εἰργάσθησαν ἢ ἐργάζονται διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ πνεύματος τῆς ἐρέυνας καὶ τῶν ψυχολογικῶν μετρήσεων, ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν ὁποίων θὰ στηριχθῇ κατ' ἀνάγκην ἡ βαθμιαία ἀναδιοργάνωσις τῆς.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τομέα τῶν κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις δὲν ὑστέρησεν. Ἐχει νὰ ἐπιδείξῃ πολλὰ. Θ' ἀναφέρω προχειρῶς τὸ ἔργον τοῦ κ. Ζομπανάκη περὶ τῶν προβλημάτων τῶν Ἀγροτικῶν Σχολείων τῆς πατρίδος μας. Πρόκειται περὶ κοινωνιολογικῆς μελέτης σπανίας διαυγείας καὶ καθαρότητος. Ὁ κ. Ζομπανάκης προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν. Ἐζήτησε τὰ προβλήματα τῶν ἀγροτικῶν σχολείων ἐν τῇ ἐκτάσει καὶ λεπτομερείᾳ τῶν. Τὸ βιβλίον τοῦ μένει κλασσικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ καὶ ἐπιδρᾷ θετικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν νέας ἐκπαιδευτικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν χώραν μας.

Τοιοῦτου εἶδους βιβλίων καὶ μελετῶν ἔχει ἀνάγκην ἡ ἐκπαίδευσις τῆς πατρίδος μας. Βιβλίων καὶ μελετῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν διερεῦνῃσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων τῶν συνυφασμένων μὲ τὴν προσπάθειαν τὴν ὁποίαν καταβάλλει ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ ἔθνος πρὸς μετατροπὴν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας εἰς βιομηχανικὴν, πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ δείκτου παραγωγῆς, πρὸς ἐπαύξησιν τῆς παραγωγικότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀποδοτικότητος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τοῦ πατρώου ἐδάφους, πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ ἐθνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος κλπ. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοποὺς ἄλλωστε συνεστήθη ἡ Ὑπηρεσία Τεχνικῶν μελετῶν καὶ προγραμματισμοῦ καθὼς καὶ ἡ Διεύθυνσις Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαίδευσως.

ΚΛΑΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΙΝΑΞ 2.

	Κλάδοι επιστημών ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ	Γενική	Προσχολική	Στοιχειώδης	Μέση	Ανωτάτη	Επαγγελματική	Ειδικών ομάδων
1.	Εκπαιδευτική Ψυχολογία							
2.	Εκπαιδευτική Κοινωνιολογία							
3.	Φιλοσοφία Έκπαιδευσεως							
4.	Ιστορία Έκπαιδευσεως							
5.	Όργανωσις-Διοίκησης Έκπαιδευσεως							
6.	Εκπαιδευτικός Προγραμματισμός							
7.	Μεθοδολογία Ακαδημαϊκής εργασίας							
8.	Επιπτώσεις επί της εκπαιδευσεως της επιστημονικής προόδου και τεχνολογικής εξέλιξεως							
9.	Εκπαιδευτικά έρευναι κ.λ.π.							

Μετάφρασις ξένων βιβλίων σχετικών πρὸς τοὺς ὑπ' ἀριθμὸν 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9 κλάδους τῶν ἐπιστημῶν τῆς ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ μικρὰν ὠφέλειαν θὰ ἔφερεν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς πατρίδος μας. Τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἐφήβου π.χ. θὰ τὴν πάρῃ ὁ Ἕλλην συνάδελφος μὲ τὴν κρυφὴν χαρὰν καὶ ἐλπίδα ὅτι πρόκειται περὶ ψυχολογίας τοῦ Ἑλλήνου ἐφήβου. Μόλις ὅμως τὴν ἀνοίξῃ θ' ἀπογοητευθῇ καὶ θὰ τὴν πετάξῃ ἀπὸ τὰ χέρια του. Θὰ τὴν πετάξῃ διότι θὰ διαπιστώσῃ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλλήνου ἐφήβου, ἀλλὰ περὶ τοῦ Γερμανοῦ, Γάλλου, Ἀμερικανοῦ κ.λ.π. Καὶ μάλιστα ὅπως ἦτο οὗτος πρὸ 30 - 40 ἐτῶν. Αὐτὸ βγαίνει εὐκόλῃ ἀπὸ τὴν βιβλιογραφίαν. Χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς πολὺ ἡλίθιος διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν τολμηρὰν γενίκευσιν ὅτι ὁ Ἕλλην ἔφηβος τοῦ 1962 ὁμοιάζει μὲ τὸν Γερμανόν, Γάλλον, Ἀμερικανόν κλπ. ἔφηβον τῆς παρελθούσης τριακονταετίας ἢ ἔστω τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Περὶ αὐτοῦ γράφω σχετικῶς (4) ἀλλαχοῦ. Ἡ μετάφρασις καὶ κυκλοφορία ξένων βιβλίων πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἔαν καὶ κατὰ πόσον συμβάλλῃ εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἐξέλιξιν π.χ. τῆς Ἑλληνικῆς εκπαιδευτικῆς ψυχολογίας. Ἐὰν συμβάλλῃ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν πρόοδον διὰ τῆς 1) ἐμπειρικῆς μελέτης καὶ περιγραφῆς ἀτομικῶν περιπτώσεων ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ, 2) συγκρίσεως, συμπερασμοῦ, γενικεύσεων, ΝΟΜΩΝ καὶ 3) δημιουργίας ΘΕΩΡΙΑΣ ἱκανῆς καὶ καταλλήλου ὅπως ἐρμηνεύῃ καὶ προβλέπῃ τὴν διαγωγὴν τῶν ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΩΝ (πίναξ 1). Ἐὰν τὸ μεταφρασζόμενον ψυχολογικὸν βιβλίον συμβάλλῃ εἰς τ' ἀνωτέρω τότε εἶναι εὐπρόσδεκτον καὶ ἐπωφελές. Ἐὰν ἀντιθέτως διαιωνίζῃ τὴν καθήλωσιν τῆς εκπαιδευσεως τῆς πατρίδος μας εἰς τὸ στοχαστικόν, τὸ πρωτόγονον στάδιον καὶ

δὲν καθιστᾷ δυνατόν τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέλιξιν, τότε τὸ βιβλίον ἐλάχιστα ἔχει νὰ ὠφελήσῃ. Θὰ διαβάζεται ὡς διήγημα, ὅπως ὁ Θησαυρὸς καὶ ἡ Μάσκα.

Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ διὰ ξένας μελέτας Ἑκπαιδευτικῆς κοινωνιολογίας, Ὁργανώσεως καὶ Διοικήσεως τῆς ἐκπαιδευσεως, Προγραμματισμοῦ, Μεθοδολογίας Διδασκαλίας κλπ. Περὶ τῆς τελευταίας διευτύωσα ὠρισμένης σκέψεις (5) κατὰ τὸ παρελθόν. Βιβλία ἐπὶ τῶν ἐν λόγω κλάδων γράφονται βάσει ἐμπειρικῶν ἐρευνῶν ἐπιστημόνων εκπαιδευτικῶν τῶν ξένων χωρῶν, καὶ ἀποτελοῦν ἀνακοινώσεις ἢ συνόψεις τῶν εὐρημάτων. Δυστυχῶς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τῶν ξένων δὲν δύνανται νὰ τύχουν ἐφαρμογῆς παρ' ἡμῖν. Ἄν συνέβαινε τοῦτο τὰ πράγματα θ' ἀπλοποιούντο. Θὰ ἐστηριζόμεθα ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τῶν ἄλλων καὶ δὲν θὰ εἶχαμε ἀνάγκην νὰ ὑποβληθῶμεν εἰς κόπους. Αὐτὸ δυστυχῶς ἔκαναν μέχρι σήμερον οἱ Ἕλληνες εκπαιδευτικοί. Ἐμελέτων καὶ προσεπάθουν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πατρίδα μας αὐτοῦσια ἢ τροποποιημένα τὰ εκπαιδευτικὰ συστήματα ἄλλων λαῶν. Καὶ εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ τὸ γεγονός ὅτι ὡς ἄτομα καὶ ἔθνος ἐμείναμε ὑποανάπτυκτοι, καὶ πτωχοί!

Τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλλάδος θὰ θεμελιώσῃ ἐκάστη γενεὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ. Δὲν θὰ τὴν θεμελιώσουν οἱ Ρουσσῶ καὶ Σίλ. Αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθόν ἄλλων λαῶν. Θὰ τὴν θεμελιώσουν οἱ Ἕλληνες ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ, διὰ τῶν ἐργασιῶν καὶ μελετῶν τῶν. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἐξαρχοπούλου καὶ λοιπῶν, ποὺ ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω.

Ὅπωςδήποτε ὅμως ὑπάρχουν δύο τοῦλάχιστον κλάδοι τῆς ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ (ὑπ' ἀριθμ. 3, 4 πίναξ 2), ὅπου ἡ μετάφρασις βιβλίων ἐκ τῆς ξένης ἐπιβάλλεται. Πρόκειται περὶ τῆς Ἑκπαιδευτικῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑκπαιδευσεως. Ἐδῶ δὲν χωρεῖ ἐμπειρικὴ ἔρευνα, οὔτε μετρήσεις, οὔτε νόμοι, οὔτε θεωρίαι. Ἐχομεν ἀνάγκην τοιούτων βιβλίων. Ὅταν μάλιστα πρόκειται περὶ βιβλίων διακεκριμένων ἑπανεξετάων τοῦ παρελθόντος, καὶ παρόντος, ἢ ὅταν πρόκειται περὶ ἐπανεξετάσεως τοῦ στοχασμοῦ τῶν προγόνων μας ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν συγχρόνων ἐκπαιδευτικῶν ἀντιλήψεων, τότε τὰ βιβλία αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀστείρευτον πηγὴν ἐμπνεύσεως. Ἐγὼ τοῦλάχιστον προτιμῶ νὰ μελετήσω καὶ συζητήσω ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ μῆνας μίαν καὶ μόνην σελίδα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μεγάλων αὐτῶν ἱατρῶν, ψυχοθεραπευτῶν καὶ διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος, παρὰ νὰ διαβάσω βιβλιοθήκην ὁλόκληρον ξένων στοχαστῶν καὶ φιλοσόφων.

Οὐδεὶς κατηγορεῖ τοὺς μεταφραστὰς καὶ τὰς μεταφράσεις. Ἐκαστος προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ὅ,τι δύναται καὶ ὅ,τι νομίζει ὅτι εἶναι καλύτερον. Ἡ προσπάθειά του εἶναι σεβαστὴ καὶ ἡ προσφορά του εὐπρόσδεκτος. Προσποικτικῶς μελετῶ κάθε τι ποὺ γράφεται, πρωτότυπον ἢ μετάφρασιν, ἀνεξαρτήτως προελεύσεως. Τὸ δὲ σπουδαιότερον παραπέμπω καὶ τοὺς σπουδαστάς μου εἰς τὰς ἐν λόγω συγγραφάς. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ συνάδελφοί μου. Ἐχομεν ἀνάγκην κάθε εἶδους σκέψεως, γνώμης καὶ προσανατολισμοῦ. Αὐτὸ ἄλλωστε ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ Δημοκρατικοῦ μας Πολιτεύματος.

ΣΥΝΟΨΙΣ

Ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐξητάσθῃ ἡ δυνατότης ἐξελίξεως τῆς εκπαιδευσεως τῆς ΕΛΛΑΔΟΣ εἰς ἐπιστήμην. Ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις, ὑπεστηρίχθη, θ'

Ἀκολούθως διευτυπώθη θεωρητικὸν πλαίσιον ἐξετάσεως τοῦ δυνατό καὶ ἐπιθυμητοῦ τῶν ψυχολογικῶν μετρήσεων παρ' ἡμῖν καὶ ἐξητάσθη ὁ πιθανὸς ρόλος, τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ διαδραματίσουν οἱ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ Ἑλλήνες ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ οἱ μεταφράζοντες ξένα συγγράμματα. Παράλληλως διευτυπώθη ἡ ἄποψις ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τῆς πατρίδος μας ἔχει ἀνάγκη ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ἐπιστήμης ΑΓΩΓΗΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ, τὴν ὁποίαν θὰ θεμελιώσουν οἱ Ἕλληνες ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ, τοῦτέστιν τῆς μελέτης τῶν ὑφισταμένων καὶ διαρκῶς παρουσιαζομένων ἀναγκῶν τοῦ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς διερευνήσεως τῆς ψυχосυνθέσεως, ψυχοδυναμισμοῦ, κλίσεων, διαφορόντων, προσωπικότητος, φιλοδοξίας κλπ. τῶν ὑπὸ ἀγωγήν ΕΛΛΗΝΩΝ. Ὁμοίως ὑπεστηρίχθη ὅτι αἱ βάσεις τῆς ἐξελιξεως τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ παιδαγωγικῆς εἰς ἐπιστήμην ἐτέθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἐξαρχοπούλου Σακελλαρίου καὶ λοιπῶν. Ἐν τέλει ὑπεστηρίχθη ὅτι αἱ προϋποθέσεις καὶ δυνατότητες ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς προόδου καὶ ἐξελιξεως παρ' ἡμῖν, ἐδημιουργήθησαν διὰ τῆς συστάσεως τοῦ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ καὶ τῶν συναφῶν κέντρων Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνιολογικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

1. Γεωργίου 'Αθ. Ξύδη «Παιδεία καὶ ἔρευνα» Περιοδικὸν «Πορεία» 1960, 'Ιούλιος.
2. » » 'Ἡ κληρονομία τοῦ 'Εξαρχοπούλου. Περιοδικὸν «Ἑλληνοχριστιανικὴ 'Αγωγή» 1960, 5.
3. » » Πνευματικαὶ μετρήσεις. Περιοδικὸν «Σχολικὴ 'Υγιεινὴ» 'Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1961.
4. » » Νέοι προσανατολισμοί. Περιοδικὸν «Σχολεῖο καὶ Ζωή», 1959, 'Οκτώβριος.
5. » » Μεθοδολογία καὶ ἐμπειρίαι μαθήσεως. Περιοδικὸν «Σχολικὰ Χρονικὰ» 1960, Μάρτιος.
6. » » Ἑκπαιδευτικὰ βιβλία καὶ μεταφράσεις «Σχολεῖο καὶ Ζωή» Μάρτιος 1959.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΕΩΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ *

A. ΝΕΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΥΞΕΙΣ

Για να είδουμε καθαρά τὸ πρόβλημα μέσα στὴ χώρα μας μὲ τὶς πραγματικὲς τοὺς διαστάσεις καὶ νὰ ἀξιολογήσουμε τὶς δυνατότητές μας γιὰ ἕνα σωστὸ ξεκίνημα, εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ σύντομη θεώρηση τοῦ προβλήματος «αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ», τῆς θέσεώς του σὲ παγκόσμια κλίμακα, τῶν νέων ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἐπιτεύξεων σὲ ἄλλες χώρες.

1. Ἡ ἀύξηση τοῦ ποσοστοῦ τῶν καθυστερημένων παιδιῶν

Ἡ ἀνησυχητικὴ αὐξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἀπαισιόδοξες προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον τους, κάνουν πρὸς ἐναγώνιον τὸ πρόβλημα, κινητοποιοῦν καὶ ἐντείνουν τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν καταπολέμησίν του.

303

Αυτό εκφράζεται σήμερα στην πρόοδο της έπιστημονικής σκέψης και έρευνας από την μια μεριά και στο ξύπνημα της νέας κοινωνικής συνείδησης και ευθύνης από την άλλη.

2. Η συμβολή της Ιατρικής Έπιστήμης και άλλων ειδικών επιστημών

Χαρακτηριστικό είναι ότι στις ημέρες μας σημειώνονται οι πρώτες προσελάσεις της Ιατρικής Έπιστήμης στο χώρο της νοητικής υστερήσεως. Οι νεώτερες έρευνες, όπως π.χ. του μεταβολισμού και των χρωματοσωμάτων, φωτίζουν πιο πολύ την αίτιολογία των νοητικών εξελικτικών καθυστερήσεων, ανοίγουν νέους δρόμους για την πρόληψη και προφύλαξη και δίνουν έλπίδες για νέες θεραπευτικές δυνατότητες.

Παλαιότερα είχε πολύ υπερτιμηθεί ο κληρονομικός παράγων. Σήμερα οι ειδικοί συμφωνούν ότι το πιο μεγάλο ποσοστό των περιπτώσεων οφείλεται στις έγκεφαλοπάθειες. Η νοητική καθυστέρηση, εκτός από ένα μικρό ποσοστό επιβαρυνμένων και κλινικών περιπτώσεων, δεν είναι καμμιά οργανική άρρώστια «έν εξελίξει». Είναι μία «έφ' άπαξ» δημιουργηθείσα βλάβη στον έγκέφαλο που εκδηλώνεται όχι μόνο με το σύμπτωμα της «ήλαττωμένης νοημοσύνης» αλλά σαν μία καθυστέρηση της «έξελικτικής πορείας της προσωπικότητας».

Στις μετεγκεφαλικές αυτές καταστάσεις, όπως και στην διάταξη των χρωματοσωμάτων, ή Ιατρική Έπιστήμη σήμερα δεν μπορεί να επέμβει, δεν μπορεί δηλαδή να αποκαταστήσει την κεντρική οργανική βλάβη ή να κατευθύνει απόλυτα τα δεδομένα της κληρονομικότητας. Με λίγα λόγια ή Ιατρική σήμερα δεν μπορεί να επέμβει στο σύμπτωμα της καθυστέρησης της νοημοσύνης. Αυτό ίσως δεν θα πάψει να είναι αντικείμενο των ανησυχιών και των προοπτικών της Έπιστήμης μέσα στον αύστηρό χώρο του πειραματικού εργαστηρίου. Έξω απ' αυτόν, κάθε «έπαγγελία θεραπείας της νοημοσύνης» είναι έπαγγελία θαύματος, έκμετάλλευση και καλλιέργεια αυταπάτης.

Η Ιατρική Έπιστήμη σήμερα μπορεί: 1) Σε πολλές περιπτώσεις ασφαλώς να προλάβει και να προφύλαξη από τη νοητική καθυστέρηση έξοπλισμένη με τις νέες γνώσεις και τα μέσα παρακολούθησης, 2) σε μερικές περιπτώσεις με έγκαιρη επέμβαση να παραμερίσει νοσηρές καταστάσεις, πριν αυτές δημιουργήσουν τετελεσμένα γεγονότα στον έγκέφαλο, και 3) να καλυτερέψει ως ένα όρισμένο βαθμό μία δημιουργημένη κατάσταση, στο νόημα μιας εξομάλυνσης και αναπλήρωσης, όχι δηλαδή να γίνει το παιδί «πιο νοήμον» αλλά να γίνει πιο δραστήριο, πιο συγκεντρωμένο, «πιο δεκτικό άγωγής». Σ' αυτή την κατεύθυνση ήλθε να βοηθήσει παράλληλα και η πρόοδος της Ψυχοδιαγνωστικής.

Η Παιδοψυχιατρική, ή Νεώτερα Ψυχολογία και ή Κοινωνική Έπιστήμη, φωτίζουν τον εξελικτικό δρόμο του παιδιού, έρευνούν την Οικοδομία της προσωπικότητας, τις διαταραχές της συναισθηματικής ζωής και τον ρόλο του περιβάλλοντος.

Β'. Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Το πιο μεγάλο λοιπόν και θετικό αποτέλεσμα της προόδου της έπιστημονικής σκέψης και έρευνας στον τομέα της νοητικής καθυστέρησης είναι: «Να γίνει δυνατή, να διευκολυνθεί και να ολοκληρωθεί ο μόνος θεραπευτικός χειρισμός που διαθέτουμε σήμερα για τη νοητική καθυστέρηση, «ή Ειδική Άγωγή και ή Κοινωνική Έργασία».

Όταν τώρα μιλάμε για αντιμετώπιση του προβλήματος της νοητικής καθυστέρησης, αυτόν τον χειρισμό κατά κύριο λόγο σκεπτόμαστε και σ' αυτόν στηρίζουμε τις μεγαλύτερες έλπίδες μας.

1. Η έννοια, το περιεχόμενο και ο σκοπός της Ειδικής Άγωγής και της Κοινωνικής Έργασίας:

Αλλά ποιά είναι ή έννοια, το περιεχόμενο και ο σκοπός αυτής της «Ειδικής Άγωγής και της Κοινωνικής Έργασίας»;

Την άπάντησι μας δίνει ένας άπλος αλλά βαθύς όρισμός του Καθηγητού Γιατρού Busemann, ενός απ' τους καλύτερους γνώστες της Ψυχολογίας των νοητικώς υστερούντων. «Ο νοητικά αδύναμος άνθρωπος στην αντιμετώπισή του με τον κόσμο διαθέτει έναν πολύ μικρό βαθμό ένεργειας. Έτσι μένει το πάσχον μέρος. Όπως κάθε αδύνατο ή άρρωστο έμψυχο όν, τείνει κι' αυτό στην αποφυγή κάθε προσπάθειας, στην έγκατάλειψη κάθε άπαίτησης». Τα άτομα δηλαδή αυτά παραμένουν μειονεκτικά, δεν είναι ικανά να άκολουθήσουν την κανονική σχολική μόρφωση, να επιτύχουν με τις δικές τους δυνάμεις μία έπαγγελματική και κοινωνική ένταξη. Έδώ προβάλλει ή ανάγκη και ή άπαίτηση της παρεμβολής της «βοηθείας μας». Άλλοιώς ή ζωή των ατόμων αυτών θα κυλήσει στην κοινωνική σκιά, στην ένδεια και στην άθλιότητα.

Αυτή ή βαθύτερη έννοια της βοηθείας που περικλείνει ή «Ειδική Άγωγή και ή Κοινωνική Έργασία» είναι μία κατάκτηση των ημερών μας που άνοιξε μία καινούργια έποχή για την άλλαγή της μοίρας του καθυστερημένου παιδιού.

2. Το κίνητρο της βοηθείας

Αλλά μαζί με τις έπιστημονικές αντιλήψεις κάτι βαθύτερο άλλαξε για να δώσει την έννοια, το περιεχόμενο και τον σκοπό της βοηθείας αυτής. Άλλαξε «το κίνητρο» της προσφοράς της. Άλλοτε, όταν ή βοήθεια αυτή ξεκινούσε από τον οίκτο, την φιλανθρωπία, το παραμέρισμα κοινωνικών κινδύνων κλπ., δημιουργήθηκαν τα άσυλα της κοινωνικής απομονώσεως, οι μορφές της ιδρυματικής προστασίας με την φυτική ζωή, ή την μονότονη στερεοτυπική άπασχόληση.

3. Τα Ειδικά Σχολεία

Με την άυγή του 20ού αιώνα, του αιώνα του παιδιού, ή βοήθεια ξεκινάει από την άναγνώριση του δικαιώματος και του παιδιού για την σχολική μόρφωση για τα «γράμματα». Έτσι παρουσιάζονται τα «Ειδικά ή βοηθητικά Σχολεία και οι Ειδικές Τάξεις». Τα σχολεία αυτά ήταν ένα είδος υποκατάστατου του κανονικού σχολείου και προσπαθούσαν να δώσουν μειωμένες στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις (λίγη άνάγνωση, λίγη γραφή, λίγη άριθμητική κλπ.) στα παιδιά αυτά που έθεωρούντο τότε ως παιδιά ήλαττωμένης μόνο νοημοσύνης.

Η έννοια της βοηθείας αυτής είναι ακόμα στενή, μονόπλευρη, προσκολλημένη στο «σύμπτωμα της καθυστέρησης της νοημοσύνης», ένα είδος θεραπείας «έκ των άνω» με τις στοιχειώδεις γνώσεις. Αυτό ήταν φυσικό γιατί ή θεραπευτική Παιδαγωγική τότε έπήγασε από την νοησιαρχική Έρβαρτιανή Σχολή και την ψυχολογία των στοιχείων και άποτελούσε ένα είδος Ειδικής Διδακτικής για παιδιά μικρότερης νοητικής ήλικίας. Άπεδείχθη όμως, ότι οι μεμονωμένες αυτές σχολικές γνώσεις — έδώ επί μέρους

μνημονικές γυμνάσεις — μόνο «αυτές καθ' εαυτές» δεν έχουν πρωταρχική αξία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και κυρίως για την επαγγελματική οικειοποίηση και την κοινωνική ένταξη. "Ετσι το «Ειδικό Σχολείο» είδε αργότερα τα αποτελέσματά του σαν «δείγματα άνευ αξίας» στις πικρές επαλληλεύσεις με την ζωή.

4. Παραδείγματα από την εργασία του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου του Β.Ε.Ι.

Δεν θα σάς αναφέρω εικόνες απ' το άγχος του Ειδικού Σχολείου που μ'ας δίνουν έκθεσις της εποχής ή η σημερινή κριτική. Θα σάς φέρω πιο κοντά, σε ολοζώντανα παραδείγματα δικά μας, σε εικόνες που μοιάζουν τόσο πολύ με εκείνες, όσο κι' αν τα πλαίσια είναι αλλιώτικα. Τώρα τελευταία όλο και αυξάνει το κύμα των καθυστερημένων παιδιών που μ'ας έρχονται στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο του Βασιλικού Έθνικού Ίδρυμα έρχονται στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο του Δημοτικού Σχολείου. Είναι τος απ' τις δυο ή τρεις κατώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Είναι «οί ναυαγοί του σχολείου» όπως τους λέμε. "Υστερα από 4, 5 και 6 έτών φοίτηση, έφηβοι σχεδόν, φέρνουν μαζί τους λίγα ράκη στοιχειωδών γνώσεων, άλλα μερικά στερεοτυπικά κουλουράκια, άλλα λίγες συλλαβές κι' άλλα μερικά κείμενα ή και ολόκληρο το αλφαβητάρι μηχανικά απομνημονυμένο. "Όλα όμως έχουν στην προσωπικότητά τους την σφραγίδα του «σχολικού ή παιδαγωγικού χροσπιταλισμού», όπως μπορούμε να πούμε τα αποτελέσματα της καταναγκαστικής αυτής φοίτησης, ίχνη μιάς άσκησης βασάνου κι' απ' το σχολείο κι' απ' το σπίτι. "Ετσι παρουσιάζουν άλλα έναν παιδισμό, άλλα έκτροπες συμπεριφορές, κι' άλλα νευροφυτικά συμπτώματα.

Θα σάς παρουσιάσω σύντομα, ως παράδειγμα, την εικόνα που είχαν μερικά απ' τα παιδιά μας, μόλις ήρθαν στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο. Την εξέλιξή τους και την τωρινή τους εικόνα θα την δούμε πιο κάτω. "Ετσι φωτίζεται καλύτερα το θέμα μας.

1. **Ο Γιαννάκης**, ένας μογγολοειδής 15 χρονών, μέσης νοητικής καθυστέρησης, μ'ας ήρθε το Σεπτέμβριο του 1960. Από το ένα χέρι κρατούσε τη μητέρα του, κι' από τ' άλλο το Αλφοβητάρι. Ένα καλόβουλο, ήσυχο μικρό παιδί, δυσκίνητο, τελείως άδέξιο. Επί 7 χρόνια παρακολουθούσε τις κατώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου σε μια έπαρχιακή πόλη. Το μοναδικό του απόκτημα ήταν να διαβάζει και να γράφει στο έπιπεδο της Α' Τάξεως.

2. **Η Μαρία**, 12 χρονών με Δ.Ν. 67. Μ'ας ήρθε τον περασμένο Σεπτέμβριο, (1961), ύστερα από φοίτηση 5 έτών στην Α' Τάξη. Ένα μικρό κοριτσάκι δειλό, άβουλο, νωθρό, με ανέκφραστα μάτια. Με μια λεπτή σαν στερεότυπη φωνή κούκλας μ'ας είπε: «Πάω στην Πρώτη. Έχουμε το χελιδόνι.» Αφού συλλάβισε μερικές γραμμές ρώτησε: «Είμαι καλό παιδί;»

3. **Η Χριστίνα**, 12 χρονών, με Δ. Ν. 42. Εφοίτησε κατά καιρούς και σε διάφορα σχολεία στην Α' Τάξη με πιέσεις και ξύλο και κατάφερε να αντιγράψει μόνο μηχανικά. Μ'ας ήρθε τον Μάρτιο του 1960 σωστό αγρίμι. Παρουσίαζε τάσεις φυγής, υπερκινητικότητα, επιθετικότητα, συνεχή άρνηση. Έβριζε, έφτυνε. Κι' όταν ακόμα τη ρωτούσες πώς σε λένε, απαντούσε: «Όχι-όχι! Θα φύγω!»

4. **Ο Θανάσης**, 10 χρονών με Δ.Ν. 71. Έγκατέλειψε το Σχολείο, αφού φοίτησε 4 χρόνια στις δύο κατώτερες τάξεις. Όταν μ'ας ήρθε τον Οκτώβριο του 1960 παρουσίαζε μια μεγάλη απώθηση και φοβία στη σχολική μάθηση. Παρέλυε το χέρι του μόλις έπιανε το μολύβι να γράφει, στα-

ματούσε κι' έσβυνε ή φωνή του στην πρώτη συλλαβή της λέξεως που διάβαζε, τον έπιανε πονοκέφαλος και έμετός και στην θέα ακόμα του βιβλίου.

5. Η μεταβολή της έννοιας της θεραπείας και η νέα βοήθεια

"Ετσι μ' αυτά τα παραδείγματα, τηρώντας βέβαια τις αναλογίες, μπορούμε να εξηγήσουμε γιατί ένα μικρό ποσοστό μόνο από τα καθυστερημένα παιδιά πετύχαινε τους σκοπούς του παλαιού Ειδικού Σχολείου. Τα άλλα, το πλήθος, τα περίμενε το άσυλο, ο δρόμος, ή έγκατάλειψη. Η στενή και μονόπλευρη αυτή παιδαγωγική βοήθεια καλύπτει ολόκληρη σχεδόν την πρώτη πεντηκονταετία του αιώνα μας. Η μεγάλη μεταβολή σημειώνεται στις ημέρες μας: 1) Με την μεταβολή της έννοιας της νοητικής καθυστέρησης ως «καθυστέρησης της εξέλικτικής πορείας της προσωπικότητας» και 2) με την μεταβολή της έννοιας της θεραπείας ως «εξελικτικής βοήθειας και βοηθείας ζωής».

Στο δεύτερο ήμισυ του ο αιώνας μας ύψωνει την σημαία της Ψυχικής Υγιεινής του Παιδιού και το «Κίνητρο της βοήθειας» είναι αυτό που διακηρύσσει: 1) ως δικαίωμα του παιδιού για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και 2) ως δικαίωμα για την εργασία και την κοινωνική ζωή.

Η νέα Βοήθεια τώρα αποτελεί έναν ευρύ αλλά ένιατο περιγεγραμμένο χώρο, όπου συναντώνται ή Ιατρική, ή Ψυχολογική, ή Παιδαγωγική και ή Κοινωνική Έπιστήμη. Σ' αυτό το χώρο ή Θεραπευτική Παιδαγωγική, πλουτισμένη με νέες θεωρητικές και μεθοδολογικές γνώσεις, βρήκε τις πραγματικές διαστάσεις της, τη μεγάλη κι' άδιαφιλόνικη θέση της, παίζει με ασφάλεια τον αποφασιστικό ρόλο της στην πραγμάτωση του Κοινού σκοπού, που δεν είναι άλλος απ' την ανάπτυξη της προσωπικότητας του νοητικά καθυστερημένου παιδιού και την προετοιμασία του για την εργασία και την Κοινωνική ένταξη. Στην ενέργειά της ως «Ειδική Άγωγή» ολοκληρώνεται με την «Κοινωνική εργασία».

Γ'. ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Αλλά άς δούμε από κοντά το έργο και το επίτευγμα της Ειδικής Άγωγής που είναι ένα έργο «υπό όρους» που τους καθορίζουν οι δυνατότητες του Παιδιού, οι δυνατότητες της ίδιας Ειδικής Άγωγής και οι απαιτήσεις της Κοινωνίας. Η Ειδική Άγωγή δεν μπορεί να δώσει ό,τι δεν υπάρχει. Μπορεί όμως να κινητοποιήσει και να ανεβάσει ό,τι γερό και ό,τι ως υπολειπομένη δυνατότης υπάρχει στον «εξελικτικό λειτουργικό μηχανισμό», με την άσκηση, με τον έθισμό. Το έργο της είναι μια επέμβαση και βοήθεια, ένα έργο αναπλήρωσης και μεθωρίμανσης. "Ετσι επιτυγχάνει ένα ολοκληρωμένο, εξομαλυσμένο και έναρμόνισμένο σχήμα μιάς απλής προσωπικότητας, που έκδηλώνεται σε ανάλογη ισορροπη συμπεριφορά. Αυτό όμως σε οποιοδήποτε στάδιο σημαίνει μια άρμονία ζωής, μια πλήρωση υπάρξεως και ευτυχία του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα: Η Ειδική Άγωγή έχει σκοπό να μάθει αυτά τα παιδιά να ζούν και να νοιώθουν ευτυχισμένα. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται, γιατί τα νοητικά καθυστερημένα παιδιά σ' ένα βαθμό ανάλογο προς την καθυστέρησή τους μπορούν να ανταποκριθούν στα κριτήρια της Κοινωνικής Έντάξεως που είναι: 1) Η ικανότητα Κοινωνικής Προσαρμογής και β) ή ικανότητα προσφοράς Πρακτικής εργασίας.

Οι δυνατότητες που παρέχουν γι' αυτό τα παιδιά αυτά είναι: 1) Η

δεκτικότητας άσκήσεως και έξελίξεως τών πρακτικών κινητικών δεξιοτήτων και 2) 'Ο έθισμός σέ βασικές μορφές Κοινωνικής συμβιώσεως.

1. 'Η εϋρυνση τής έννοιας του μορφώσιμου και έπαλήθευση τής Κοινωνικής έντάξεως

Σήμερα ένα νοητικά καθυστερημένο παιδί θεωρείται «έξελίξιμο» και «μορφώσιμο», όταν είναι «κοινωνικώς έντάξιμο» κι' όχι όπως άλλοτε μόνο τό «σχολικώς μορφώσιμο». 'Η εϋρυνση τής έννοιας του έξελίξιμου θέτει κάτω άπ' την Ειδική 'Αγωγή τά 90 ο)ο τών καθυστερημένων παιδιών, καταργεί τά άσυλα και τά παραρτήματα τών ψυχιατρικών κλινικών και στήνει σχολεία και έγγαστήρια. Τό ειδικό Σχολείο γίνεται «Σχολείο βο- ηθείας για τή ζωή» και οί στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις μπαίνουν σέ δεϋτερη μοίρα, διδάσκονται μόνο εάν υπάρχουν δυνατότητες και μόνο σέ στενή συνάρτηση με τόν Κύριο σκοπό.

Οί σκοποί του Νέου Ειδικού Σχολείου έπαληθεύθηκαν, ή δημιουργία νέων άπλών ανθρώπων έγινε πραγματικότητα. "Ερευνες και στατιστικές άπό πολλές χώρες μας λένε, πως 70 ο)ο άπό τούς άποφοίτους του Νέου Ειδικού Σχολείου έντάσσονται σήμερα στην παραγωγική εργασία, είτε στην έλεύθερη οικονομία, είτε στα λεγόμενα «Προστατευτικά εργαστή- ρια». 'Απασχολούνται σέ εργασίες όμοιόμορφες, τυποποιημένες, εύκολο- μάθητες, κοντά στη μηχανή, στην παραγωγή και γνωρίζουν μιá αύτοτέ- λεια, δίνουν ένα νόημα και περιεχόμενο στη ζωή τους, νοιώθουν την άπλη- χαρά και την εύτυχία.

2. Τό σύστημα τών ιδρυμάτων και θεσμών

Οί χώρες που αντιμετώπιζουν σοβαρά τό πρόβλημα τής νοητικής κα- θυστερήσεως δημιουργούν θεσμούς και 'Ιδρύματα και λαμβάνουν μέτρα που έκφράζουν και πραγματώνουν τή Νέα Βοήθεια. Αύτά αναπτύσσονται και κλιμακώνονται σ' ένα ένιατο σύστημα βοήθειας προς τό Καθυστερη- μένο παιδί.

Μέσα στο σύστημα αυτό τά 'Ιδρύματα του Ειδικού Παιδαγωγικού τύπου είναι:

α) 'Ιδρύματα Ειδικού Παιδαγωγικού τύπου

1) Τό Ειδικό Νηπιαγωγείο, 2) Τό Ειδικό Σχολείο σέ δύο τύπους:

α) Τό Ειδικό σχολείο τών έλαφροτέρων βαθμίδων νοητικής ύστε- ρήσεως (άπό Δ. Ν. 70 μέχρι τών συνόρων του Κανονικού). Σ' αυτά τά ει- δικά Σχολεία είναι προσηρτημένο τό «Ειδικό 'Εργαστήριο 'Επαγγελ- ματικής μαθητείας», όπου τά παιδιά ένοιμάζονται για μιá σχετικά άνώ- τηρη βαθμίδα επαγγελματικής και κοινωνικής έντάξεως.

β) Τό Ειδικό Σχολείο για κινητικώς έξελίξιμα και κοινωνικώς προ- σαρμοσίμα παιδιά (με Δ.Ν. 30-70). Στα ειδικά σχολεία του τύπου αυτού είναι προσηρτημένο τό «Προστατευτικό 'Εργαστήριο», όπου τά παιδιά αυτά προετοιμάζονται για πιό άπλες μορφές παραγωγικής εργασίας. Κι' όχι μονάχα μαθητεύουν έκεϊ, αλλά ένας μεγάλος αριθμός άπ' αυτά, εργά- ζονται κι' έκεϊ.

Οί Ειδικές Τάξεις, παρ' όλο που είναι μιá μορφή που σήμερα ακό- μα κυριαρχεί στην 'Ελβετία κυρίως, σύμφωνα με τή νεώτερη κριτική, δέν ώφελούν άποκομμένες έτσι όπως είναι άπό τό όλο σύστημα τής βοήθειας

και προσκολλημένες στο κανονικό Σχολείο. Παρ' όλη τή μόρφωση και τήν άριστοτεχνική δουλειά τών 'Ελβετών Ειδικών διδασκάλων, οί τάξεις αυ- τές πάσχουν άπό τό άγχος του παλιού βερμπαλιστικού Ειδικού Σχολείου. Οί τάξεις αυτές, ως Ειδικές, μέσα στα πλαίσια του Κανονικού Σχολείου, είναι κατάλληλες για παιδιά τών κατωτάτων βαθμίδων κανονικής νοημο- σύνης, έκεϊ που κάπως αρχίζουν νά συγγέωνται τά όρια με τήν άρχομένη καθυστέρηση, π. χ. για διετείς μαθητάς. 'Ο ρόλος τών Ειδικών τάξεων εί- ναι μεγάλος για παιδιά κανονικής νοημοσύνης με επί μέρους διαταραχές μαθήσεως και σχολικής προσαρμογής, διαταραχές λόγου κ.τ.λ.

β) 'Ιδρύματα 'Ιατροθεραπευτικού και διαγνωστικού τύπου

Τά 'Ιδρύματα του Ειδικού Παιδαγωγικού τύπου προϋποθέτουν τήν ύπαρξη 'Ιδρυμάτων διαγνωστικού, συμβουλευτικού και Ιατροθεραπευτικού τύπου: 1) Τά 'Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα ή τούς έξωτερικούς ή Κι- νητούς συμβουλευτικούς Σταθμούς. Αύτά στη σύγχρονη κίνηση τώρα, αναλαμβάνουν τόν διαγνωστικό και συμβουλευτικό ρόλο στις έλαφρότερες μορφές του έξελίξιμου. 2) Τίς Παιδοψυχιατρικές Κλινικές. Σ' αυτές επάνω άπό τόν διαγνωστικό και συμβουλευτικό ρόλο, μπαίνει κυρίως ό 'Ιατροθεραπευτικός ρόλος. Κι' αυτό για τίς έπιβαρημένες περιπτώσεις. 'Εκεϊ γίνεται κυρίως κλινική έπιστημονική έρευνα, παρατήρηση και θερα- πεία. Νοητικώς καθυστερημένα παιδιά, έξελίξιμα και μορφώσιμα, χωρίς έπιπλοκές και έποικοδομήματα, δέν έχουν θέση στα Ειδικά Παραρτήματά τους. 'Η θέση τους είναι στα αντίστοιχα προς τίς δυνατότητές τους Ειδι- κά Σχολεία.

γ) 'Ιδρύματα Κοινωνικής Μερίμνης

Μετά τά 'Ιδρύματα του Θεραπευτικού τύπου, ακολουθούν τέλος οί Θεσμοί και τά 'Ιδρύματα τής Καθαρώς Κοινωνικής Μερίμνης, όπως είναι τά «Σπίτια - Οικοτροφεία», ό Θεσμός τών θετών οικογενειών, ειδι- κές ύπηρεσίες στα γραφεία Κοινωνικών 'Υπηρεσιών και 'Εργασίας για τήν παρακολούθηση και προστασία τών άτόμων αυτών στην εργασία, στη ζωή κ.τ.λ.

δ) Τό Προσωπικό

Τό κυριώτερο και πολυπληθέστερο προσωπικό τών 'Ιδρυμάτων του Ειδικού Παιδαγωγικού τύπου, είναι οί Ειδικοί Παιδαγωγοί

Ειδικοί Παιδαγωγοί, σ' όλες σχεδόν τίς χώρες, γίνονται πτυχιούχοι διδάσκαλοι και νηπιαγωγοί, με εύδόκιμο ολιγόχρονη ύπηρεσία σέ Κανονικά Σχολεία και ύστερα άπό μετεκπαίδευση σέ Ειδικά Πανεπιστημιακά 'Ινστι- τούτα. Στο μοντέρνο Ειδικό Σχολείο βασική είναι ή θέση και του Κοινω- νικού λειτουργού.

Δ'. Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΟΥ Β.Ε.Ι.

Δέν θα προσπαθήσω νά σας περιγράψω ένα μοντέρνο Ειδικό Σχο- λείο και Ειδικό 'Εργαστήριο κάπου στην Γερμανία, στην 'Ολλανδία, στην 'Ελβετία ή άλλοι που μοιάζει με χαρούμενη πολύβουη Κυψέλη. Θα σας πάω στο μικρό μας Τμήμα τής Ειδικής 'Αγωγής στο 'Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο.

Τό «Βασιλικόν 'Εθνικόν 'Ιδρυμα» ίδρυσε τό 1956 τήν «Ψυχική 'Υγιεινή» και στα πλαίσιά του τό «'Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο». 'Η κίνηση για τήν Ψυχική 'Υγιεινή του Παιδιού που

στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, μπορούμε να πούμε πώς βρήκε την πρώτη ολοκληρωμένη έκφρασή της στο Ίατροπαιδαγωγικό του Κέντρο. Το Ίατροπαιδαγωγικό Κέντρο έθεσε το πρόβλημα της βοήθειας του νοητικά καθυστερημένου παιδιού μέσα στους σκοπούς του και αφιέρωσε γι' αυτό ένα μεγάλο μέρος της έπιστημονικής και πρακτικής του δραστηριότητας.

»Εται ἱδρύσσε τὸ 1958 «Τμῆμα Θεραπευτικῆς Παιδαγωγικῆς» (Τμῆμα Εἰδικῆς Ἀγωγῆς νοητικῶς ὑστερούντων παιδιῶν καὶ Ἀγωγῆς τοῦ λόγου). Ἡ ἐργασία του ποῦ πρόκειται προσεχῶς νὰ ἰδῇ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, εἶναι μιὰ Εἰδικὴ Παιδαγωγικὴ βοήθεια πρὸς τὸ παιδί καὶ σύγχρονα ἐργασία μὲ τὴν οἰκογένεια, ἀτομικὴ ἢ μὲ ὁμάδες γόνέων, ἔχει δὲ τὸ χαρακτηριστὴρ τῆς ποιοτικῆς ἀποδόσεως, τοῦ πειραματισμοῦ, τῆς ἐρευνᾶς καὶ τοῦ σχηματισμοῦ νέας πείρας.

Πιο πέρα, στις γενικότερες έπιστημονικές και διαφωτιστικές έξορμήσεις του τό 'Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, βάζει στην πρώτη γραμμή, τὸ θέμα τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τῶν νοητικῶ καθυστερημένων παιδιῶν με βάση τὴν 'Ελληνική πραγματικότητα καὶ τὶς νέες έπιστημονικές ἀντιλήψεις. Μελετᾶ Προγράμματα καὶ προβάλλει λύσεις. Μὲ διαλέξεις, ἀνακοινώσεις καὶ δημοσιεύματα, συμβάλλει στὴν Κίνηση τῶν ἰδεῶν τῆς Ψυχικῆς 'Υγιεινῆς τοῦ Παιδιοῦ, στὴν ἐνημέρωση ἐπὶ τῶν συγχρόνων τάσεων καὶ τέλος διαφωτίζει τὴν κοινωρία μας, ξυπνᾶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς προσπάθειας γίνεται καὶ ἡ ἀποψινὴ ὁμιλία ποὺ ὠργάνωσε ὁ Σταθμός τῶν Πρώτων Κοινωνικῶν Βοηθειῶν Πειραιῶς.

1. Τὸ Τμήμα Εἰδικῆς Ἀγωγῆς τοῦ Ἰατροπαιδαγωγικοῦ Κέντρου

α) Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας μὲ τίς περιπτώσεις

Στό Τμήμα λοιπόν της Ειδικής Ἀγωγῆς τοῦ Ἱατροπαιδαγωγικοῦ Κέντρου εἶδαμε καί τὰ 60 παιδιά ποῦ φοίτησαν ὡς τώρα, νὰ κοινωνικοποιοῦνται, νὰ βρίσκουν πάλι τὸ παιδικὸ γέλιο καὶ τὴ χαρά, νὰ παρουσιάζουν μιὰ ἐξέλιξη στὶς πρακτικὲς δεξιότητές τους τόσο, ποῦ μερικὲς φορές ξεπέρασαν καὶ τὶς ἀρχικὲς μας προβλέψεις. Σὲ μερικὰ παιδιά ποῦ ὑπῆρχαν ὀρισμένες προϋποθέσεις καὶ αὐτὰ τὰ ράκη τῶν στοιχειωδῶν σχολικῶν γνώσεων ποῦ ἔφεραν μαζί τους, πῆραν μορφὴ καὶ ζωή. Ἔτσι μπόρεσαν νὰ διαβάσουν καὶ νὰ γράψουν.

Θά σᾶς παρουσιάσω τώρα καὶ τοὺς 4 μικροὺς φίλους μας ποὺ σᾶς ἀνέφερα πρὶν :

1. **Ὁ Γιαννάκης** κερδίζει τώρα τὰ πρῶτα χρήματα μὲ τὴ δική του ἐργασία. Πρὶν ἀπὸ δυὸ μῆνες μιὰ Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία ταπητουργίας μᾶς προσέφερε μιὰ ἀπλὴ ἐργασία γιὰ περιπτώσεις μας, τὴ διαλογὴ καὶ κατὰ τάξιν κατὰ χρώματα ὑπολειμμάτων νημάτων πρὸς 6—8 δραχμὲς τὸ κιλό. Ὁ Γιαννάκης παίρνει τὰ νήματα στὸ σπίτι του καὶ ἐργάζεται ἐκεῖ. Τώρα ἔχει πιά ὠριμότερα ἐνδιαφέροντα. Συζητᾷ γιὰ τὴ δουλειά, πόσα λεπτὰ θὰ πάρῃ, πῶς τὸ Πάσχα θὰ τοῦ πάρῃ ἡ μητέρα του μ' αὐτὰ ἓνα κουστούμι. Διαβάζει Διάπλαση, μαζεύει γραμματόσημα καὶ παρακολουθεῖ τοὺς ἀγῶνες τοῦ ποδοσφαίρου ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο. Εἶναι φανατικὸς Ὀλυμπιακὸς καί... φυσικὰ εἶμαι κι' ἐγὼ μαζί του! Τὶς νίκες μοῦ τὶς ἀναγγέλλει θριαμβευτικὰ κάθε Δευτέρα πού ἔρχεται. Τὴν προηγούμενὴ ἐβδομάδα ἦρθε λυπημένος: «Θὰ τὰ μάθατε, κ. Καλαντζή, μᾶς ἔφαγε ὁ Πανιώνιος!...»

Για τὸν Γιαννάκη Ιδεώδες θὰ ἦταν ἓνα «Προστατευτικό Ἑργαστήριο», ἐὰν ὑπῆρχε.

2. Ἡ Μαρία ἔγινε σωστή κοπελλίτσα τῆς Ἀθηναϊκῆς γειτονίᾳς, ζωερῇ, συζητητικῇ, γελαστῇ, γεμάτῃ δραστηριότητι. Γέμισε τὸ δωμάτιο τοῦ Τμήματος καὶ τὸ σπίτι μὲ ἔργα χειροτεχνίας. Παίζει κουκλοθέατρο, διάβασε ὅλα τὰ παιδικὰ βιβλία μὲ παραμῦθια ποὺ ἔχομε στὸ Τμήμα, βοηθαίει τὴ μητέρα τῆς στὸ νοικοκυριό. Προχθὲς μοῦ περιέγραφε πῶς ἔγινε παράνυμφος καὶ πῶς ἦταν τὸ νυφικὸ μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες καί... ὦραία ἡ νύφη. Μόνο ὁ γαμπρὸς δὲν τῆς... ἄρεσε πολὺ!

Για τη Μαρία ο δρόμος για μιὰ ἐπαγγελματική ἔνταξη (στὴ ραπτική, ὑφαντική κ.τ.λ.) εἶναι ἀνοικτός, ἐὰν βρεθῇ τὸ Κατάλληλο Ἑργαστήριο νὰ μαθητεύσῃ.

3. Ἡ Χριστίνα, τὸ παιδί ποὺ ἦταν πρόβλημα γιὰ τὴν οἰκογένεια καὶ θάπαιρνε σίγουρα τὸ δρόμο κάποιου ἀσύλου, σώθηκε. Ἐγινε ἀγνώριστη. Ἐρχεται πρόθυμη στὸ Κέντρο, κάνει καυὰ μάλιστα, ἐὰν ἡ μητέρα της δὲν εὐκαιρεῖ νὰ τὴ φέρῃ. Λιγομίλητη, προσεκτικὴ σὰν εὐτακτὴ μαθήτρια, περιμένει νὰ τῆς δοθῇ μιὰ ἀπασχόληση, συγκεντρώνεται, προσπαθεῖ, ὁ χειρισμὸς της βελτιώθηκε κι' ἐπιτυγχάνει ἕστω καὶ μέτριες μορφές. Στὸ σπίτι βοηθαί τὴ μητέρα της. Τελευταῖα τὴ δοκιμάσαμε στὸ Τμήμα στὴν ἐργασία τῆς διαλογῆς τῶν νημάτων καὶ ἐπέτυχε. Θὰ τὴν προσανατολίσουμε πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἐργάζεται μερικὲς ὥρες στὸ σπίτι. Ἡ θέση τῆς Χριστίνας εἶναι στὸ «Προστατευτικὸ Ἑργαστήριον».

4. Ὁ Θανάσης συμφιλιώθηκε με τὸ Σχολεῖο, διάβασε κ' ἔγραψε, προβιβάστηκε μάλιστα καὶ στὴν Γ' τάξη. Ἐφέτος ὅμως τὰ πράγματα δυσκόλεψαν. Τί θὰ γίνῃ μετὰ τὴν Ἀριθμητικὴ, μετὰ τὴν Γραμματικὴ κ.τ.λ.; Ὁ Θανάσης μοιραῖα βραδυπορεῖ, χάνει ὁλοένα ἔδαφος. Κοντὰ σ' αὐτὰ ἔχει καὶ ἡ δασκάλα ἀπαιτήσεις. Τὴν τελευταία φορὰ ὁ Θανάσης μοῦ εἶπε τὸν πόνο του: «κ. Καλαντζή, μ' ἔβαλε μηδέν ἡ δασκάλα στὴν ἔκθεση, γιατί ἔγραψα μισὴ κόλλα! Μὰ τί, νὰ γράψω σαχλαμάρες γιὰ νὰ τὴ γεμίσω;» Σκέπτεται νὰ γίνῃ σωφὲρ. Μοῦ ἐκμυστηρεύτηκε τὸ σχέδιό του: «Λέω νὰ πᾶω στὴ Γεωμετρίαν νὰ ἀγοράσω μιὰ Κουρσάρα!»

«Ο Θανάσης θα είναι ένας πολύ καλός μαθητής ενός μοντέρνου Ειδικού Σχολείου. Έχει πρακτική νοημοσύνη και δεξιότητες.

β) 'Η Κοινωνική Έργασία του Τμήματος και τα αποτελέσματά της

β) Η Κοινωνική Εργασία του Γυμνασίου

“Όταν μᾶς φέρνουν τὰ παιδιά τους οἱ γονεῖς, τὸ βασικὸ αἷτημά τους εἶναι νὰ τὰ βοηθήσουμε νὰ μάθουν «γράμματα», νὰ συνεχίσουν τὸ Σχολεῖο ἢ νὰ πᾶνε στὸ Σχολεῖο. Κι’ αὐτοὶ ἀκόμα πού τὰ εἶδαν νὰ γίνονται ἐφηβοὶ μὲ τὸ Ἀλφαβητάρι στὰ χέρια, ζοῦν ἀκόμα στὴν αὐτὴν ἀνάγκη- τοῦν τὸ «Θάυμα» τοῦ Σχολείου.

τὸν τὸ «Θαύμα» τοῦ Σχολείου.
‘Η ἐργασία μὲ τοὺς γονεῖς ἀρχίζει σύγχρονα μὲ τὴν Εἰδική ‘Αγωγή των παιδιών. Στὸ Ἱατροπαιδαγωγικὸ Κέντρο ζήτησε τὴν ἐπαλήθευση τῆς Ἀρχῆς ποὺ θέσαμε πρὶ ὀπάνω, ὅτι ἡ Εἰδική Ἀγωγή ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν Κοινωνική Ἑργασία. Ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας μας μὲ τις περιπτώσεις ἔβαινε παράλληλα μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐργασίας μὲ τὴν Οἰκογένεια. Τὸ Ἱατροπαιδαγωγικὸ Κέντρο, ἐκτός ἀπ’ τὴν Ἀτομικὴ ἑργασία μὲ τοὺς γονεῖς, ἔχει νὰ ἐπιδείξη καί μιὰ πρότυπη ἐργασία μὲ ομάδες Γονέων σὲ 2 μορφές: 1) Τὴ γενική Ὀμάδα Γονέων μὲ ἐπικεφαλῇ κυρίως τὴν Κοινωνικὴ λειτουργοῦ, ποὺ συζητᾷ ἐλεύθερα τὰ κοινὰ προβλήματα τῆς κλ. 2) Τis Εἰδικὲς Ὀμάδες Γονέων τοῦ Πρακτικοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἐργαστηρίου, ὅπου δίδονται ἀπὸ τὸν Εἰδικὸ Παιδαγωγό στοὺς γονεῖς πρακτικὲς ὑποδείξεις, ἐπιδεικνύονται παιχνίδια, διάφορο ὑλικὸ κλπ. γιὰ τὴν ἀπασχόληση των παιδιών στὸ σπίτι.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΟ

Με την εργασία αυτή είδαμε το οικογενειακό κλίμα να καλυτερεύει με τη στάση της παραδοχής και τους γονείς να βοηθούν τα παιδιά τους συνεχίζοντας το έργο μας στο σπίτι τους. Κι' ακόμα τουτό το χαρακτηριστικό. Μέλη των ομάδων αυτών πήραν την πρωτοβουλία και ίδρυσαν περίου τον πρώτο στην 'Ελλάδα «Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων 'Απροσαρμόστων Παιδών», που αποτελεί Σταθμό για την προώθηση του θέματος των καθυστερημένων παιδιών στον τόπο μας.

II. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Α'. ΠΑΛΑΙΕΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

1. Μιά γενική εικόνα και διαπίστωση

Με τις σύντομες εικόνες που σ'ας παρουσιάσαμε από την εργασία του 'Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου του Βασιλικού 'Εθνικού 'Ιδρύματος, τραβήξαμε σιγά-σιγά και την αύλακα για να ιδούμε την αγωνία του προβλήματος των 30.000 περίπου νοητικά καθυστερημένων παιδιών στην 'Ελλάδα. 'Απ' αυτά 20-25.000 είναι του εξελιξίμου τύπου, είναι οι Γιαννάκηδες, οι Μαρξίς και οι Θανάσηδες, που περιμένουν το ειδικό σχολείο και το έργο-στήριό τους και μ'ας καλούν να τους βγάλουμε μέσα απ' το τέλμα της καταναγκαστικής φοίτησης στα Δημοτικά Σχολεία, μέσα απ' τη σκιά της κοινωνικής κάλυψης κι' απ' την άθλιότητα της εγκατάλειψης.

Αυτό είναι το πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει η χώρα μας. 'Εκείνο που διαπιστώνει κανείς γενικά σήμερα είναι ότι το πρόβλημα αυτό έχει συνειδητοποιηθεί αρκετά τόσο από την Κοινή γνώμη, όσον και από τους υπεύθυνους κύκλους και οι έπιστημονικές προϋποθέσεις έχουν ωριμάσει για μιάν έναρξη, για τα πρώτα σοβαρά βήματα μιάς πρακτικής αντιμετώπισής του.

2. 'Αναδρομή στην τελευταία 25ετία

Για να φθάσουμε όμως έδω στις άφετηρές των λύσεων, στην υπεύθυνη ώρα ενός ώριμου ξεκινήματος, χρειάστηκε ένα τέταρτο του αιώνας.

Μιά σύντομη αναδρομή σ' αυτή την περίοδο είναι αναγκαία για να αξιολογήσουμε τα σημερινά δεδομένα και τις δυνατότητές μας, που θα καθορίσουν τις πρώτες πραγματοποιήσεις.

Για νοητικώς καθυστερημένα παιδιά άρχισε να γίνεται λόγος στην 'Ελλάδα από το 1937 όποτε ιδρύθηκε από το 'Υπουργείο Παιδείας το πρώτο Ειδικό Σχολείο. Το γύρω όμως κοινωνικό και έπιστημονικό κλίμα τότε δεν ήταν εύνοϊκό. 'Ωστόσο το 'Ιδρυμα αυτό έπλούτισε την 'Ελληνική έμπειρία και η προπολεμική του κυρίως εργασία μ'ας άφησε ένα παράδειγμα.

Μιά σοβαρή και ώριμη έπιστημονική κίνηση για την Ψυχική 'Υγιεινή του παιδιού άρχίζει μετά το 1950, όποτε σημειώνονται και οι πρώτες έπιπτώσεις των νεωτέρων έπιστημονικών αντιλήψεων και προόδου στη χώρα μας.

Τους λίγους παλαιότερους ειδικούς έπιστήμονες πλαισιώνουν τώρα οι νέοι. Παιδοψυχίατροι, Ψυχολόγοι, Ψυχοθεραπευτές της παιδικής ηλικίας, Κοινωνικοί λειτουργοί κτλ., που σπούδασαν στα Πανεπιστήμια της Εύρώπης και της 'Αμερικής.

'Από τη νέα αυτή κίνηση ξεπηδούν: 'Ο πρώτος 'Ιατροπαιδαγωγ-

γικός Σταθμός του Μορφωτικού Συλλόγου '«'Αθηναίον» το 1954, ό 'Ιατροπαιδαγωγικός Σταθμός του 'Ελληνικού Φωτός και όλίγον άργότερον της Πολυκλινικής 'Αθηνών. Στην Παιδοψυχιατρική Κλινική του Γενικού Κρατικού Νευροψυχιατρικού Νοσοκομείου στο Δαφνί υπό την διεύθυνση του ψυχιάτρου κ. Καλούτση γίνεται το 1955 το πρώτο μεταπολεμικό πείραμα για την Ειδική 'Αγωγή των καθυστερημένων Παιδιών.

'Εν τω μεταξύ ή 'Ιδιωτική Πρωτοβουλία προσέχει την νέα αυτή Κίνηση για την Ψυχική 'Υγιεινή του Παιδιού, την υιοθετεί και αξιοποιεί τις δυνάμεις της.

3. Σημερινά ιδρύματα και προγράμματα

Το Βασιλικόν 'Εθνικόν 'Ιδρυμα και ό Τομεύς Ψυχικής 'Υγιεινής.

Το Βασιλικόν 'Εθνικόν 'Ιδρυμα, όπως αναφέραμε και στην άρχή της όμιλίας μας, ιδρύει το 1956 τον Τομέα Ψυχικής 'Υγιεινής και στα πλαίσια του το 'Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο. 'Εκεί ή κίνηση κορυφώνεται για νέες ώριμες πραγματοποιήσεις. 'Η εργασία του 'Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου έδωσε τη δυνατότητα μιάς σφυγμομέτρησης του προβλήματος, μιάς πρώτης έξερεύνησης στο χώρο των περιπτώσεων του εξελιξίμου τύπου. Κι' αυτό όχι από διαγνωστική μόνον πλευρά, πράγμα που γίνεται κι' απ' τους άλλους 'Ιατροπαιδαγωγικούς Σταθμούς, αλλά κυρίως από τη θεραπευτική πλευρά, την πλευρά της Ειδικής 'Αγωγής και της Κοινωνικής 'Εργασίας.

'Ιδρυμα Θεοτόκος

'Από την κίνηση των άλλων 'Ιδρυμάτων 'Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας το πιο σημαντικό είναι, ότι το «'Ιδρυμα Θεοτόκος» που έπρογραμματίσθη πρό δεκαετίας και συνέβαλε και αυτό με τη δράση του στην προβολή του θέματος των Καθυστερημένων Παιδιών, έπέτυχε να άποπερατώσει τις κτιριακές εγκαταστάσεις του και έτοιμάζεται να λειτουργήσει.

Π. Ι. Κ. Π. Α.

'Εξ άλλου το Π.Ι.Κ.Π.Α. έκανε έναρξη πρό όλίγων μηνών έφαρμογής του Προγράμματος του «Μιχαηλείου 'Ιδρύματος» με τη λειτουργία 'Ιατροπαιδαγωγικού Σταθμού και αναγγέλλει την προσεχή λειτουργία ενός μεγάλου Κέντρου 'Ιδρυματικής Προστασίας για βαριές περιπτώσεις στη Λέρο.

Το Κράτος

'Εν συνεχεία το Κράτος κινείται, άρχίζει να προγραμματίζει την Ψυχική 'Υγιεινή του Παιδιού, ψηφίζει τους πρώτους Ειδικούς Νόμους. Στις άρχές του 1961 λειτουργεί το «Νευροψυχιατρικό Νοσοκομείο Παιδών Νταού Πεντέλης» με ειδικό Παράρτημα για νοητικώς καθυστερημένα παιδιά στην Κλινική του στην Πεντέλη και με Διαγνωστικό έξωτερικό Σταθμό στην 'Αθήνα.

Το 'Υπουργείο Παιδείας μελετά την ίδρυση ειδικών Σχολείων, διατηρεί το Παλαιό Ειδικό Σχολείο του και το 'Ιδρυμα Κρατικών 'Υποτροφιών προκηρύσσει τον πρώτο διαγωνισμό ειδικά για σπουδές Θεραπευτικής Παιδαγωγικής στο 'Εξωτερικό.

Β'. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

1. Δημιουργία Ίδρυμάτων Ειδικού Παιδαγωγικού τύπου

Ο κύριος στόχος μας τώρα είναι να δημιουργήσουμε σύγχρονα Ίδρύματα Θεραπευτικού Παιδαγωγικού τύπου, να κινηθούμε στον μεγαλύτερο και κυριώτερο χώρο της βοήθειας προς το καθυστερημένο Παιδί. Αυτή φυσικά είναι και πρόθεση των Ίδρυμάτων που, όπως αναφέραμε, αναγγέλλουν την προσεχή λειτουργία τους.

Η εξασφάλιση των προϋποθέσεων

Έχουν όμως εξασφαλισθή οι βασικές προϋποθέσεις γι' αυτό; Το μόνο θετικό είναι η ύπαρξη Ιατροπαιδαγωγικών Κέντρων και Παιδοψυχιατρικών Κλινικών που εξασφαλίζουν την διάγνωση, την επιλογή των περιπτώσεων, την τυχόν Ιατρική θεραπεία και τη μετέπειτα ψυχολογική και Ιατρική συνεργασία. Οι επιστημονικές όμως προϋποθέσεις που θα εξασφαλίσουν την ίδια τη λειτουργία των Ίδρυμάτων του θεραπευτικού Παιδαγωγικού τύπου, το ειδικευμένο προσωπικό, κυρίως στον αριθμό που απαιτείται για τα Ίδρύματα που αναγγέλλονται, δεν έχει εξασφαλισθή. Το Ειδικευμένο προσωπικό που διαθέτουμε σήμερα, μπορεί να εξασφαλίσει τη λειτουργία ενός μικρού ειδικού Παιδαγωγικού Ίδρυματος με 30-40 το πολύ περιπτώσεις. Ένας διασκορπισμός των δυνάμεων που διαθέτομε θα είναι άσκοπος.

2. «Το Πρότυπο Κέντρο Ειδικής Παιδαγωγικής Βοήθειας»

Γι' αυτό ως κεντρικό και άμεσο αίτημα προβάλλει η Ίδρυση και η λειτουργία ενός μικρού προτύπου και πειραματικού «Κέντρου Ειδικής Παιδαγωγικής Βοήθειας».

Αυτό θα άντιτύξη «έν σμικρῷ» όλες τις σύγχρονες μορφές της Ειδικής Αγωγής και της Κοινωνικής Εργασίας (Ειδικό Νηπιαγωγείο, Τμήμα Ειδικού Σχολείου των ανωτέρων βαθμίδων εξελιγμένων, Τμήμα Ειδικού Σχολείου των μέσων και κατωτέρων βαθμίδων, Εργαστήριο Επαγγελματικής μαθητείας, Προστατευτικό Εργαστήριο Παραγωγής και τέλος όλες τις μορφές εργασίας, με την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον σε σχέση με το καθυστερημένο παιδί).

3. Φροντιστήριο Θεραπευτικής Παιδαγωγικής

Στο Κέντρο αυτό θα πρέπει να οργανωθή και ένα «Φροντιστήριο Θεραπευτικής Παιδαγωγικής» για την ειδίκευση διδασκάλων και νηπιαγωγών. Διαθέτουμε σήμερα στην Ελλάδα ένα πυρήνα άριστα ειδικευμένου προσωπικού για τη διεξαγωγή της Παιδαγωγικής και Κοινωνικής εργασίας του Κέντρου και επιστημονικά στελέχη (παιδοψυχιάτρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και ειδικούς παιδαγωγούς) που θα μπορούσαν να διδάξουν στο Φροντιστήριο. Τέτοια Φροντιστήρια έχουν λειτουργήσει σε διάφορες χώρες για να καλύψουν επείγουσες ανάγκες σε ειδικευμένο προσωπικό, όπως στην Ολλανδία, σε ώριμες χώρες της Γερμανίας και άλλου. Φυσικά το ιδεώδες είναι τα Πανεπιστημιακά Ίνστιτούτα, αλλά αυτό είναι ένα μεγάλο σχέδιο για το μέλλον. Επίσης το σύστημα των υποτροφιών, εκτός του ότι προσκρούει πάντα στο πολυδάπανο, είναι κι αυτό μακράς πνοής. Μία επιμόρφωση όμως και ενημέρωση του προσωπικού σε ξένες εργασίες μπορεί να γίνεται προοδευτικά με το σύ-

στημα των δολιγομένων υποτροφιών αργότερα. Οι μικρές υποτροφίες εξ αρχής δεν ωφελούν γιατί ενισχύουν απλούστατα στη χώρα μας τον αριθμό των ήμιμαθών.

Τελευταία έχει διατυπωθή και η σκέψη για μετάκληση ξένων ειδικών επιστημόνων για να οργανώσουν τα ιδρύματά μας. Πιστεύω ότι οι ειδικοί επιστήμονες που διαθέτουμε σήμερα στον τόπο μας έχουν πλήρη θεωρητική κατάρτιση, πλήρη σύγχρονη επιστημονική ενημέρωση και πολύχρονη πρακτική αντιμετώπιση με το πρόβλημα μέσα στη Νεοελληνική πραγματικότητα.

Η άμεση αξιοποίηση του Ελληνικού αυτού επιστημονικού δυναμικού δεν είναι μόνο ζήτημα ήθικης τάξεως αλλά και αντικειμενικής ανάγκης.

Η Ίδρυση του Προτύπου Κέντρου και του Φροντιστηρίου δεν θα λύσει μόνο το πρόβλημα του προσωπικού των μελλοντικών ιδρυμάτων, αλλά και μέσα από το σύνθετο τύπο του θα ξεπηδήσουν οι πρότυπες ξεχωριστές μορφές αντιμετώπισης του προβλήματος κατά τις Ελληνικές ανάγκες.

4. Ένοποίηση των προγραμμάτων

Η πραγματοποίηση του Κέντρου αυτού μπορεί να γίνει άμεσα σε 3 ή 4 μήνες, και εκεί όπου υπάρχουν οι μεγαλύτερες δυνατότητες.

Φιλοδοξίες και ανταγωνισμοί μεταξύ Οργανισμών Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας ή Κρατικών δεν πρέπει να υπάρξουν. Το ίδιο το πρόβλημα της βοήθειας προς το Καθυστερημένο Παιδί απαιτεί για τη λύση του την ενότητα και τον συντονισμό όλων των προσπαθειών. Γι' αυτό θα χρειασθή να γίνη αρχικά μία αναθεώρηση των χωριστών προγραμμάτων και μία ένταξη των σε ένα γενικό πρόγραμμα που θα καταρτισθή με βάση την ενότητα του προβλήματος και τα δεδομένα της Ελληνικής Πραγματικότητας. Η βοήθεια προς το καθυστερημένο παιδί πρέπει να εκφρασθή σ' ένα ενιαίο σύστημα, σε μία αλυσίδα μέτρων, ιδρυμάτων, θεσμών και διαφωτιστικών προσπαθειών που θα ακολουθούν το παιδί αυτό σε όλη του τη ζωή.

5. Συντονιστικό Συμβούλιο

Η μελέτη του γενικού προγράμματος πρέπει να γίνει από ένα ανώτερο Συμβούλιο κι' αυτό να έχη την ευθύνη της προοδευτικής πραγματοποίησής του και να συντονίζει τις επί μέρους προσπάθειες των διαφόρων ιδρυμάτων. Το συμβούλιο αυτό θα πρέπει να σχηματισθή από ειδικούς επιστήμονες, από εκπροσώπους των μεγάλων Οργανώσεων Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας, των Υπουργείων Παιδείας, Προνοίας και Εργασίας και του Συλλόγου Γονέων. Μόνον έτσι μπορούμε να ξεκινήσουμε κι' αυτές είναι οι δυνατότητές μας. Άλλιως το ζήτημα θα κινδυνεύει στα πρώτα του βήματα.

6. Ο κίνδυνος λειτουργίας χωριστών Ίδρυμάτων

Επισημαίνουμε για άλλη μία φορά τον κίνδυνο που περικλείει η λειτουργία χωριστών, στατικών και ανεδαφικών προγραμμάτων. Τα ιδρύματα αυτά με το ανεπαρκές προσωπικό, μεμονωμένα κι' αποκομμένα απ' το ενιαίο Σύστημα της Βοήθειας, θα χάσουν τον καθορισμένο τύπο τους ως Ειδικών Παιδαγωγικών Ίδρυμάτων εξυπηρετώντας την ποσοτική κάλυψη αναγκών και τον προσανατολισμό των σκοπών τους παρέχοντας Ιδρυματική Προστασία. Ελπίζουμε όμως και αισιοδοξούμε ότι η ίδια αλήθεια κι' ο αναγκαστικός χαρακτήρας του θέματος, η προδρομική προσπάθεια 25

χρόνων και ή δύναμη νέων έπιστημονικών αντιλήψεων και της νέας πείρας θά άποτρέψουν τελικά αυτόν τόν κίνδυνο.

7. 'Η συμβολή του κοινωνικού συνόλου

Μιλήσαμε για προγράμματα, για Συμβούλια, για ειδικούς, για 'Επιστήμη... Δέν φτάνουν όμως μόνο αυτά. Για να βλαστήσει και να φουντώσει τόν δέντρο της βοηθείας χρειάζεται ακόμα πιο πολύ τήν εύφορη γή, τόν ζεστό ήλιο και τήν εύεργετική βροχή. Κι' αυτά θά τά δώσουμε όλοι έμείς, ή κοινωνία. 'Η βαθιά έννοια και τό μήνυμα, πού έχει για μās τούς υγιείς και προικισμένους ό μειονεκτικές και αδύναμος άνθρωπος, τό ανθρώπινο και κοινωνικό του δικαίωμα, πού δέν διεκδικήθηκε ποτέ άπ' τόν ίδιο, ή έπιταγή της έπιτέλεσης του δικού μας χρέους, μās καλούν στη θέση, πού κάποτε έγκαταλείψάμε, στη θέση της 'Υπηρεσίας του 'Ανθρώπου προς τόν 'Ανθρώπο, μās καλούν να δώσουμε τά χέρια και να σχηματίσουμε γύρω από τό καθυστερημένο παιδί τήν άληθινά «Παιδαγωγούσα και Βοηθούσα Κοινωνία».

Κ. Καλαντζής

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

Η ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ J. BRUNER

(Συνέχεια από τό προηγούμενο)

'Η παραπάνω περικοπή του Bruner ' ότι δηλαδή ή θεωρία του άποτελεί μια παρέκκλιση από τή κληρονομιά πού άφησε στην ψυχολογία ή νευροφυσιολογία της περασμένης γενεάς — δέν σημαίνει βέβαια πώς αυτός παραγνωρίζει τή σπουδαιότητα των φυσιολογικών μηχανισμών δια τήν αντίληψη. 'Απ' έναντίας κατοβάλλει μεγάλη προσπάθεια για τή θεμελίωση της περί αντίληψης θεωρίας του πάνω σε φυσιολογικές βάσεις. Για τούτο δέ και χρησιμοποιεί τά σχετικά πορίσματα από τις έρευνες των Hebb, Andrian, Hernandez - Reón, Galambos, Jaspers, Lashley ' κ. ά. 'Εκείνο πού θέλει να τονίσει ό Bruner είναι ή πεποίθησή του, ότι ή αντίληψη δέν είναι μια μηχανική και «αυτόματη» λειτουργία, αλλά μια πολυσύνθετη διαδικασία. Πράγματι δέ καταφαίνεται τούτο από τις διαφορές επί μέρους λειτουργίες πού της αναγνωρίζει.

Α'. ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

'Η γενικότερη 'Ιδέα της έτοιμότητας της αντίληψης, δύναται να κατανηθεί καλύτερα σε αναφορά προς τις έννοιες 1) της νύξεως (cue) ή του σημασιολογικού 'Ερεθισμού και 2) του εύπρόσβιτου των κατηγοριών για τήν κωδικοποίησή και εξακρίβωσή των γεγονότων του περιβάλλοντος.

Λέγοντας «νύξεις» ό Bruner έννοεί έρεθισμούς πού οδηγούν τόν όργανισμό σε κάποιο συμπέρασμα σχετικά με τά αντικείμενα ή γεγονότα άπ' όπου προέρχονται. 'Ο όρος πάλι «κατηγορία» αναφέρεται σε κανόνες σύμ-

1. Βλέπε: Psychological Review, τόμος 1957.

2. Βλέπε άνωτέρω.

φωνα με τούς όποιους κατατάσσει τό άτομο τά διάφορα αντικείμενα ή περιπτώσεις ως ίσοδύναμα. Οι κανόνες δέ αυτοί αναφέρονται: α) στα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά μιας περίπτωσης, σύμφωνα με τά όποια και κατατάσσεται στην Α ή Β τάξη, β) τόν τρόπο πού τά προσδιοριστικά αυτά χαρακτηριστικά συνδυάζονται, κατά τήν πορεία της κατατάξεως των σύμφωνα με μια κατηγορία (π.χ. τό α σχετίζεται με τό β — διαζευκτικά α ή β), γ) τό σημασιολογικό βάρος πού άποδίδεται σε κάθε προσδιοριστικό χαρακτηριστικό και δ) τήν εύρύτητα της περιοχής άπ' όπου λαμβάνονται τά προσδιοριστικά αυτά χαρακτηριστικά, δηλαδή α μέχρι ζ ή α μέχρι φ.

Βασική επίσης ιδιότητα των κατηγοριών είναι τό εύπρόσιτο αυτών, ή διαφορετικά, τό κατά πόσο προσφέρονται για χρησιμοποίηση από τόν όργανισμό κατά τήν αντίληψη των αντικειμένων και γεγονότων του περιβάλλοντος. 'Η έτοιμότητα δηλαδή της αντίληψης, βρίσκεται σε άμεση σχέση με τό εύπρόσιτο των κατηγοριών. Μάλιστα δέ, κατά τόν Bruner, μπορούμε να καθορίσουμε τό βαθμό του εύπρόσβιτου μιας κατηγορίας, από τό ποσό του υλικού εισαγωγής (input) ' πού είναι αναγκαίο σ' ένα όργανισμό, για να καταταχθεί ένα γεγονός, αντικείμενο ή περίπτωση στην κατηγορία αυτή. Κατά συνέπεια είναι δυνατό να υποθέσουμε, πώς όσο πιο εύπρόσιτη μια κατηγορία α) τόσο λιγώτερο ποσό υλικού εισαγωγής άπαιτείται για να έπιτευχθεί ή τοποθέτησή του σύμφωνα με αυτή, β) τόσο μεγαλύτερος ό αριθμός των χαρακτηριστικών του υλικού εισαγωγής, τά όποια θά θεωρηθούν ως σύμφωνα (τοιριαστά) με τήν κατηγορία και γ) τόσο περισσότερες οι πιθανότητες, ότι θά αποκλειστούν άλλες κατηγορίες, πού ίσως προσφέρονται έξ' ίσου με αυτήν, για τήν πρόσληψη του ίδιου υλικού.

Και για να είμεθα πιο συγκεκριμένοι: 'Αν υποθέσουμε πώς κάποιο άτομο είναι έτοιμο να αντιληφθεί μερικά αντικείμενα, π.χ. μήλα, τότε σύμφωνα με τήν πρώτη περίπτωση θά αντιληφθεί εύκολότερα και ταχύτερα τά αντικείμενα αυτά ως μήλα, δεύτερο ένα μεγαλύτερο ποσό άπ' αυτά θά χαρακτηρισθούν ως μήλα, και τέλος ή όρθή εξακρίβωσή του είδους άλλου υλικού εισαγωγής θά αποκλεισθεί.

Για να έκτιμήσουμε όμως καλύτερα τήν σπουδαιότητα των παραπάνω, δέν θά πρέπει να λησμονούμε πώς ή κατηγορία «μήλα» ποτέ δέν είναι άπομονωμένη, άλλ' άποτελεί ένα όλόκληρο πλέγμα μαζί με άλλες, όπως υγεία κ.ά.

'Υπάρχουν μάλιστα και κατηγορίες με χαρακτήρα προβλέψεως: «Τά μήλα χωρίς ψύξι θά σαπίσουν.»

Γενικότερα ή έτοιμότητα της αντίληψης χαρακτηρίζεται από τήν όρθότητα (φιλολήθεια — Veridicality) των μαντεμάτων μας (guess) σχετικά με τή φύση του γύρω κόσμου. 'Ας σημειωθεί δέ, ότι ή λέξι μάντεμα τονίζει τήν άπουσία του αναγκαίου υλικού εισαγωγής πού θά έπιτρέψει μια βέβαιη αντίληψη, ή γενικότερα μια έκτίμησι καταστάσεων και άνάλογη ρύθμισι των ενεργειών μας.

Β'. Η ΑΝΤΙΛΗΨΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΚΡΙΒΩΣΙ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Στήν πορεία της κατατάξεως του υλικού εισαγωγής σύμφωνα με μια κατηγορία, ό Bruner όχι μόνον άναφέρει ώρισμένα στάδια κατά τά όποια πραγματοποιείται ή ύπαγωγή αυτή, αλλά συγχρόνως παραδέχεται πώς ό

1. 'Η λέξι αυτή χρησιμοποιείται πολύ στην περίπτωση των μηχανών επικοινωνίας. Στην ειδικότερη περίπτωση της 'Αντίληψης, σημαίνει τό έρεθισμα πού εισέρχεται στον όργανισμό και χρησιμοποιείται άπ' αυτόν.

οργανισμός (στις δραστηριότητες αυτές) ακολουθεί ένα είδος «στρατηγικής».

Σημαίνει δε ή «στρατηγική» ώρισμένους τρόπους ένεργείας που ακολουθεί το άτομο, κατά το χρονικό διάστημα που έκτελείται ή κατάταξι. Η κατάταξι όμως αυτή—δπως αναφέραμε και παραπάνω—δέν γίνεται δια μιας, άλλ' ακολουθεί τὰ έξής τέσσερα στάδια :

α) Της πρόχειρης κατατάξεως (Primitive categorization).

Κατά το στάδιο τουτο ο οργανισμός ακολουθεί μια «σιωπηρή»¹ διαδικασία, που συνήθως καταλήγει στην αντίληψη ενός μόνον αντικειμένου ή γεγονότος με ώρισμένα χαρακτηριστικά. Δηλαδή ο οργανισμός πετυχαίνει δια της αντίληψης μιαν απομόνωση του αντικειμένου από το άλλο περιβάλλον· συνήθως δε χαρακτηρίζεται το αντικείμενο αυτό, ή γεγονός, από ώρισμένες ιδιότητες που αναφέρονται στο χώρο και χρόνο. Το στάδιο όμως τουτο είναι τόσο «χονδροειδές», ώστε το άτομο μπορεί να καταλήξη μόνο στο απλό συμπέρασμα : «Είναι ένα αντικείμενο» ή «είναι ένας ήχος» ή «είναι μια νίκη». Λεπτότερες διακρίσεις σ' αυτό το σημείο είναι πολύ δύσκολες.

β) Της αναζητήσεως περισσοτέρων νύξεων. (Cue search).

Σε περιπτώσεις για τις όποιες ο οργανισμός έχει σχετική πείρα από τὰ περασμένα, ή ακόμη, όταν ή πιθανότητα συνδέσεως μεταξύ κατηγορίας και νύξεων είναι μεγάλη, ή διαδικασία για τήν αναζήτησι περισσοτέρων νύξεων για μια άκριβέστερη τοποθέτησι στην ανάλογη κατηγορία, μπορεί να είναι μη «συνειδητή». Όταν όμως το ταίριασμα (fit) μεταξύ των νύξεων και των κατηγοριών που είναι ευπρόσιτες για τήν ώρα, δέν είναι άκριβεις, ή όταν ή πιθανότητα συνδέσεως μεταξύ της κατηγορίας και των νύξεων είναι μικρή, εξαιτίας της απουσίας σχετικής πείρας, τότε λαβαίνει χώρα μια συστηματική αναζήτησι περισσοτέρων νύξεων. Γίνεται δηλαδή μια σχολαστική έρευνα του περιβάλλοντος που έχει σκοπό τήν ανεύρεσι περισσοτέρων χαρακτηριστικών, που θα έπιτρέψη ορθότερη κατάταξι του αντικειμένου σε μια κατηγορία. Σε τέτοιες περιστάσεις ο οργανισμός είναι «άνοικτός» για διέγερσι (από τους διάφορους έρεθισμούς), στο ανώτατο σημείο.

γ) Το στάδιο έλέγχου της επικυρώσεως της κατατάξεως (confirmation check).

Στο στάδιο τουτο, όποτε έχει γίνει ήδη μια προσωρινή κατάταξι (των δεδομένων) και ή «ταυτότητα» του αντικειμένου έχει μάλλον έξακριβωθεί, ο οργανισμός είναι πολύ λιγώτερο «άνοικτός» για διέγερσι, και ή αναζήτησι περιορίζεται στην ανεύρεσι έπιπροσθέτων έπιβεβαιωτικών νύξεων που θα βοηθήσουν τον έλεγχο της τοποθέτησεως. Γίνεται δηλαδή μια διαδικασία «έλέγχου κατά τήν είσοδο» (gating), ή όποια τίθεται σ' ένεργεια στο στάδιο αυτό κι' έχει σκοπό να έλαττώση τήν αποτελεσματικότητα σε διεγερτικότητα των νύξεων εκείνων που δέν είναι σχετικές με τή διαδικασία αυτή του έλέγχου της κατατάξεως.

και δ) Το στάδιο ολοκληρώσεως της επικυρώσεως (confirmation completion).

Κατά το τελευταίο στάδιο, όπου ή έξακριβωσι του χαρακτηήρος των αντικειμένων δια της αντίληψης έχει αποτελειώσει, ή αναζήτησι έπιπροσθέτων νύξεων έλαττώνεται και όσες απ' αυτές είναι «άταίριαστες» είτε έξομαλύνονται (Normalised) είτε αποβάλλονται. Χαρακτηριστικόν είναι έπίσης, ότι, όταν ή σύνδεσι του ύλικου είσγαυγής με μια κατηγορία είναι

1. «Σιωπηρή». Χρησιμοποιείται με τήν έννοια του μη συνειδητού.

καλή, το «κατώφλι» (threshold) αναγνωρίσεως νύξεων που είναι αντίθετες προς αυτή τήν τοποθέτησι, άνέρχεται κατά πολύ. Το τελευταίο τουτο σημείο αποτελεί μια έξήγησι ώρισμένου είδους σφαλμάτων κατά τήν αντίληψι.

Για τήν ορθότερη όμως παρουσίασι της θέσεως του Bruner, και πριν παραθέσωμε ένα σχετικό όρισμό της αντίληψης, αναγκαία φαίνεται ή διαλεύκανσι και συμπλήρωσι ώρισμένων σημείων : Κατ' αρχήν θα πρέπει να έχωμε κατά νοϋ, ότι το ευπρόσιτο μιας κατηγορίας, δέν όρίζεται μόνον από τήν παρελθοϋσα πείρα του ατόμου, αλλά και από τις άνάγκες του παρόντος. Σχετικά μ' αυτό ο Bruner, μαζί με άλλους συνεργάτες του, έχει έκτελέσει αρκετά πειράματα που τὰ πορίσματά των είναι πολύ διαφωτιστικά.

Στήν αρχή έπίσης μιλήσαμε για κανόνες σύμφωνα με τους όποιους τὰ διάφορα αντικείμενα ή γεγονότα κρίνονται σαν ίσοδύναμα. Οι κανόνες όμως αυτοί δέν θα πρέπει να θεωρηθούν ως «συνειδητοί». Είναι μάλλον κανόνες που ρυθμίζουν τήν λειτουργία του μηχανισμού κατατάξεως του ύλικου είσγαυγής σε άνάλογες κατηγορίες. Όπως όμως έτονίσαμε και παραπάνω στην πορεία αυτή της κατατάξεως του ύλικου είσγαυγής, ο οργανισμός πολλές φορές ένεργεί κατά συμπερασμό και «σιωπηρά» (άσυνειδητα). Τόν συμπερασματικό χαρακτηήρα της αντίληψης θεωρεί ο Bruner ως μια βασική της ιδιότητα. Τοϋτο καταφαίνεται και από τον όρισμό της αντίληψης που παραθέτομε κατωτέρω, και ο όποιος, νομίζομεν, δέν ζημιώνει τις βασικές άπόψεις του Bruner.

Αντίληψι είναι μια διαδικασία—πολλές φορές άσυνειδητη και κατά συμπερασμό—κατατάξεως των νύξεων σύμφωνα με μια κατηγορία.

Γ'. ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΟΣ

Ένδιάμεσους μηχανισμούς χαρακτηρίζει ο Bruner τους μηχανισμούς εκείνους του νευρικού συστήματος—ιδιαίτερα του έγκεφάλου—που τίθενται σ' ένεργεια και καθιστούν δυνατή από φυσιολογικής πλευράς, τήν ετοιμότητα της αντίληψης. Πρώτος απ' αυτούς είναι ο μηχανισμός της άθροίσεως· όλοκληρώσεως (Grouping - Integration).

Ός είναι γνωστό, τὰ άνάλογα νευροφυσιολογικά δεδομένα, ο Bruner τὰ δανείζεται από τις έργασίες του Hebb. Ο Hebb πάλιν, όταν συζητή τὰ σχετικά με τον παραπάνω μηχανισμό, άθροισι· όλοκληρώσι, ξεκινά από τήν άφετηρία, ότι ή αντίληψι είναι μια συνδυαστική (associative) διαδικασία, στενά συνδεδεμένη με τή μάθησι· έχει δε ως φυσιολογική βάση τήν «συνάθροισι των κυττάρων» (cell assembly), ή όποια συνάθροισι (σύγκλισι) αποτελείται από μια ομάδα έγκεφαλικών κυττάρων και περιλαβαίνει συνδέσεις μεταξύ κινητηρίου με κινητήριο και κινητήριο με κεντρομόλο νεϋρο. Η συνάθροισι όμως αυτή των κυττάρων δέν γίνεται μόνο στην όπτική περιοχή του έγκεφαλικού φλοιού που είναι γνωστή ως περιοχή 17, άλλ' έπίσης στις παρακείμενες συνειρμικές περιοχές, όπως τις 18, 19 και 20. Έτσι λοιπόν, μια τέτοια όργάνωσι των κυττάρων (cell assembly), άποτελεί τή φυσιολογική βάση μιας άπλης αντίληψης.

Έκτός όμως απ' αυτή, υπάρχει και ή σύνθετη αντίληψι (στην πραγματικότητα αντίληψι συνθέτων «πραγμάτων») και ή όποια έχει ως φυσιολογική βάση της, τι όνομάζει ο Hebb «άκολουθία φάσεων» (Phase Sequence). Τι είναι όμως ή «άκολουθία φάσεων»; Φυσιολογικά αποτελείται από

ένα αριθμό μερικωτέρων «συναθροίσεων κυττάρων» (cell assemblies), π.χ. κατά την αντίληψη ενός τριγώνου έχουμε τις μερικώτερες συναθροίσεις κυττάρων των γωνιών α, β, γ (άπλεις αντίληψεις) και επιπροσθέτως τη συνθετώτερη αντίληψη του τριγώνου σαν ένα ξεχωριστό όλον. Το τελευταίο του σημείο προϋποθέτει μια διαδικασία ολοκληρώσεως, ή όποια και πραγματοποιείται δια της «άκολουθίας φάσεων» (Phase Sequence) με βάσι τις μερικώτερες «συναθροίσεις κυττάρων» (Cell assemblies).

Έδω ο Hebb είναι προσεκτικός, για να αποφύγει ταύτιση της θέσεώς του με εκείνη της Μορφολογικής Ψυχολογίας, και τονίζει, ότι ενώ η αντίληψη του όλου είναι ανωτέρας τάξεως (superordinate) από την αντίληψη των μερών, όμως ακολουθεί μετά απ' αυτήν, κ.λ.π.

Δεύτερος φυσιολογικός μηχανισμός που συμβάλλει στην γενικώτερη προσπάθεια του οργανισμού κι' επιτύχη έτοιμότητα για την αντίληψη των αντικειμένων και γεγονότων του περιβάλλοντος, είναι ο μηχανισμός ρυθμίσεως της προσβάσεως του ύλικου εισαγωγής (access ordering).

Για να γίνη όμως κατανοητός ο μηχανισμός αυτός, θα πρέπει να αναπολήσουμε τα σχετικά με το εύπρόσιτο των κατηγοριών. Πρώτα - πρώτα έσημειώσαμε ότι η έτοιμότητα της αντίληψης εξαρτάται πάρα πολύ από το εύπρόσιτο των κατηγοριών και δεύτερο πώς το εύπρόσιτο αυτό των κατηγοριών όρίζεται από την παρελθούσα σχετική πείρα, αλλά και τις παρούσες ανάγκες του ατόμου. Οι δύο τουτοι παράγοντες (παρελθούσα πείρα, τωρινές ανάγκες) όρίζουν το τί αναμένει να αντιληφθή το άτομο στο Α ή Β περιβάλλον. Με άλλα λόγια, κανονίζουν τις προσδοκίες του και κατά συνέπεια το εύπρόσιτο αναλόγων κατηγοριών, για την κατάταξη του σχετικού ύλικου εισαγωγής.

Η φυσιολογική τώρα βάσι των προσδοκιών, είναι ένα είδος ρυθμίσεως των «συναθροίσεων κυττάρων» (Cell assemblies), τα όποια θα είναι σε δράση κατά την ώρα που θα δεχθή ο οργανισμός έρεθισμούς από το περιβάλλον.

Κατ' αυτό τον τρόπο δηλαδή το ύλικό εισαγωγής θα έλθη σ' έπαφή μ' ένα έγκέφαλο που ήδη βρίσκεται σε μία ώρισμένη δραστηριότητα, από την όποια και θα έξαρτηθή ή άποτελεσματικότητά του.

Τρίτος κατά σειρά έρχεται ο μηχανισμός καταλληλότητας - άκαταλληλότητας (Match - Mismatch).

Εϊδικώτερα ο μηχανισμός αυτός αναφέρεται στο στάδιο εκείνο της αντίληψης, όπου το ύλικό εισαγωγής αναφέρεται ή καλύτερα συγκρίνεται με μία κατηγορία και είτε τοποθετείται τελικά σύμφωνα μ' αυτή είτε άπορρίπτεται ως άκατάλληλο.

Ός προς το φυσιολογικό μέρος, ο Bruner υποθέτει ένα νευρικό σύστημα που μεταδίδει σήματα σχετικά με την καταλληλότητα ή μη του αίσθητηριακού ύλικου, ή και άκόμη, μια διαβάθμιση του καταλλήλου ή άκαταλλήλου. Σπουδαίο χαρακτηριστικό του συστήματος αυτού είναι, ότι υπάρχει δυνατότητα άναδράσεως (έπανατροφοδοτήσεως, feed-back) των διαφόρων σημάτων, έτσι ώστε έπακολουθεί ή άνάλογη διόρθωση, δια της άνευρέσεως - κατόπιν σχετικής δραστηριότητας - του καταλλήλου αντικειμένου ή γεγονότος, δηλ. του καταλλήλου ύλικου εισαγωγής.

Τέλος ο μηχανισμός της διηθήσεως (filtering) ή έλέγχου κατά την είσοδον (gating), χαρακτηρίζει το φαινόμενο εκείνο της αντίληψης, κατά το όποιο νύξεις (αίσθητηριακό ύλικό) που είναι «άταίριαστες» προς την τοποθέτησι που έχει ήδη πραγματοποιηθή, είτε έξομαλύνονται είτε άποβάλ-

λονται. Ο οργανισμός, με άλλα λόγια, είναι λιγώτερο «άνοικτός» σε τέτοιου είδους ύλικό.

Φυσιολογικά, ή διαδικασία αυτή λαβαίνει χώρα σε διάφορα «μέρη» του οργανισμού. Π.χ. αν από τρία κύτταρα του άμφιβληστροειδούς Α, Β και Γ - τα όποια βρίσκονται το ένα παραπλεύρως του άλλου - έρεθισθή το Β, τότε έλαττώνεται ή εύαισθησία του Γ. Αν όμως σε συνέχεια έρεθισθή το Α, τότε το Β καταπιέζεται, ενώ το Γ άπελευθερώνεται και ή εύαισθησία του αύξάνει.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι και στο στάδιο άκόμη των αίσθητηρίων όργάνων γίνεται ένας προγραμματισμός του είδους του ύλικου εισαγωγής, το όποιο θα μπορέση να φθάση τελικά το αίσθητήριο σύστημα¹. Παρόμοιο φαινόμενο που σχετίζεται με την όραση, αλλά είναι πολυπλοκώτερο, παρατήρησε ο Granit.

Σχετικές είναι έπίσης οι παρατηρήσεις του Hernandez - Ρεόν και Scherter και που αναφέρονται στο φαινόμενο αυτό της «διηθήσεως», σ' ένα άλλο όμως όργανο στην περίπτωσηι τούτη, το αυτί.

Γενικώτερα ο μηχανισμός της «διηθήσεως» του ύλικου εισαγωγής, φαίνεται ότι σχετίζεται άμεσα με το φαινόμενο της έκλεκτικότητας της αντίληψης και της θελημένης άποβολής ύλικου που δέν είναι «άρεστό» στο ύποκείμενο. Σε σχετική, αλλά προγενέστερη έργασία, ο Bruner κι' οι συνεργάτες του Postman και McGinnies ώνόμασαν το φαινόμενο τουτο «Αντιληπτική άμυνα» (perceptual defence)².

(Συνεχίζεται)

Γεώργιος Π. Μαργκουδάκης

1. Τις αίσθητικές προβλητικές περιοχές δηλαδή.
2. F. H. Allport: Theories of perception and the concept of structure, σελ. 321.

Ο Λαμαρτίνος ως Ψυχολόγος και Παιδαγωγός

Ο ΛΑΜΑΡΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΟΣ

Θέε Μου!
Το όνομά Σου είναι γραμμένο
στούς ούρανοϋς.
Είμαι πολύ μικρό παιδάκι
και δέν μπορώ να το διαβάσω.

Λαμαρτίνος

Ο ποιητής της λίμνης του Bourget, ο ποιητής που με τις φτερούγες τις ποιητικές άγγίζει τον ούρανο και του όποιου ή πτήσις φαίνεται να άναμιγνύεται με την μαρμαρυγή των άστεριών, ο ποιητής της λυρικής λάμψεως και της έξυμνήσεως της Παρθενικής μέθης της Αύγης, ο ποιητής τέλος του όποιου αι ιδέες κυματίζουν εις όλους τούς άνέμους των αίωνων, μάς άπέκόλυψε στην ποίησή του και την τρυφερότητά του την πατρικήν και τον οίκογενειακόν του λυρισμόν.

Κατάρθωσε δηλαδή να ἐρμηνεύσει τίς ἀπλές καὶ ἀγνές ἐκδηλώσεις τῆς παιδικῆς καρδιάς καὶ ἤντλησε τὰς περὶ τοῦ συναισθήματος τῆς παιδικότητος ἰδέας του κατὰ τρόπον ποῦ θὰ τίς ἐζήλευεν καὶ ἡ σημερινὴ διδακτικὴ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν γιὰ τὰ μικρὰ παιδάκια.

Ὁ παρατιθέμενος ὕμνος¹ ἐνὸς παιδιοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐγέρσεώς του ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ τὴν κλίνην του θὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὴν ἀλήθειαν τῆς ὡς ἄνω παιδαγωγικῆς προοπτικῆς.

Ὁ ὕμνος αὐτὸς εἶναι συντεθειμένος στὰ 1829 καὶ ἀναφέρεται στὴν ἑπταετὴ κορούλα του, τὴν Julia.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποῦ ὁ ποιητὴς ἀγωνιοῦσε γιὰ τὴν σταδιοδρομίαν του τὴν διπλωματικὴ, εἶναι ἡ ἐποχὴ ποῦ οἰκογενειακὰ ἀτυχήματα πλήττουν τὸν ποιητὴ, ὅμως ὁ ποιητὴς δὲν ἀπελπίζεται, ἀλλὰ φέρει στὴν θύμησή του τὸν εὐτυχισμένον προηγούμενον μῆνα τοῦ 1829, ποῦ ἦτανε κοντὰ στὴν μητέρα του καὶ τὲς ἐπιζήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὲς συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν πρὸ εὐτυχισμένων στιγμῶν τῆς ζωῆς του.

Εἶναι οἱ ἀπηχήσεις ἐνὸς εὐδαίμονος συναισθήματος, τὸ ὁποῖον ἀναμειγμένον μὲ τὸ συναίσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεότητα τοῦ ἐπιτρέπει, ὥστε καὶ τώρα νὰ πάρουν τὰ σκιρτήματα τῆς ψυχῆς του, τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν γοητείαν τῆς εὐγνωμοσύνης του πρὸς τὸ θεῖον.

Ἡ παράθεσις ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω μνημονευόμενον ὕμνον του, θὰ μᾶς τὸν ἐμφανίσουν ἀπὸ ἀπόψεως παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογικῆς καὶ ὡς ἓνα καλλιεργητὴν τοῦ συναισθήματος τῆς θρησκευτικότητος πρὸς τὰ μικρὰ παιδιά.

Ἄς τὸν ἀκούσομεν στὴν προσευχὴ τῆς ἐφτάχρονης Julia κατὰ τὴν ὥραν τῆς πρωΐνης τῆς ἀφυπνίσεως.

B'

I

ὦ! Πατέρα, ποῦ Σὲ λατρεύει καὶ ὁ Πατέρας μου
Ἐσύ, ποῦ ὅλοι γονυκλινεῖς Σὲ ἐπικαλοῦνται
Ἐσύ, τοῦ Ὀποίου τὸ ὄνομα εἶναι γλυκὺ καὶ μεγαλειώδες
Κάνε νὰ ἀλαφρώσῃ τὸ μέτωπον τῆς Μαρᾶς μου.

II

Ἄκουσα νὰ λένε πῶς ὁ λαμπρὸς αὐτὸς ἥλιος
Δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἓνα παιγνίδι τῆς παντοδυναμίας Σου.
Ἄκουσα ἐπίσης νὰ λένε πῶς Σὺ εἶσαι Ἐκεῖνος ποῦ δημιουργήσας
τὰ πουλάκια στοὺς ἀγρούς.
Καὶ Σὺ, Θεοῦλη μου, εἶσαι Ἐκεῖνος ποῦ δίνεις στὰ μικρὰ παιδιά μιὰ
ψυχὴ γιὰ νὰ Σὲ γνωρίσουν.

III

Ἄκουσα νὰ λένε πῶς Σὺ εἶσαι Ἐκεῖνος ποῦ δημιουργήσας ἐπίσης
τὰ λουλούδια
Μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι στολισμένος ὁ κήπος μας
Καὶ κανένα ἔντομον δὲν ἔχεις ξεχάσει
Στὸ πανηγύρι αὐτὸ τῆς φύσεως.

1. Lamartine, Hymne de l'enfant à son reveil. (Harmonies).

IV

Ἄκούω, Θεοῦλη μου, νὰ λένε πῶς ἀγαπᾶς νὰ κάμνεις δεκτὲς τὲς εὐχὲς
Ποῦ ἀναπέμπονται πρὸ Σένα ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδάκια
Γιὰ τὴν ἀθωότητά μας ἀκριβῶς ποῦ κλείνουμε
Μέσα μας χωρὶς νὰ τὸ ξεύρομε.

V

Λένε πῶς τὰ ταπεινὰ ἐγκώμια ἡμῶν τῶν μικρῶν παιδιῶν,
Φθάνουν πολὺ καλύτερα στ' αὐτιά Σου,
Πῶς οἱ Ἄγγελοι κατοικοῦν στὸν οὐρανὸ
Καὶ πῶς ἡμεῖς τὰ παιδάκια μοιάζομε τὰ ἀγγελούδια.

VI

Ἄχ! Θεοῦλη μου! Ἄφοῦ εἰσακούεις ἀπὸ τόσο μακριὰ ποῦ κατοικεῖς
Τὲς εὐχὲς ποῦ ἀπευθύνονται ἀπὸ τὸ στόμα μας
Θάθελα νὰ ζητήσω ἀπὸ Σένα, Θεοῦλη μου,
Ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν ἀνάγκη οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.

VII

Θεέ μου!
Δόσε τὴν ὑγείαν στοὺς ἀσθενεῖς
Δόσε τὸν ἄρτον στοὺς φτωχοὺς
Δόσε τὴν στέγην στὰ ὀρφανὰ
Δόσε τὴν ἐλευθερίαν στοὺς φυλακισμένους.

VII

Δόσε μιὰ ἄνεση οἰκογενειακὴ στὸν Πατέρα Μου
ποῦ σέβεται τὴν Θεότητα.
Δόσε σὲ μένα τὴ μικρούλα φρόνηση καὶ εὐτυχία
γιὰ νὰ εἶναι χαρούμενη ἡ Μαρμά Μου.

IX

Κάμε, Θεοῦλη Μου, νὰ εἶμαι καλὸ παιδί
ἂν καὶ εἶμαι ἀκόμη μικρὴ.
Κάμε νὰ μπορῶ νὰ σὲ βλέπω κάθε πρωί,
καθὼς γελαστὴ σηκώνομαι ἀπὸ τὸ κρεβάτάκι μου

X

Ὀπλισε, Θεέ Μου, τὴν ψυχὴ μου μὲ τὴν δικαιοσύνην
καὶ τὰ χεῖλη μου μὲ τὴν ἀλήθειαν.
Καὶ εὐδόκησε ὅπως ὁ λόγος σου βρίσκει
ἀπήχηση στὴν καρδιά μου
μὲ φόβον καὶ μὲ εὐπειθειαν
ἐνῶ ἡ φωνή μου θὰ ὑψώνεται πρὸς Σένα
σὰν ἓνας ὕμνος ἐωθινός.

Λαμαρτίνος

Γ'.

I

Γύρω ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω ἐκδηλον θρησκευτικότητα τοῦ ποιητοῦ, ἔχομεν
καὶ ἐξομολόγησιν τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν φίλον του De Virieu, δταν στίς 29

Ίουνίου 1830—δπως αναφέρουν οί σχολιασταί του—τοῦ ἔγραφε ἀπὸ τὸ Αἰξ - Les - Bains τὰ κάτωθι :

II

«Οἱ στίχοι μου ποὺ εἶναι ἐγκατεσπαρμένοι στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τῶν Ἀρμονιῶν μου, δὲν ἀπευθύνονται παρὰ σὲ ἓνα μικρὸν ἀριθμὸν ἀναγνωστῶν μου.

Ὑπάρχουν ὅμως ψυχὲς στοχαστικές, ποὺ ἢ μόνωσις τὲς ἀνυψώνει κατὰ τρόπον ἀκατανίκητον πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀπείρου, δηλαδὴ πρὸς τὴν Θρησκείαν.

Ὅλες οἱ σκέψεις τους συμπυκνώνονται σὲ μιὰ βουβὴ προσευχὴ καὶ ὅλη ἡ ὑπαρξὴ τῶν εἶναι ἓνας ἄφωνος ὕμνος πρὸς τὴν θεότητα καὶ πρὸς τὴν Ἑλπίδα.

Ἀναζητοῦν ἀπὸ μέσα τους τὲς βαθμίδες ἐκεῖνες, ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ ἀνέλθουν πρὸς τὴν θεότητα.

Ὑπάρχουν ψυχὲς κομματιασμένες ἀπὸ τὴν λύπη, ψυχὲς περιφρονημένες ἀπὸ τὸν κόσμον, ψυχὲς ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὸν κατατρεγμὸ τῆς μοίρας τους καταφεύγουν εἰς τὴν μόνωσιν τῆς ψυχῆς τῶν,

γιὰ νὰ κλάψουν,

γιὰ νὰ ὑπομείνουν,

γιὰ νὰ λατρεύσουν.

Ἄμποτε νὰ μποροῦσαν νὰ δεχθοῦν κάποτε τὴν ἐπίσκεψιν μιᾶς Μούσης, γιὰ νὰ βροῦν κάποια συμπάθεια εἰς τὲς συμφωνίες τους καὶ νὰ μποροῦν νὰ ποῦν στοὺς ἀκροατάς :

Προσευχόμεθα μὲ τὰ λόγια σας,

κλαῖμε μὲ τὰ δάκρυά σας,

τραγουδοῦμε μὲ τὰ τραγούδια σας.

Σ' αὐτὲς τὲς ψυχὲς ἀπευθύνονται οἱ στίχοι τῶν Ἀρμονιῶν μου.

Ἐάν μερικὲς ἀπὸ τὲς πονεμένες αὐτὲς καρδιὲς ξαναβρῖσκουν μέσα στὰ δάκρυά τους ἀνακούφιση καὶ μὲ νοιώθουν μὲ τοὺς ὕμνους αὐτοὺς τοὺς θρησκευτικoὺς ποὺ ἔφκισα, ἔ τότε, φίλε μου, ἀρκετά. Αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν. Αὐτὸ ἤθελα νὰ πετύχω.»

III

Καὶ γενικά :

Πέραν τῆς ὥς ἄνω ἀποκαλυπτικῆς ὁμολογίας τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητοῦ, ἡ ποίησις τῶν Ἀρμονιῶν του μοιάζει μὲ τὸ τραγούδι τοῦ ἀηδονιοῦ, ἓνα τραγούδι δηλαδὴ ποὺ ἄλλοτε ἐγκλείει συναισθήματα πανθεϊστικοῦ περιεχομένου, καὶ ἄλλοτε βοῇ τὰ μικρὰ παιδάκια νὰ προσεύχονται μὲ τὴν ἀθωότητά τους σὰν ἀγγελοῦδια.

Εὐριπίδης Σούρλας

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΟΙ ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΜΕΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος)

4. Διαφορὲς σὲ μεθόδους ἐργασίας καὶ μαθήσεως

Οἱ διαφορὲς σὲ μεθόδους ἐργασίας καὶ μαθήσεως εἶναι ἐπίσης μεγάλῃς σπουδαιότητος καὶ πρέπει, γιὰ νὰ εἶναι ἡ διδασκαλία ἐπιτυχής, νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Ἡ ὁργάνωσις τῆς μαθήσεως πρέπει νὰ στηρίζεται στὰ παρακάτω τρία σημεῖα :

1) Ἡ μάθησις εἶναι ἓνα φαινόμενο πειραματισμοῦ, ἔρευνας καὶ ἀνακαλύψεως.

Ὅταν τὸ παιδί μαθαίνει κάτι, πάντοτε πειραματίζεται. Ὅταν π. χ. μαθαίνει μιὰ σωματικὴ δεξιότητα, τὸ παιδί προσπαθεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ μὲ τὸ δικό του ἰδιαίτερον τρόπο. Ὅταν πάλιν ἀπομνημονεύῃ ἓνα ποίημα ἔχει τὴν τάσιν νὰ δοκιμάζῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἂν εἶναι σὲ θέσιν νὰ τὸ ἀποδώσῃ. Στὸ σχολεῖο ὁ πειραματισμὸς εἶναι σπουδαιότατος καὶ πρέπει νὰ τοῦ δίδεται ἡ κατάλληλη θέσις στὴν ὅλη σχολικὴ ἐργασία. Ἡ πρακτικὴ ἀξία τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, δὲν εἶναι ἀτυχῶς γενικὰ παραδεκτή. Κάθε παιδί πειραματίζεται καὶ μαθαίνει μὲ τὸ δικό του τρόπο. Γι' αὐτὸ ἡ ὁργάνωσις τῆς μαθήσεως πρέπει νὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ εὐνοῇ διάφορους τρόπους πειραματισμοῦ.

2) Ὁ πειραματισμὸς ἀποτελεῖ μέρος τῆς μαθήσεως. Δὲν εἶναι ἓνα πρᾶγμα τυχαῖον, ἀλλὰ ἀποτελεῖ πάντοτε νοήμονα ἀναζήτησιν γιὰ τὴν λύσιν ἑνὸς προβλήματος.

Ἐρωτήθησαν κάποτε οἱ μαθηταὶ μιᾶς τάξεως νὰ βροῦν πόσον κάνουν $9 + 7$. Ὅλοι ἔδωσαν τὴν ὀρθὴ ἀπάντησιν, πλην ὅμως ἔλυσαν τὸ πρόβλημα κατὰ διάφορον ὁ καθένας τρόπον :

α) Ἐνα παιδί ἐργάσθηκε ὥς ἐξῆς : Τὸ 9 εἶναι 1 λιγώτερον τοῦ 10, $10 + 7 = 17$, $17 - 1 = 16$, ἄρα $9 + 7 = 16$.

β) Ἐνα δεύτερον παιδί ἐσκέφθη ὥς ἐξῆς : Τὸ 7 εἶναι 3 λιγώτερον τοῦ 10, $9 + 10 = 19$, $19 - 3 = 16$, ἄρα $9 + 7 = 16$.

γ) Ἐνας τρίτος μαθητὴς ἐργάσθηκε ὥς ἐξῆς : Τὸ 9 εἶναι 1 λιγώτερον τοῦ 10, τὸ 7 εἶναι 3 λιγώτερον τοῦ 10, $3 + 1 = 4$, $10 + 10 = 20$, $20 - 4 = 16$, ἄρα $9 + 7 = 16$.

Ἄλλοι πάλι μαθηταὶ ἀκολούθησαν διάφορους ἄλλους τρόπους.

Συνεπῶς, ὁ καλὸς δάσκαλος δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐμποδίζῃ ἓνα τέτοιο πειραματισμό. Ἀντιθέτως μάλιστα πρέπει νὰ τὸν βοηθῇ καὶ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ. Ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς μαθητὰς νὰ πειραματίζωνται μὲ διάφορους τρόπους καὶ μεθόδους. Νὰ τοὺς ἀναλύῃ καὶ ὑποδεικνύῃ διάφορες ἐναλλαγὰς καὶ νὰ τοὺς κἀνῃ συστηματικὰς ὑποδείξεις. Τελικὰ ὁ κάθε μαθητὴς θὰ ἐκλέξῃ τὸ δικό του τρόπο καὶ τὴ δική του μέθοδον ἐργασίας.

3) Ἡ ἄμεση καθοδήγησι τοῦ μαθητοῦ μετὰ τὴν διδασκαλίαν θὰ γίνεται ὅταν ὁ μαθητὴς προσπαθῇ νὰ λύσῃ ἓνα πρόβλημα γιὰ τὸ ὁποῖο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ μιὰ τελεσφόρα μεθοδολογία ἢ τεχνική. Ἡ προβολὴ τοῦ καθαυτοῦ προβλήματος ἐπιτυγχάνεται μετὰ τὸ ὠργανωμένο σὲ γενικὲς γραμμὰς πρότυπο μαθήσεως· πρέπει δὲ τὸ κάθε πρόβλημα νὰ εἶναι πραγματικόν, παρμένο ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ζωὴν, νὰ ἀπαιτῇ ἄμεση λύσι καὶ νὰ θεραπεύῃ ἓναν ὠρισμένο σκοπὸ καὶ μιὰ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ.

Φυσικὰ ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ σχολικὴ ἐπίδοσι ἐνὸς μαθητοῦ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, τῆς Μέσης Παιδείας ἢ Ἀνωτέρας σχολῆς δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν ἰκανότητα τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιμέλεια, τὴν ἀσκήσι, τὴν ὑπομονὴ καὶ τὶς ἐκπαιδευτικὰς εὐκαιρίας. Σπουδαῖος στὴν μάθησι εἶναι ὁ ρόλος τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἀτόμου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ κάθε ἄτομο ἔχει τὴν δική του συγκινητικότητα, τὶς δικές του συναισθηματικὰς διαθέσεις ποὺ διαφέρουν σὲ ἔντασι, διάρκειαν, ταχύτητα καὶ χροιά συναισθηματικῶν ἀντιδράσεων.

Τί γίνεται τώρα στὴν πρᾶξι στὸ Λαϊκὸ μας σχολεῖο; Ἀναζητᾷ ὁ δάσκαλος, ὁ κάθε δάσκαλος, τοὺς προικισμένους καὶ καθυστερημένους μαθητὰς καὶ ποιά εἰδικὴ μέριμνα λαμβάνεται γιὰ τὴν παροχὴ ἐκπαιδεύσεως ἀναλόγου πρὸς τὶς δυνάμεις καὶ τὶς γενικὰς ἰκανότητες τέτοιων μαθητῶν; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ πλήρης ἐξατομίκευσι τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι ἔργο εὐκόλου. Προσκρούει δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ σὲ οἰκονομικοὺς παράγοντες. Ἐξ ἄλλου, δὲν ἔχει ἀκόμη πραγματοποιηθῇ στὶς περισσότερες χώρες τοῦ κόσμου.

Οἱ Η.Π.Α. δαπανοῦν ἑκατομύρια δολλάρια γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν εὐφυῶν καὶ καθυστερημένων μαθητῶν. Στὴν Μεγάλῃ Βρετανίᾳ οἱ μὲν καθυστερημένοι μαθηταὶ ἀπολαμβάνουν εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐκπαιδευμένους δασκάλους, σὲ τάξεις μετὰ 10—15 μαθητῶν, οἱ δὲ προικισμένοι μαθηταὶ ὠφελοῦνται πολὺ ἀπὸ τὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ σχολικοῦ προγράμματος καὶ τὴν ἀνάθεσιν σὲ αὐτοὺς ἀτομικῶν ἐργασιῶν μέχρι τοῦ σημείου ποὺ ἐπιτρέπουν οἱ ψυχολογικὰς τὶς ἰκανότητες.

Στὸ Λαϊκὸ μας σχολεῖο ὁ δάσκαλος, ὡς γνωστόν, ἐργάζεται, μετὰ τοὺς πολλοὺς μαθητὰς—τοὺς μετρίους—καὶ ἀκολουθεῖ τὴν καταστρεπτικὴ πορεία τῆς ἰσοπεδώσεως τῶν ἀτόμων. Οἱ εὐφυεῖς μαθηταὶ παραμελοῦνται. Εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παρακολουθοῦν, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, τὸν ρυθμὸ καὶ τὸ βῆμα τῶν μετρίων μαθητῶν, νὰ ζοῦν καὶ νὰ σκέπτονται ὅπως αὐτοί, μετὰ ἀποτέλεσμα τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἐφεσί τους νὰ ἀμβλύνεται, τὸ πνεῦμα τους νὰ δολοφονηθῇ, νὰ πλῆττον, νὰ γίνωνται ἄβουλοι ἢ ἄτακτοι καὶ σιγὰ· σιγὰ οἱ ψυχοπνευματικὰς τὶς δυνάμεις νὰ φθίνουν καὶ νὰ γίνωνται στεῖρες.

Ἀξιοθρήνητη ἐπίσης εἶναι ἡ κατάστασι τῶν καθυστερημένων παιδιῶν, ποὺ, ἀνίκανα νὰ παρακολουθήσουν τὸν ρυθμὸ τοῦ κυρίου σώματος τῶν μαθητῶν, χάνουν κάθε ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ Σχολεῖο καὶ τὸν δάσκαλο, ὑφίστανται καθημερινῶς τὶς ἐπιπλήξεις καὶ εἰρωνεῖες τῶν συμμαθητῶν καὶ τοῦ δασκάλου τῶν, τραυματίζονται ψυχικὰ καὶ δημιουργοῦνται σὲ αὐτὰ συμπλέγματα κατωτερότητος. Κάθε δυὸ χρόνια ρυμουλκοῦνται στὴν ἐπόμενη τάξι, μέχρις ὅτου, στὴν ἡλικίαν τῶν 14 ἐτῶν ἂν ὄχι ἐνωρίτερον, ἐγκαταλείψουν τὸ σχολεῖο μετὰ αἴσθημα ἀνακουφίσεως.

Τὸ παρὸν ἄρθρον ἀποσκοπεῖ νὰ ἀναμοχλεύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξατομικεύσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ παρορμήσῃ τὸν κάθε Ἑλληνα δάσκαλο νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ μελετήσῃ τί μπορεῖ νὰ κἀν στὴν τάξι. Τὶς προσωπικὰς μας ἀπόψεις, ἀναφορικὰ μετὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τῶν καθυ-

στερημένων καὶ εὐφυῶν μαθητῶν, ἐκθέσαμε σὲ δυὸ σχετικὰ ἄρθρα, δημοσιευθέντα μετὰ τὸν τίτλο «Τὰ καθυστερημένα παιδιὰ» καὶ «Οἱ εὐφυεῖς μαθηταί», ἀντιστοιχῶς.

Ἀναφορικὰ μετὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν εὐφυῶν καὶ προικισμένων μετὰ ἐξαιρετικὰς πνευματικὰς ἰκανότητες μαθητῶν θὰ ἠθέλαμε μόνον νὰ σημειώσωμε ὅτι ὁ κάθε δάσκαλος πρέπει νὰ ἀναθέτῃ σὲ αὐτοὺς τὶς παρακάτω τουλάχιστον πρόσθετες ἀτομικὰς ἐργασίας:

1. Γραφή: Θὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς εὐφυεῖς μαθητὰς νὰ ἀντιγράφουν ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, στὸ ἀτομικὸν τοὺς τετράδιο τῆς Γραφῆς, πολὺ περισσότερους στίχους, συγκριτικὰ μετὰ τοὺς μέτριους μαθητὰς (ποτὲ λιγώτερον τῶν 20·30 στίχων).

2. Ὁρθογραφία: Ἡ αὐτὴ ἐπίσης ἀπαίτησι θὰ ὑπάρχῃ ἀναφορικὰ μετὰ τὴν ἐκμάθησιν ὁρθογραφίας.

3. Ἀριθμητικὴ: Θὰ ἀπαιτῇ πάντοτε τὴν λύσιν περισσότερων ἀριθμητικῶν ἀσκήσεων καὶ προβλημάτων ποὺ περιέχονται σὲ διάφορα σχολικὰ ἐγχειρίδια τῆς Ἀριθμητικῆς, τὰ ὁποῖα θὰ δανείζονται οἱ μαθηταὶ ἐκ τῆς σχολικῆς βιβλιοθήκης.

4. Ἐκθεσίς: Θὰ τοὺς δίδονται διάφορα θέματα ἢ θὰ ζητῇται ἀπ' αὐτοὺς νὰ γράφουν ὡς κατ' οἶκον ἐργασία μιὰ τουλάχιστον ἐκθεσί ἐβδομαδιαίως στὸ ἀτομικὸν τετράδιο τῶν Ἐκθέσεων ἢ τὸ «Ἡμερολόγιον».

5. Μελέτη παιδικῶν βιβλίων: Θὰ δανείζῃ, ἐκ τῆς σχολικῆς βιβλιοθήκης, διάφορα παιδικὰ βιβλία, ὥστε κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ κάθε εὐφυὴς μαθητὴς νὰ συμπληρώσῃ τὴν μελέτη μεγάλου ἀριθμοῦ βιβλίων.

Ὅλες οἱ παραπάνω ἀτομικὰς ἐργασίας μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ δίδονται ἀπὸ τὸν δάσκαλο στοὺς προικισμένους μετὰ ἀνώτερες πνευματικὰς ἰκανότητες μαθητὰς τῆς τάξεως. Εὐνόητο βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ πρόσθετες αὐτὰς ἐργασίας πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἐλέγχωνται καθημερινῶς ἀπὸ τὸν δάσκαλο.

Ἀνακεφαλαιώνοντας καὶ συμπληρώνοντας τὰ ἀνωτέρω, τονίζομε ὅτι στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς πρέπει πάντοτε ὁ δάσκαλος νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἄτομα διαφέρουν μετὰξὺ τους. Καμμιά μέθοδος δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦνται σὲ ὅλα γενικῶς τὰ ἄτομα. Εἶναι μεγάλο σφάλμα γιὰ ἓνα παιδαγωγὸ νὰ ξεχνᾷ τὸ γεγονὸς ὅτι ἓνα ἄτομο, παρὰ τὶς πολλὰς ὁμοιότητες, διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα ἄτομα σὲ γενικὴ ἰκανότητα, ἰδιοσυγκρασίαν, ἐμφυτὴ νοημοσύνη, συναισθηματικὰς καὶ βουλητικὰς ποιότητες, πρῶτες κοινωνικὰς ἐμπειρίας, διαφέροντα καὶ κίνητρα, σωματικὰς ἰκανότητες, δυνάμει, ἡλικίαν καὶ φύλο. Ἄν θέλωμε ἀληθινά, ἢ ἀσκήσι νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ κάθε παιδιοῦ χωριστά, θὰ πρέπει νὰ φροντίζομε ὥστε τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ σχολικὴ ὁργάνωσις νὰ διακρίνεται ἀπὸ ἐλαστικότητα καὶ προσαρμοστικότητα. Ἡ ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν μᾶς διδάσκει ὅτι πρέπει τὸ κάθε ἄτομο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν καλύτερον δυνατὸν ἑαυτὸ του, χωρὶς νὰ ἀντιγράψῃ πρότυπα.

Ἡ σύγχρονη παιδαγωγικὴ ἐφαρμόζει στὴν πρᾶξιν τὴν ψυχολογικὴν ἀρχὴν τῆς «Ἀτομικότητος» τοῦ παιδιοῦ. Ὁ ὁδοστρωτῆρας τῆς κοινῆς διδασκαλίας ποὺ ἔπαιρνε τὰ παιδιὰ σὰν ἓνα σύνολον ὁμοιοτύπων ἀτόμων, σὰν νοῦμερα, ποὺ εἶχε κατὰ τὸ παρελθὸν καταστῆ ὁ τύραννος τοῦ σχολείου, παρεχώρησε εὐτυχῶς τὴν θέσιν του στὴν ἐξατομικευμένην ἐργασίαν. Τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης ψυχολογίας κατέδειξαν ὅτι ὁ κάθε μαθητὴς ἔχει τὴν ἰδιότυπὴν ἀτομικὴν του προσωπικότητα καὶ συνεπῶς ἡ πρόσκτησι τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων δὲν γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπο ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητὰς καὶ δὲν ἀπολήγει στὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εἰς ὅλους. Ὅτι τὸ κάθε παιδί ἐρε-

νὰ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸ κόσμον καὶ τὰ μυστικά τῆς φύσεως μὲ τὴ δική του μέθοδο, ρυθμὸ καὶ ταχύτητα. "Ὅτι οἱ ἀτομικὲς ἐντυπώσεις τοῦ κάθε παιδιοῦ διαφέρουν ὅχι μόνον εἰς ἔκτασι, ἀλλὰ καὶ ποιὸν καὶ βάθος. "Ὅτι οἱ γνώσεις δὲν μεταδίδονται ὑπὸ τοῦ δασκάλου, ἀλλὰ προσκτώνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἡ ἐξατομίκευσι τῆς ἐργασίας ἀπελευθερώνει τὴς δημιουργικὰς δυνάμεις τοῦ παιδιοῦ, τὸ σώζει ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴν τυραννίαν τῆς ἔδρας τοῦ δασκάλου ποὺ πεισματικὰ θέλει νὰ ἰσοπεδῶνῃ τὰ παιδιά καὶ δημιουργεῖ ἀνθρώπους ἐλεύθερους καὶ σκεπτομένους· πειθαρχεῖ τὴν σκέψιν μὲ τὴν ὑπεύθυνον αὐτοαπασχόλησιν, ἀναπτύσσει καὶ ἐδραιώνει τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν ἑαυτοῦ καὶ τὴς δυνάμεις του, καὶ βοηθεῖ τὸ ἄτομον νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἐξελιχθῇ κατὰ τὴν ψυχικὴν ἰδιαιτερότητα καὶ τὴν ἰδιότυπὴν ἀτομικὴν προσωπικότητά του. "Ἐτσι, ὕστερα ἀπὸ τὰ πορίσματα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, ὅπως τόσον ἐπιτυχῶς γράφει ὁ παιδαγωγὸς Κωνσταντῖνος Χάρης «ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀναπτύξῃ καὶ μορφώσῃ τὴν ἀτομικότητά του κατὰ τὴν ἰδιότυπον πληρότητα καὶ τελειότητά της, εἶναι ἡ κατανόησις τῆς ἀτομικότητός του αὐτῆς εἰς ὅλον τὴς τὸ πλάτος, τὸ βάθος καὶ τὴν ὀργάνωσιν».

Τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ ἀνακαλύψῃ τὴς ἀτομικὰς διαφορὰς τοῦ κάθε μαθητοῦ καὶ νὰ μεριμνήσῃ γι' αὐτὰς καταλλήλως. Τέστ νοημοσύνης, σχολικῶν μαθημάτων, προσωπικότητος, διαφόρων ἱκανοτήτων, καθὼς καὶ ἡ συστηματικὴ τήρησις Δελτίων Ἀτομικότητος, βοηθοῦν τὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς τοῦ κάθε μαθητοῦ, σύμφωνα μὲ τὴς ἀτομικὰς του ἱκανότητες.

Ἰωάννης Χαραλαμπίδης

ΨΥΧΙΚΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἡ πρώτη ἐγγραφή καὶ φοίτηση τοῦ ἐπτάχρονου μικροῦ παιδιοῦ στὸ Σχολεῖο ἀποτελεῖ σημαντικὸ γεγονός καὶ κρίσιμο σταθμὸ γιὰ τὴν ὅλη του ζωὴν.

Ἡ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ παραδέχεται πὺς τὸ παιδί ἐξελλισσόμενο διέρχεται ἀπὸ τρία βασικά στάδια. Πρῶτον εἶναι τὸ στάδιον τῆς προσχολικῆς τοῦ ἡλικίας, κατὰ τὸ ὁποῖον χαράσσονται τὰ θεμέλια τοῦ ἀνθρωπίνου οἰκοδομήματος. Δεύτερον τὸ στάδιον τῆς σχολικῆς περιόδου, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἕκτον καὶ φτάνει ὡς τὸ δωδέκατον παιδικὸν χρόνον. Καὶ τρίτον τὸ στάδιον τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

Κατὰ τὰ δύο αὐτὰ στάδια οἰκοδομεῖται ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀτόμου.

Σὲ κάθε ἐξελικτικὸν στάδιον τὸ παιδί παρουσιάζει οὐδιώδεις μεταβολὰς τόσο στὸν σωματικὸν τομέα ὅσο καὶ στὸν πνευματικὸν καὶ ψυχικόν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ ἓνα στάδιον στὸ ἄλλο συνοδεύεται μὲ μιὰ βαθειὰ κρίσιν. Παρατηρεῖται μιὰ βαθειὰ ψυχικὴ ἀναστάσις τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ τοῦ ἡ ὁποία ἐμπνέει πολλὰς ἀνησυχίας. Σύμφωνα δὲ μὲ τὴς γνώμης τῶν ψυχιάτρων χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ τὸσον ἐκ μέρους τῶν γονέων ὅσον καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ὥστε οἱ φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖες αὐτὰς κρίσεις νὰ περῶναι σύντομα καὶ ὁμαλὰ χωρὶς νὰ ἀφήνουν ἴχνη καὶ τραύματα στὴν ψυχὴν του.

Μιὰ τέτοια σοβαρὴ κρίσις συντελεῖται στὸ παιδί κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς του στὸ σχολεῖον. Ἡ ψυχικὴ του ἀναστάσις προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπότομον καὶ ἀναγκαστικὴν ἀλλαγὴν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς του. Μέχρι τώρα

ἔπαιζε ἐλεύθερον καὶ ἀμέριμον μέσα στὸ σπῖτι καὶ ἔξω στὴν γειτονίαν. Συνεκέντρωνε ἀμέριστον τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ οἰκογενειακοῦ τοῦ κύκλου. Εἶχεν ἐξασφαλίσαι τὴν ἐγωκεντρικὴν του ἐπιβολὴν σ' ὁλόκληρον τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον. Θεωροῦσε τὸν ἑαυτοῦ τὸν ἀπόλυτον μονάρχην στὸ οἰκογενειακὸν τοῦ βασιλεῖον, καὶ κατεῖχτο ἀπὸ βαθὺ αἶσθημα ἀσφαλείας.

Ἀπὸ τὴν στιγμὴ ὅμως ποὺ πρωτομπαίνει στὸ σχολεῖον τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Χάνει τὸ σπιτικὸν τοῦ βασιλεῖον καὶ ἀναγκάζεται νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὸ μοναρχικὸν τοῦ θρόνου καὶ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τοὺς ὁμηλικούς του. Χάνει τὸ ρόλον τοῦ πρωταγωνιστοῦ ποὺ εἶχε στὸ σπῖτι, δὲν ἀποτελεῖ κέντρο στοργῆς, ὅπως συνέβαινε στὴν οἰκογένειάν του. Ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴς ἐγωκεντρικὰς του ἀξιώσεις οὔτε νὰ συγκεντρώσῃ τὰ χάδια τοῦ παραχαϊδεμένου παιδιοῦ. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἶναι ἓνα παιδί ἴσον, ἀνώτερον ἢ κατώτερον ἀνάμεσα στὰ τόσα ἄλλα τῆς τάξεώς του.

Χάνει τὴν ἀπόλυτην ἐλευθερίαν μὲ τὰ ἐλεύθερα καὶ ἀτέλειωτα παιγνίδια καὶ μπαίνει στὴν προγραμματισμένην σχολικὴν ἐργασίαν.

Ἡ αἰσθητὴ αὐτὴ ἀλλαγὴ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς του ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐντονὴν ψυχικὴν του ἀναστάσιον φέρει ἐκδηλὰ σημεῖα, καὶ στὴν σωματικὴν του ὑγείαν. Παρουσιάζεται ἐκνευρισμένο μὲ πονοκεφάλους — ἀνορεξίαν — μείωσιν τοῦ σωματικοῦ του βάρους, πολλάκις δὲ καὶ μὲ ἑλαφρὸν πυρετόν, χωρὶς γι' αὐτὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀντίστοιχος παθογόνος αἰτία. Τὸ αἷτιον εἶναι μόνον ψυχικόν, τὸ μεταβατικὸν στάδιον τῆς ἡλικίας του.

Καὶ ἂν μὲν πάρῃ μὲ καλὸν μάτι τὸ σχολεῖον, ἂν δηλαδὴ προσαρμοσθῇ εὐκόλῃ μὲ τὸ σχολικὸν περιβάλλον, τότε ἡ κρίσις τῆς μεταπηδήσεώς του ἀπὸ τὸ ἓνα στάδιον στὸ ἄλλο θὰ παρέλθῃ γρήγορα καὶ δὲν θὰ τοῦ ἀφήσῃ ψυχικὰ τραύματα. Ἄν ὅμως τὸ παιδί δὲν πάρῃ μὲ καλὸν μάτι τὸ σχολεῖον καὶ δὲν μπορέσῃ ἀπὸ τὴς πρῶτες του μέρες νὰ προσαρμοσθῇ μὲ τὴν νέα ζωὴν του, τότε ἡ μεταβατικὴ κρίσις θὰ εἶναι διαρκέστερη, θὰ ἀφήσῃ μόνιμες ἐστίες ἀναταραχῆς μὲ δυσάρεστα ἐπακόλουθα στὴν περαιτέρω ἐξέλιξίν του.

Μιὰ χονδρομερὴς ψυχολογικὴ ἐρευνά καὶ παρατηρήσις μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων μας μᾶς βεβαιώνει, πὺς ὅσα παιδιά ἀγάπησαν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν τὸ σχολεῖον ἐξελλισσονται ὁμαλὰ καὶ πολὺ ἱκανοποιητικά. Ἀντιθέτως παιδιά ποὺ πρωτοπάτησαν στὸ σχολεῖον μὲ τὸ ζόρι καὶ τὸ κλάμα καὶ κάθησαν στὸ θρανίον κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν βίαν, προσπαθοῦν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἐκδηλώσουν τὸ μῖσος τοῦ ἐναντι τοῦ σχολείου τόσον διὰ τῆς χαμηλῆς πνευματικῆς τους ἀποδόσεως, ὅσον κυρίως διὰ τῆς διαστροφῆς τοῦ χαρακτήρος τῶν. Δὲν μελετοῦν, δὲν ἀποδίδουν στίς πνευματικὰς ἐργασίας τοῦ σχολείου, θορυβοῦν, ἐνοχλοῦν καὶ σαμποτάρουν τὴν ὅλην ἐργασίαν τοῦ σχολείου σὰν νὰ λένε «ἀφοῦ μὲ τὸ ζόρι μᾶς βάλατε δὴ μέσα καὶ μεῖς μὲ τὴς κρυφὰς δυνάμεις μας θὰ ἀντισταθούμε».

Ἐτσι ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον παιδιῶν μὲ πνευματικὴν διαύγειαν νὰ παρουσιάζουν κατωτάτην σχολικὴν ἀπόδοσιν. Καὶ ἡ τακτικὴ τῶν αὐτῶν ἐξακολουθεῖ ὅχι μόνον στίς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ σὲ παντὸς τύπου σχολεῖα.

Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν σχολικὴν ζωὴν τὸ ὁδηγεῖ σὲ μόνιμον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Στὸ πρόσωπον τοῦ γονιοῦ ποὺ μὲ τὸ ζόρι τὸ πῆγε στὸ σχολεῖον, καὶ τοῦ δασκάλου, ποὺ μὲ τὴν βίαν τὸ κρατᾷ, ἀντιπαθεῖ κατὰ προέκτασιν κάθε προϊστάμενον καὶ διοικητικὸν στὴν κοινωνίαν πρόσωπον. Αὐτὸ φέρει σὰν ἀποτέλεσμα ἀποτυχίαν καὶ στὸν ἐπαγγελματικὸν τοῦ τομέα. Ὁ μέγας ψυχαναλυτὴς τοῦ ὑποσυνειδήτου Κ. Γιούγκ, διαπι-
στώνει, πὺς πλεῖστα ψυχικὰ τραύματα ἡλικιωμένων ἀνθρώπων ὀφείλονται

στην κακή προσαρμογή τους προς τη σχολική ζωή και ώνόμασε αυτό «Σχολικό σύμπλεγμα».

Τὸ πρῶτο λοιπὸν ἀντίκρουσμα τοῦ σχολείου ἀπὸ τὸ παιδί παίζει ἀποφασιστικὸ ρόλο γιὰ τὴ μετέπειτα ζωὴ του. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅλα τὰ παιδιά δοκιμάζουν μιὰ συστολή, ἓνα δέος, μιὰν ἔλλειψη ἀσφαλείας στὸ πρῶτο ἀντίκρουσμα τῆς σχολικῆς ζωῆς.

Ἐδῶ χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Δὲν πρέπει νὰ ἀφήσωμε τὰ μελανά αὐτὰ αἰσθήματα νὰ καταπλακώσουν τὴν παιδικὴ ψυχὴ. Καὶ δὲν θὰ τὰ ἀφήσωμε ἐφ' ὅσον ληφθοῦν μέτρα οὕτως ὥστε νὰ παρελάσουν γρήγορα καὶ ἀθόρυβα. Τὰ μέτρα αὐτὰ ἀνήκουν τόσο στὸ σχολεῖο ὅσο καὶ στὴν οἰκογένεια. Τὸ σχολεῖο παίρνει μέτρα κατασταλτικά, γιατί μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ παιδιοῦ στὸ σχολεῖο ἐμφανίζονται καὶ τὰ φαινόμενα τῆς μεταβατικῆς κρίσεως. Ἡ οἰκογένεια ὁμως, ἡ ὁποία κρατᾷ στὴν ἀγκαλιά της τὸ παιδί σ' ὅλην τὴν προσχολικὴν περίοδον μπορεῖ νὰ πάρῃ μέτρα προληπτικά.

“Έχει όλο τó χρόνο, όλη τήν δύναμη, αλλά και τήν ύποχρέωση νά προετοιμάση ψυχικά τó παιδί γιά τήν έρχομένη περίοδο τής σχολικής του ζωής.

Και τίθεται τὸ ἐρώτημα. Προετοιμάζει ἡ οἰκογένεια τὸ παιδί γιὰ τὸ σχολεῖο, ὅταν πρέπει καὶ ὅσο πρέπει;

Ἡ διαπίστωσή μας καὶ κυρίως στὰ ἀγροτικὰ σχολεῖα εἶναι ἀρνητική. Παρατηρεῖται μάλιστα καὶ τὸ ἀντίθετο. Τὰ παιδιά ἔρχονται στὸ σχολεῖο δυσμενέστατα (προδιατεθειμένα) προκατειλημμένα. Οἱ γονεῖς ἀγνοοῦντες τὸ μέγεθος τοῦ σφάλματος, ἂν ὄχι τοῦ ἐγκλήματος, ποὺ διαπράττουν, προβάλλουν ἀπὸ τὴν μικρὴ παιδικὴ ἡλικία, τὸ σχολεῖο καὶ τὸ δάσκαλο σὰν φόβητρα στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ. Σὲ ὅλους τυγχάνουν γνωστὲς οἱ ἄτοπες ἐκεῖνες φοβέρες: «Τὸ σχολεῖο θὰ σὲ σιάξῃ ἐσένα», «σὰν πᾶς στὸ σχολεῖο, θὰ δῆς τί θὰ σοῦ κάμῃ ὁ δάσκαλος», «κάθησε ἥσυχα, γιατί θὰ τὸ πῶ στὸν δάσκαλο» κ.λ.π.

Τὸ παιδί σχηματίζει τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ σχολεῖο εἶναι φυλακὴ καὶ τόπος μαρτυρίου, ὃ δὲ δάσκαλος ἕνας μπαμπούλας καὶ ἄγριος θηριοδαμστής. Τῇ γνώμῃ αὐτῇ ἔρχονται νὰ τονώσουν ἄστοχες ἐπίσης διηγήσεις τῶν γονέων γιὰ ξυλοδαρμούς καὶ πειθορχικὰς ποινὰς τοῦ παλαιοῦ σχολείου. Ὅταν τέτοιες ἰδέες κατασταλαζῶνται στὴν ψυχὴ του, μὴ μᾶς φαίνεται παράξενο γιὰ τὸ παιδί δὲν πατᾷ στὸ σχολεῖο, ἔστω κι ἂν τὸ τραβᾷμε δέμνο χειροπόδαρα. Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα μπορούμε νὰ καταλάβωμε, ἂν αὐτὸ τὸ παιδί μπορεῖ νὰ ζήσῃ ἄρμονικὰ στὸ σχολεῖο.

Κάθε εΐδους έργασία γιά ν' αποδώσει πρέπει νά ξεκινά με όρεξη, με χαρά και με τραγούδι. Και τό παιδί, γιά νά έργασθής και νά προκόψης πνευματικά και στό μορφωτικό του τομέα, πρέπει νά τρέχη στό σχολείο γεμάτο χαρά και όρεξη και νά εργάζεται αὐθόρμητα, χωρίς πιέσεις και άπειλές.

Γιὰ νὰ ἀγαπήσῃ ὁμῶς τὸ παιδί τὸ σχολεῖο, πρέπει πρῶτα καὶ πρῶν ἀκόμη πάη τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, νὰ προετοιμασθῇ ψυχικὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του. Οἱ γονεῖς ἔχουν ὑποχρέωση ἀπὸ τὸν τρίτο καὶ τέταρτο χρόνον τῆς ἡλικίας του νὰ φροντίσουν ἐπιμελῶς, ὥστε τὸ παιδί νὰ σχηματίσῃ καλὴ ἐντύπωση γιὰ τὸ σχολεῖο. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ ἀπειλοῦν χρησιμοποιοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ σχολείου καὶ τοῦ δασκάλου. Μὲ κατάλληλες νουθεσίες νὰ τὸ κάνουν νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ πιστέψῃ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ σχολείου. Νὰ πιστέψῃ ὅτι τὸ σχολεῖο εἶναι τόπος χαρούμενης ζωῆς καὶ ὅτι ἐκεῖ τὰ παιδιά παίζουν, τραγουδοῦν, συζητοῦν καὶ ἐργάζονται, ὅπως στὸ σπίτι. Νὰ καταλάβῃ ὅτι ὁ δάσκαλος στὸ σχολεῖο θὰ εἶναι φίλος του καὶ προστάτης, ὅπως ὁ πατέρας στὸ σπίτι.

Νὰ φροντίζουν μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου νὰ περιστέλλουν τὸν φυσικὸ ἐγώκεντρισμό του, νὰ περιορίζουν τὰ μοναρχικά του δικαιώματα καὶ νὰ καλλιεργοῦν τὸ παιδικὸ κοινωνικὸ πνεῦμα. Νὰ παίξῃ ἐλεύθερα μὲ τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιάς, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα θεμελιώνει τὰ βασικὰ κοινωνικά του αἰσθήματα καὶ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ σχηματίσῃ τοὺς πρώτους φιλικοὺς πυρῆνες στὴν σχολικὴ του ζωή.

Πολύ θα υποβοηθοῦσε γιὰ μιὰ καλὴ ψυχικὴ προετοιμασία τοῦ παιδιοῦ, ἂν οἱ γονεῖς ὠθηγοῦσαν τὸ προσχολικὸ παιδί στὸ σχολεῖο κατὰ τὴν τέλεση σχολικῶν ἐορτῶν, ἐπιδειξεῶν, ἐκδρομῶν κλπ., ὅποτε θὰ μπορούσε νὰ σχηματίσῃ δι' ἰδίας ἀντιλήψεως καλὴ ἰδέα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ σχολείου.

Ὁ φεμιλότατο ἐπίσης θα ἦτο, ἂν ὁ γονιὸς ἐφρόντιζε νὰ δημιουργήσῃ στενὲς οἰκογενειακὲς σχέσεις μὲ τὸ δάσκαλο, πρὶν ἀκόμη πᾶν τὸ παιδί στὸ σχολεῖο. Οἱ σχέσεις αὐτές, ἡ φιλικὴ συνομιλία μεταξὺ γονέων καὶ δασκάλου, παρουσία καὶ τοῦ παιδιοῦ, συντελοῦν ἀποτελεσματικὰ στὴν γεφύρωση τοῦ χάσματος μεταξὺ σχολείου - οἰκογενείας. Δίνει φυσικὴ εὐκαιρία στὸ παιδί νὰ γνωρίσῃ σὰν φίλο καὶ προστάτη τὸ δάσκαλο καὶ χωρὶς πολλοὺς δισταγμοὺς νὰ βρεθῇ στὰ χέρια του στὴν σχολικὴ περίοδο.

Ἄν τὸ παιδί τύχη μιᾶς τέτοιας ἐπιμελοῦς ψυχικῆς προετοιμασίας γιὰ τὴ μετέπειτα σχολικὴ του ζωῇ, εἴμεθα βέβαιοι πὼς δὲν θὰ ἀποφεύγῃ ἀλλὰ θὰ ἀνυπομονῇ γιὰ τὴν ὥρα τῆς ἐγγραφῆς καὶ τῆς φοιτήσεώς του στὸ σχολεῖο. Ἡ μεταπήδηση ἀπὸ τὴν προσχολικὴ στὴ σχολικὴ περίοδο θὰ γίνῃ ἥρεμα, ἡ σταδιακὴ κρίση θὰ παρέλθῃ σύντομα χωρὶς βαθύτερα ψυχικὰ τραύματα, τὸ παιδί θὰ ἀγαπήσῃ τὸ σχολεῖο καὶ ἀνεμπόδιστα θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀνοδικὴ ἐξελικτικὴ του πορεία.

Εὐστ. Γεωργίου

Εὐστ. Γεωργίου

ΜΕΡΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΗΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΝ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Γνωρίζομεν ὅτι ἡ καλυτέρα θεραπεία μιᾶς ἀσθενείας εἶναι νὰ προ-
λαμβάνεται αὕτη καὶ ἐν προκείμενῳ παρὰ τὰ κρούσματα ποὺ παρουσιάζονται μεταξύ τῶν νέων ἢ ὑπόθεσις εἶναι, πῶς θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ προ-
λάβωμεν μεγαλύτερον ἐκτροχιασμόν αὐτῶν.

Ἡ νεότης ὁμοιάζει σὰν τοὺς ὀρμητικοὺς ποταμούς, οἱ ὅποιοι ποταμοί, ἂν δὲν ρέουν ἐντὸς στερεῶν κοιτῶν, παρασύρουν στὸ διάβα τους σπαρτὰ καὶ δένδρα, ἀνθρώπους καὶ οἰκίας.

Διὰ τοῦτο τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ δημιουργηθῇ μιὰ στερεὰ κοίτη μέ-
σα στὴν ὁποία θὰ διαβαίνει ἡ νεότης δημιουργοῦσα καὶ δημιουργουμένη,
πῶς θὰ ἐξευρεθοῦν στερεὰ θεμέλια ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ πατήσῃ ἡ νεότης,
πῶς θὰ ἐξευρεθοῦν τὰ μέσα, ὥστε οἱ νέοι μας, νὰ ἀποκτήσουν τὴν καλὴν
ἀγωγὴν, τὴν καλὴν συμπεριφορὰν, τὴν ὁποῖαν νὰ παρουσιάζουν παντοῦ,
ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τοῦ Σχολείου.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ μέτρα ἀπαριθμοῦμε ἐδῶ μερικά :

1) 'Η προσφορά καλής ψυχαγωγίας, με διαλεχτές κινηματογραφικές ταινίες, ώστε ν' αποφεύγεται ἡ ἐπήρεια τῶν κακῶν ταινιῶν με τοὺς αἰσχροὺς ἥρωας καὶ τὰς ἀμαρτωλὰς γυναῖκας ἢ με τοὺς γκάγκστερ.

2) Ἡ προσφορά εἰς τὸ παιδί καλῶν, μορφωτικῶν ἀναγνωσμάτων,

βιβλίων και περιοδικών έκλεκτων, με ήρωας της πίστεως, της πατρίδος, της έπιστήμης, της κοινωνικής αρετής. σάν τὰ περιοδικὰ «ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ», ΖΩΗ τοῦ ΠΑΙΔΙΟΥ», «ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ» κ.λ.π. καὶ ὄχι τὰ κίτρινα ἐκεῖνα περιοδικὰ με ἥρωας τοὺς κλέφτας τῆς Βαγδάτης, ἢ τὸν ΖΟΡΟ καὶ πλῆθος ἄλλα πολυώνυμα τοιαῦτα. Οἱ ἔμποροι τῆς παιδικῆς ψυχῆς, οἱ ἀκόρεστοι χρηματολάτραι ἐκδίδουν πλῆθος τοιούτων ρυπαρογραφημάτων καθ' ἐκάστην.

3) Ἐπιμεμελημένη οἰκογενειακὴ ἀγωγή καὶ σοβαρὰ Ἑλληνοχριστιανικὴ ἀνατροφή.

Ἐνίσχυσις τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, ὥστε τὸ παιδί νὰ εὕρῃσκη εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐνδιαφέρον, ἀγάπην, τροφήν, στοργήν.

Οἱ γονεῖς με τὸ ἐνδιαφέρον τους, πρὸ πάντων με τὴν ἀγάπην των καὶ τὸ παράδειγμά των δίδουν τὴν καλυτέραν ἀγωγήν. Τὸ μῆλον πέφτει κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά, λέει μιὰ παροιμία, τὸ παιδί μιμεῖται ὅ,τι βλέπει, ἀκολουθεῖ τὰ ἔχνη τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός ἢ τοῦ μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ.

Ὅταν ὁ πατέρας εἶναι πότης, χαρτοπαίκτης, ξενύχτης καὶ τὸ παιδί θὰ τοῦ μοιάσῃ. Ἄν τῆς μάνας ὁ νοῦς εἶναι στὴν ἐμφάνισι, στὴν κοκεταρία, στὰ λουσα, στὴν κοσμικὴ ζωὴ, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ τῆς κόρης ὁ νοῦς.

4) Ἡ ἐνίσχυσις ὑπὸ τοῦ κράτους τοῦ θεσμοῦ τῆς παιδείας, ὥστε τὸ παιδί νὰ βρῇσκη ἐνδιαφέρον κοντὰ στὸ χαρούμενον καὶ ἐνθουσιώδη δασκαλο καὶ ὄχι στενοχωρημένο λόγῳ οἰκονομικῶν δυσχερειῶν καὶ κοντὰ στὸ καλὸ σχολικὸ κτίριο.

5) Ἡ γενίκευσις τοῦ θεσμοῦ τῶν Κατηχητικῶν σχολείων με διαλεγμένους Κατηχητάς, ὥστε τὰ κατηχητικὰ νὰ γίνουν φυτώρια τῆς νέας κοινωνίας ὅπως τὰ ὠνόμασαν μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ παιδαγωγοὶ τῆς πατρίδος μας.

6) Τέλος τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον ὅλων, γονέων, διδασκάλων καὶ ἀπλῶν πολιτῶν, ὥστε νὰ κτυπιέται κάθε τι τὸ σάπιο καὶ βλαβερὸ γιὰ τὴν νεότητα καὶ νὰ προσφέρεται εἰς αὐτὴν κάθε τι τὸ χριστιανοπρεπὲς καὶ Ἑλληνοπρεπὲς καὶ κάθε τι ποὺ ἀνεβάζει τὴν πνευματικότητα τῆς ψυχῆς τῶν νέων, ποὺ ἐκπολιτίζει τὴν ψυχὴν, γιατί καθὼς γράφει ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Ἔσσεν «ἡ ψυχὴ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῆς ψυχῆς».

Τοιοῦτοτρόπως ἡ νεότης θὰ σωφρονίζεται, θὰ ἀνέρχεται, θὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν ὕλιστικὴν νοοτροπίαν τῆς ἐποχῆς μας καὶ θὰ ζῇ με τὰ ἀγνὰ Ἑλληνο-χριστιανικὰ ἰδεώδη καὶ τὰ σεμνὰ Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Σπυρ. Μπακόλας

Η ΟΡΘΟΤΕΡΑ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ 2]ΘΕΣΙΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

«Ποία εἶναι ἡ ἐπιστημονικῶς ὀρθότερα τῶν δύο λύσεων: Δέον νὰ συνδιδάσκωνται α) Α', Ε', καὶ ΣΤ' τάξεις καὶ Β', Γ' καὶ Δ', ἢ β) αἱ Α. Β. Γ. καὶ Δ. Ε. καὶ ΣΤ τοιαῦται;

Ἡ κατανομή τῶν τάξεων καὶ ἡ διάρθρωσις τῶν τμημάτων συνδιδασκαλίας εἰς σχολεῖα, ἔχοντα ἀριθμὸν διδασκάλων μικρότερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων, εἶναι ἐν ἐκ τῶν πλέον σοβαρῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους, καθ' ὅσον ἐκ τῆς λύσεως ἡ ὁποία θὰ δοθῇ εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο,

ἐξαρτᾶται καὶ ἡ σύνταξις τοῦ ὠρολογίου προγράμματος, εἰς ὠρισμένας δὲ περιπτώσεις καὶ ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος διδασκαλίας εἰς ἕκαστον τμήμα. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποκτᾷ ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν, ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ 2]θέσιου δημοτ. Σχολείου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, μὴδ' αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, ἥτις ἐξήτασε πρὸ τετραετίας τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα ἐν τῷ συνόλῳ του, ἐξαιρετικῶν, πρέπει καὶ δύναται νὰ γίνῃ ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τύπος σχολείου τῆς Ἑλληνικῆς ὑπαθρου, ἀφοῦ τὸ μονοθέσιον ἔχει μεταξὺ τῶν ὀλίγων πλεονεκτημάτων καὶ σοβαρώτατα μειονεκτήματα.

Αἱ προταθεῖσαι μέχρι τοῦδε λύσεις διὰ τὸν διαχωρισμὸν των τάξεων εἰς τὸ 2]θέσιον εἶναι κυρίως τρεῖς: Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ διὰ τοῦ ἐπισήμου ἀναλυτικοῦ προγράμματος συνιστωμένη, ἥτις καὶ ἡ πλέον ἀποτυχημένη ἀπεδείχθη εἰς τὴν σχολικὴν πράξιν, δι' οὓς λόγους ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς κ. Ε. Παπαϊωάννου εἰς τὸ Γ'. τεῦχος τῶν «Ζητημάτων Σχολικῆς Πράξεως» ἀναφέρει. Αἱ ἄλλαι δύο λύσεις εἶναι αἱ ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τῆς παρούσης ἐργασίας ἀναφερόμεναι καὶ τὰς ὁποίας θὰ ἐξετάσωμεν ἐν συνεχείᾳ διὰ νὰ ἴδωμεν ποῖα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ ὀρθότερα.

Πρὶν ὅμως εἰσελθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐν λόγω προβλήματος, σκόπιμον θεωροῦμεν ν' ἀναζητήσωμεν κριτήρια, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἡδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὅτι ὁ Α ἢ ὁ Β διαχωρισμὸς εἶναι ὀρθότερος. Τοιοῦτοτρόπως δὲν θὰ δογματίζωμεν, ἀλλὰ θὰ ἐκφέρωμεν τελικῶς γνώμην θεμελιωμένην ἐπιστημονικῶς.

Ἐν προκειμένῳ νομίζομεν, τοιαῦτα κριτήρια, ἀδιαφιλονικήτου κύρους, δύνανται ν' ἀποτελέσουν σχετικὰ πρὸς τὸ θέμα μας πορίσματα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας καὶ σωματολογίας τοῦ παιδός, καθότι τὰ πορίσματα τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ρύθμισιν ὄχι μόνον τῆς ὀργανώσεως τῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ τῶν προγραμμάτων καὶ τῶν μεθόδων διδασκαλίας καὶ πλείστον ἄλλων παιδαγωγικῶν ζητημάτων. Τοῦ γενικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, κανόνος τούτου δὲν δύνανται ν' ἀποτελέσῃ ἐξαιρέσεις καὶ τὸ προκείμενον ζήτημα.

Ἐκ τῶν δύο ὑπὸ κρίσιν λύσεων Α'. Ε'. καὶ ΣΤ'. καὶ Β'. Γ'. καὶ Δ'. ἀφ' ἐνὸς καὶ Α' Β' Γ' καὶ Δ' Ε' καὶ ΣΤ' ἀφ' ἐτέρου, ἡ δευτέρα, νομίζομεν, ἔχει ἀσυγκρίτως πλεονεκτήματα τῆς πρώτης, ἡ ὁποία καὶ ἐμπειρικῶς ἐξεταζομένη, ἀφήνει νὰ διαφαίνωνται πλεῖστα ὅσα μειονεκτήματα.

Ἐν πρώτοις ἡ διαφορὰ ἡλικίας τῶν μαθητῶν τῆς Α'. καὶ τῶν τῆς Ε'. καὶ ΣΤ' τάξεως εἶναι τὸσον μεγάλη, ὥστε καθιστᾷ ἐμβρῶς ἀμέσως προβληματικὴν τὴν σύμπηξιν τῶν τάξεων τούτων εἰς ἓν τμήμα. Ὡς γνωστὸν, μετὰ τῶν μαθητῶν τῆς Α'. καὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων ὁρίσεται διαφορὰ τεσσάρων καὶ πέντε ἐτῶν.

Ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη δὲν εἶναι μόνον χρονικὴ, ἀλλὰ καὶ νοητικὴ καὶ παιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ καὶ συναισθηματικὴ καὶ ἠθικὴ. Ἐνεκα δὲ αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν διαφορῶν, οἱ μὲν τῆς Α' τάξεως εὕρῃσκη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σχολείου μετελὲαν ἀγνοίαν τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων, ἐντελῶς ἀπροσάρμοστοι καὶ με δέος ἀντικρύζοντες τὸν σχολικὸν βίον, καθ' ὅτι ἀγνώστος, οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν δύο τελευταίων τάξεων εὕρῃσκη εἰς τὸ τέλος καὶ ἐγγὺς πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ σχολικοῦ βίου, τελείως προσηρμοσμένοι εἰς αὐτόν, θαρραλεοὶ καὶ οὐχὶ σπανίως μετὰ θρασυτήτος ἀντιμετωπίζοντες διαφόρους σχολικὰς καταστάσεις. Ἐνταῦθα ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ προβληθῇ ἡ ἀντίρρησης ὅτι καὶ οἱ τῆς Α'. τάξεως ἔχουν τὴν σχολικὴν ὠριμότητα, δι' ὃ καὶ ἐπετράπη ἡ ἐγγραφή των εἰς τὸ σχολεῖον. Τὸ γεγονός ὅμως τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει καὶ τὴν ἐνσφήνωσιν τῶν ἀρχαρίων τούτων μαθητῶν μετὰ τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως.

Οἱ μαθηταί, οἱ τὸ πρῶτον προσερχόμενοι εἰς τὸ σχολεῖον, ἀντιμετώπιζον προβλήματα σοβαρώτατα δι' αὐτοὺς, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ κυρίως ἡ ἀπότομος ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὸ κέντρον ἐνδιαφέροντος καὶ μερίμνης τῶν περὶ αὐτόν, ὅπως συνέβαινε κατὰ τὰ πρότερα ἔτη ἐν τῇ οἰκογενεῖα. Πλὴν δὲ τοῦτου τὸν πρότερον ἄφροντιν βίον του διαδέχεται τώρα καταναγκαστικὴ ἐργασία, συνοδευομένη ὑπὸ ἀναγκαστικῆς πειθαρχίας. Τὴν ἀχαλίνωτον πολυτάκτικον ἐλευθερίαν τῆς προσχολικῆς περιόδου διαδέχεται τώρα ἡ δέσμευσις τῶν σχολικῶν κανόνων. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ σχολεῖον ἔχει ὑποχρέωσιν, ὅπως διὰ τῆς λήψεως καὶ ἐφαρμογῆς διαφόρων μέτρων συντελέσῃ εἰς τὴν ἀβίαστον κατὰ τὸ δυνατόν σχολικὴν προσαρμογὴν αὐτῶν.¹

Ἐν ἐκ τῶν μέτρων τούτων πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν μικρῶν μαθητῶν μεταξὺ ἄλλων εὐρισκομένων ἐγγύτερον πρὸς αὐτοὺς ψυχολογικῶς. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι οἱ μαθηταί τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως, ἀλλ' οἱ τῆς Β' καὶ τῆς Γ'. Ὅτι δὲ ἡ ψυχολογικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς Α' καὶ Ε' καὶ ΣΤ' εἶναι μεγίστη, μᾶς πείθει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πρῶτοι διατρέχουν ψυχολογικὸν στάδιον ἐντελῶς διάφορον ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται οἱ τελευταῖοι, μὲ οὐσιωδестаτάς σωματοψυχικὰς διαφοράς.

Καὶ παλαιότερον, ἀλλὰ κυριώτατα σήμερον γίνεται παραδεκτὸν ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου, ὅτι μεταξὺ τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας, μὲ τὰς γνωστὰς σωματοψυχικὰς διαφοράς τῶν ἡλικιῶν τούτων, παρεμβάλλεται ἡ προεφηβικὴ ἡλικία, ἥτις διαφέρει οὐσιωδῶς τόσο ἀπὸ τὴν πρώτην, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν δευτέραν. Τὸ κατὰ μέσον ὅρον καθορισθὲν χρονικὸν ὄριον μεταξὺ τῆς παιδικῆς καὶ τῆς προεφηβικῆς ἡλικίας εἶναι τὸ 10ον ἔτος. Ὁ πρόσηβος, ὅπως λέγεται ὁ τῆς ἡλικίας τῶν 11 ἕως 13 ἐτῶν, ὁ ὁποῖος τυγχάνει καὶ μαθητῆς τῶν δύο τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, δὲν εἶναι ὁ λεπτοφυὴς τὸ σῶμα παῖς τῶν τεσσάρων καὶ κυριώτατα τῶν τριῶν κατωτέρων σχολικῶν τάξεων, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὸν ἰσχυρὸν ὁργανισμόν του καὶ τὴν ἀνθεκτικότητά εἰς κόπους.

Ἡ φύσις, φαίνεται, προπαρασκευάζει ἰσχυροποιούσα τοῦτον, διὰ τὸν ἐπικείμενον σωματοψυχικὸν μετασχηματισμὸν τῆς ἡβης.

Ἀπὸ ψυχολογικῆς δὲ ἀπόψεως ἐξεταζόμενος ὁ πρόσηβος παρουσιάζει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰς ψυχολογικὰς διαφοράς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν παῖδα τῆς ἡλικίας τῶν 6 ἕως 10 ἐτῶν. Τοῦτον, τὸν πρόσηβον, χαρακτηρίζει τὸ σκληρὸν καὶ τὸ θορυβῶδες καὶ εἶναι πάντοτε τὸ «ζιζάνιον» καὶ τὸ «Πειρακτήριον». Οἱ πλέον ζωηροὶ μάλιστα τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἐμπαίζουσιν καὶ παρενοχλοῦν μικροὺς καὶ μεγάλους, γνωστούς καὶ ἀγνώστους. Τοῦναντίον ὁ παῖς κάτω τῶν 10 ἐτῶν διακρίνεται διὰ τὴν ἀγαθότητα, τὴν ἀθωότητα καὶ τὴν εὐπειθειαν.²

Ἀλλ' ἐὰν μεταξὺ τοῦ 9ετοῦς καὶ 10ετοῦς ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ 11ετοῦς καὶ 12ετοῦς ἀφ' ἑτέρου, παρουσιάζονται τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα γενικὰ σωματοψυχικὰ διαφορὰ, βάσει τῶν ὁποίων ἡ ψυχολογία καθορίζει δύο σαφῶς διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων ψυχολογικὰ στάδια ἐξελιξέως, ποῖαν ψυχολογικὴν ἀπόστασιν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν μεταξὺ μαθητῶν ἡλικίας 7 καὶ 12 ἐτῶν;

Σαφὴ ἀντίληψιν τῆς ἀποστάσεως ταύτης δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ὅταν δὲν ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς τὴν σύγκρισιν γενικῶν ψυχολογικῶν χαρακτη-

ριστικῶν, ἀλλ' ἐπεισέλθωμεν καὶ εἰς τὴν ἔρευναν μιᾶς ἐκάστης τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, πρὸς διαπίστωσιν τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἡλικίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καθορισθεῖσα ἑκτασις τῆς παρούσης ἐργασίας δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀσχοληθῶμεν μὲ τοιαύτας λεπτομερείας, θ' ἀρκεσθῶμεν καὶ ἐδῶ εἰς χαρακτηριστικὰς τινὰς διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς ὠρισμένας μόνον λειτουργίας καὶ αἱ ὁποῖαι οὐδεμίαν ἐπιτρέπουν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν μαθητῶν Α', Ε' καὶ ΣΤ', τάξεως, εἰς ἣν κυρίως θὰ πρέπη νὰ ἀποβλέπη ἡ ὁργάνωσις τῶν τμημάτων.

Ἐν πρώτοις ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν τῆς Α'. τάξεως, ἡ θεμελιώδης αὕτη ψυχικὴ δεξιότης, δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἔντασιν, οὔτε τὴν διάρκειαν καὶ τὴν ἀντοχὴν τῆς προσοχῆς τῶν 11ετῶν καὶ 12ετῶν μαθητῶν τῆς Ε'. καὶ ΣΤ'. Ὁ δὲ ρυθμὸς τῆς ἀντιλήψεως τῶν μὲν εἶναι ὑπερτριπλάσιος τοῦ ρυθμοῦ ἀντιλήψεως τῶν δέ. Ἡ ἀφαιρετικὴ ἰκανότης, ἐνῶ εἶναι εἰς ἰκανὸν βαθμὸν ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς μεγάλους, αὕτη παντελῶς ἀπουσιάζει εἰς τοὺς μικροὺς, ὅπως καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ χρόνου. Καὶ πάλιν ἐνῶ εἰς τοὺς πρώτους κυριάρχουσα ψυχικὴ δεξιότης εἶναι ἡ φαντασία, εἰς τοὺς ἄλλους ὑπερέχει ἡ μνήμη.

Ἀλλὰ καὶ τὰ διαφέροντα καὶ τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις παρουσιάζουν πλείστας ὅσας διαφοράς, περὶ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα.

Ἀπόρροια δὲ ὅλων τῶν ὡς ἄνω ψυχικῶν διαφορῶν εἶναι καὶ ἡ ἀναγραφὴ ἐν τῷ ἀναλυτικῷ προγράμματι ὕλης πρὸς διδασκαλίαν εἰς τὰς ἐν λόγω τάξεις ἐντελῶς διαφόρου καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. Ἀνάλογος διαφορὰ ὑπάρχει καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐπιδιωκτέους διδακτικούς καὶ παιδαγωγικούς ἐν γένει σκοποὺς καὶ τὰς ἐφαρμοστέας μεθόδους διδασκαλίας, περὶ τῶν ὁποίων θὰ δοθῇ εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶμεν συντομώτατα ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ἐξ ὧν ἐξετέθησαν μέχρι τοῦδε ἀπεδείχθη μὲν ὅτι ἡ ὑπαγωγή τῆς Α'. τάξεως εἰς τὸ τμήμα τῆς Ε'. καὶ ΣΤ'. εἶναι ἀντιψυχολογικὴ καὶ ἀντικοινωνικὴ, ἀλλ' ἴσως νομισθῇ, ὅτι τὰ μειονεκτήματα ταῦτα περιορίζονται διὰ τῆς τοιαύτης ὁργανώσεως εἰς μόνον τὸ πρῶτον τμήμα, τὸ δὲ δεύτερον τῶν Β'. Γ'. καὶ Δ'. τάξεων καλῶς ἔχει, ἀφοῦ διαλαμβάνει τάξεις μὲ διαδοχικὰς ἡλικίας. Ἀτυχῶς καὶ ἐδῶ συμβαίνουν οἷα ἀκριβῶς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι. Ἡ ψυχολογικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς Β'. ἀκόμη καὶ τῆς Γ'. τάξεως ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς Δ'. ἀφ' ἑτέρου, εἶναι μεγίστη. Τοῦτο γίνεται ἀντιληπτόν, ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι οἱ μὲν τῶν Β'. καὶ Γ'. τάξεων ἀνήκουν εἰς τὴν καθαρῶς παιδικὴν ἡλικίαν, οἱ δὲ τῆς Δ'. εὐρίσκονται εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ παιδικῆς καὶ προεφηβικῆς ἡλικίας. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ὑπάρχει μεταξὺ τῆς διδακτέας ὕλης τῆς Β'. κυρίως τάξεως καὶ τῆς Δ'. Ἀλλὰ καὶ ὅπου ἀναπότρεπτοι ἀνάγκαι ἐπιβάλλουν τὴν συνδιδασκαλίαν τῶν Γ'. καὶ Δ'. τάξεων, καὶ ἐκεῖ τὰ μειονεκτήματα δὲν λείπουν, διότι ἄλλη εἶναι ἡ ψυχολογικὴ ὀριμότης τῶν μαθητῶν τῆς Γ'. καὶ ἄλλης ἡ τῶν τῆς Δ'. δι' οὗς λόγους ἀναφέρομεν ἀνωτέρω. Τὰ ἐν λόγω μειονεκτήματα εἶναι γνωστὰ μόνον εἰς ὅσους ἐδίδαξαν εἰς τμήμα Γ'. καὶ Δ'. τάξεων.

Ἀποκλειομένης τοιουτοτρόπως τῆς πρώτης λύσεως διὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν τάξεων τοῦ 2)θεοῦ, καταλήγομεν εἰς τὸν δεύτερον Α', Β', Γ' καὶ Δ', Ε' καὶ ΣΤ', ὅπου εὐρίσκομεν τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα πλεονεκτήματα:

1) Τὸ σχολεῖον χωρίζεται κατὰ τρόπον φυσικὸν εἰς δύο τμήματα, περιλαμβάνοντα ἕκαστον διαδοχικὰς ἡλικίας. Οὕτω τὸ μὲν πρῶτον τμήμα περιλαμβάνει ἡλικίας, ἀνηκούσας εἰς τὸ καθαρῶς παιδικὸν στάδιον σωματο-

1. Ν. Ἐφαρχοπούλου: Ψυχολογία τοῦ παιδός. Τόμος Β, σελίς 475.

2. Κ. Σπετσιέρη: Ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀθήναι 1960. Σελ. 200.

ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚ ΤΟΥΤΟΥ ΥΠΑΓΟΡΕΥΟΜΕΝΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΣΧΕ- ΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Α. Ι. 'Η Οικογένεια ως παράγων της αγωγής

Νεώτεροι έρευναι της πειραματικής παιδαγωγικής, της ψυχολογίας του παιδιού και της 'Αναλυτικής Ψυχολογίας, απέδειξαν ότι η σπουδαιότητα περιόδου της ζωής του ανθρώπου, καθ' ην τίθενται τα θεμέλια της ψυχικής, πνευματικής, και σωματικής ανάπτυξεως αυτού, είναι ή παιδική. 'Εκ ταύτης πάλιν, σημαντικώτατα διά την καθ' όλου ανάπτυξιν αυτού είναι τα πρώτα πέντε έτη. 'Ο σεβαστός μας καθηγητής κ. Σ. Καλλιά-

ψυχικής εξέλιξεως, τὸ δὲ δεύτερον ἡλικίας, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὸ προεφηβικὸν τοιοῦτον.

2) Διὰ τῆς ἀνωτέρω διαιρέσεως τῶν τάξεων ὑπάρχουν εἰς ἕκαστον τμήμα σαφεῖς καὶ διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων διδακτικοὶ σκοποὶ. Τοιουτοτρόπως εἰς μὲν τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις, ἀπὸ καθαρῶς γνωστικῆς ἀπόψεως τίθεται ὡς σκοπὸς, ἡ γνώσις τῆς ἰδιαιτέρας Πατρίδος τῶν μαθητῶν, διὸ καὶ βάσις ὄλων τῶν διδασκομένων μαθημάτων εἰς τὰς τάξεις αὐτὰς εἶναι ἡ Πατρίδογνωσία, ἐξ ἧς πρέπει νὰ πηγάζουν, κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας, πᾶσαι αἱ διδασκόμεναι γνώσεις. Εἰς τὰς τρεῖς δὲ ἀνωτέρας τάξεις, σκοπὸς τίθεται ἡ γνώσις κυρίως τῆς 'Ελλάδος, δηλαδὴ ἡ γνώσις, ὅσον αἱ δυνάμεις τῶν μαθητῶν ἐπιτρέπουν καὶ ὁ τρόπος τῆς ὑπ' αὐτῶν βιώσεως τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ, τῶν φυσικῶν καὶ πολιτιστικῶν στοιχείων ὁλοκλήρου τῆς 'Ελλάδος, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της, ὡς ἰδιαιτέρας ἐκδηλώσεως ἀνθρωπίνης ζωῆς μέχρι σήμερον,¹ κατὰ τὸ σύστημα τῶν χωριστῶν μαθημάτων.

3) Διὰ τῆς τοιαύτης ὁργανώσεως τοῦ 2)θεσίου σχολείου, ἕκαστος τῶν διδασκάλων θὰ ἐργάζεται μὲ δύο τμήματα, ἥτοι ὁ τῶν κατωτέρων τάξεων μὲ τὰς Α' καὶ Β' τάξεις συνδιδασκομένους καὶ τὴν τρίτην κεχωρισμένως διδασκομένην, ὁ δὲ τῶν ἀνωτέρων τάξεων μὲ τὰς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεις συνδιδασκομένους καὶ τὴν Δ' κεχωρισμένως.

4) Εἰς τὸ τμήμα τῶν τριῶν κατωτέρων τάξεων, καίτοι ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἀριθμητικὴ θὰ διδάσκονται κατ' ἀνάγκην κεχωρισμένως εἰς ἕκαστην τάξιν, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ γνώσεις θὰ πηγάζουν φυσικῶς καὶ ἀβιάστως ἀπὸ τῆς αὐτῆς πατρίδογνωστικῆς ἐνότητος καὶ θὰ παρέχονται, τοιουτοτρόπως, πλεῖστοι ὅσαι εὐκαιρίαι πρὸς συνεργασίαν καὶ συνδιδασκαλίαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὰς τρεῖς τάξεις.

Χ. Ζάρας

1. 'Ι. Σκουτεροπούλου: "Έλεγχος τῶν πορισμάτων τῆς 'Επιτροπῆς Παιδείας. 'Αθήναι 1958, σελ. 12.

φας, θεωρῶν ὡς σπουδαιότατην περίοδον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὴν παιδικήν, ἰδίᾳ δὲ τὰ πρώτα πέντε ἔτη ταύτης, γράφει:

«'Εκ τῶν δύο σπουδαιότατων περιόδων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς πρώτης παιδικῆς δηλαδὴ ἡ νηπιακῆς καὶ τῆς ἐφηβικῆς, ὑπερέχει κατὰ πᾶσαν σημασίαν ἡ πρώτη παιδική. 'Εκ δὲ ταύτης πάλιν, τὰ σημαντικώτατα εἶναι τὰ πρώτα πέντε ἔτη.»

Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφισβήτητον τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρ συνεχῶς ἐξελίσσεται καὶ μορφοποιεῖται. 'Ο ἄνθρωπος δέχεται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς γεννήσεώς του τὰς ἐπιδράσεις τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν προσώπων καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, αἱ ὁποῖαι συνεχίζονται καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ βίον. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀσταμάτητοι καὶ διαρκεῖς, ἀσκοῦν μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀτόμου. Διὰ τοῦτο ἡ διαφοροποίησις τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρος ποτὲ δὲν ἔχει τέλος. Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τοῦ ἀτόμου ἀσκοῦν αἱ ἐπιδράσεις τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. 'Υψίστην ὅμως ἀξίαν διὰ τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐνέχουν αἱ ἐπιδράσεις τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τίθενται αἱ βάσεις τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀτόμου. Κατ' αὐτὴν διαμορφοῦται ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις μένει σχεδὸν ἀμετάβλητος καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ μεταβληθοῦν ἀργότερον ὠρισμένοι ἰδιότητες αὐτοῦ, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιμελημένης ἐπιστημονικῆς ἀγωγῆς καὶ μετὰ μεγίστης δυσχερείας.

Τὴν εὐθύνην κατὰ τὴν περίοδον τῶν πρώτων πέντε παιδικῶν ἐτῶν, διὰ τὴν ψυχροσωματικὴν αὔξησιν τοῦ ἀτόμου, φέρει ἀποκλειστικῶς ἡ οἰκογένεια, τῆς ὁποίας τὰς ἐπιδράσεις δέχεται τοῦτο. 'Αλλὰ καὶ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη, ἡ οἰκογένεια ἀσκεῖ τὴν ἐπίδρασιν της εἰς τὸ παιδί.

Τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν τῆς οἰκογενείας ὑμνησαν κατὰ καιροῦς πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς παιδαγωγοί. 'Ο μέγας τῶν παιδαγωγῶν Pestalozzi ἀποδίδει μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν οἰκογένειαν διὰ τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτήρος τοῦ παιδιοῦ, τὴν ἐν γένει ὀρθὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀκόμῃ τῆς κοινωνίας. Πιστεύων δὲ ἀκραδάντως εἰς τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς συνδρομῆς τῆς οἰκογενείας διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρος καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς ἀναφωνεῖ: «Θὰ μείνῃς πάντοτε πατρικὴ οἰκία ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ καταλληλότερος πρὸς ἀγωγὴν τόπος.»

Πράγματι δὲ ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ σπουδαιότατον παράγοντα ἀγωγῆς. Οἱ γονεῖς, οἱ ἀδελφοί, ἡ μάμμη, ὁ πάππος καὶ γενικῶς τὰ πρόσωπα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, ἀσκοῦν τοιαύτην ἐπίδρασιν διὰ τῶν πράξεων των, τοῦ παραδείγματός των καὶ τῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς των εἰς τὸ παιδί, ὥστε τὰ πρώτα βιώματα αὐτοῦ νὰ μένουν βαθύτατα χαραγμένα εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ νὰ κατευθύνουν ὅλον τὸν μετέπειτα ψυχικὸν του βίον.

Μεταξὺ τῶν προσώπων τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, μία μορφή δεσπόζει καὶ ἴσταται ὑψηλότερον ὄλων. Εἶναι ἡ Μητέρα, ἡ Βασίλισσα τοῦ σπιτιοῦ. Εἶναι Αὐτή, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἰδίᾳ ζωὴ καὶ δίδει ζωὴν. 'Η ὁποία ἀγαπᾷ, ὑποφέρει, χαροποιεῖ. 'Η ὁποία εἶναι ὁ κυριώτερος μοχλός, ὁ ἄξων τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς. 'Η ὁποία εἶναι πηγὴ χαρᾶς καὶ ζωῆς, ἐλπίς καὶ παρηγορία, ὁδηγητὴς καὶ σύμβουλος. 'Η Μητέρα πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ ὁ

1. Σ. Καλλιᾶφα: Τὰ πρώτα πέντε παιδικὰ ἔτη, σελ. 8

πατήρ και τὰ ἄλλα πρόσωπα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, δύνανται νὰ θέσουν στερεὰ τὰ θεμέλια, ἴδια κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου τοῦ παιδιοῦ, τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Τὸν σπουδαιότατον ρόλον τῆς οἰκογενείας διὰ τὴν ὅλην ἀγωγὴν τοῦ παιδιοῦ, δύνανται τὶς νὰ ἀντιληφθῇ καλῦτερον, ἐὰν ἐκτεθῶσιν αἱ ποικίλαι ἐπιδράσεις αὐτῆς.

Ἐν πρώτοις ἡ οἰκογένεια ἐπιδρᾷ ἰσχυρότατα εἰς τὴν σωματικὴν διάπλασιν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἀρχίζει πρὶν ἢ γεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος. Οὗτος δηλαδή, ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὠρισμένους καταβολάς, σωματικὰς καὶ ψυχικὰς. Καὶ αἱ μὲν σωματικαὶ καταβολαὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς σωματικὰς ἰκανότητας καὶ δεξιότητας, αἱ δὲ ψυχικαὶ εἰς τὴν νόησιν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν βούλησιν, τ. ἔ. εἰς ὅλας τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ λειτουργίας. Αἱ σωματικαὶ προδιαθέσεις ἐνὸς ἀτόμου δύνανται νὰ εἶναι καλὰ ἢ κακὰ ἀναλόγως τῆς σωματικῆς υγείας τῶν γονέων του. Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ πρώτη εὐθύνη τῆς οἰκογενείας ἔναντι τῶν τέκνων τῆς. Διὰ τοῦτο ἄτομα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχαιρον υγείας, ἢ ὑπώπτευοντο ὅτι ἡ υγιεινὴ τῶν καταστάσεως δὲν ἦτο καλὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γάμου τῶν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ τῆς γεννήσεως, αἱ εὐθύναι τῶν γονέων πολλαπλασιάζονται, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὴν τροφήν, τὸν ὕπνον, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν καθαριότητα, κ.λ.π.

Τὸ ζήτημα τῆς καλῆς διατροφῆς τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἓν ἐκ τῶν σπουδαιότερων θεμάτων, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῇ ἡ οἰκογένεια. Τὸ παιδί ἔχει ἀνάγκην τροφῆς θρεπτικῆς, κανονικῆς καὶ ἀναλόγου πρὸς τὰ σωματικὰ του ὄργανα κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας του.

Τὸ εἶδος, τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσὸν τῆς τροφῆς, ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν κανονικὴν διάπλασιν τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδί, ἴδια τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, ἔχει ἀνάγκην ἐπαρκούς καὶ καλῆς ποιότητος τροφῆς, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι αὕτη χρειάζεται διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ὁργανισμοῦ του, χρειάζεται ἐπίσης καὶ διὰ ν' αὐξηθῇ εἰς ὄγκον καὶ ἀνάστημα, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν ζωϊκῶν του δυνάμεων, τὰς ὁποίας δαπανᾷ διὰ τὰς διαφόρους ἐν τῷ σχολείῳ διανοητικὰς του ἐργασίας.

Ἐν ἄλλο σπουδαῖον σημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσέξῃ ἡ οἰκογένεια καὶ διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιμείνωμεν ἰδιαιτέρως, εἶναι ὁ ὕπνος. Ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ ὕπνου εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἀκόμη χρόνων. Ὅλοι οἱ παιδαγωγοὶ συμφωνοῦν εἰς τὸ ὅτι ὁ ὕπνος εἶναι ὠφελιμώτατος διὰ τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν υγείαν τοῦ παιδιοῦ, προτιμότερος δὲ καὶ ἀπὸ τὸ πλεόν ἄριστον μάθημα. Ὁ ὕπνος εἶναι πραγματικὴ τροφή διὰ τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον ἔχει μεγίστην ἀνάγκην αὐτοῦ.

Οὗτος ἔχει τοσαύτην σημασίαν διὰ τὴν καθ' ὅλου ψυχοσωματικὴν αὐξησιν τοῦ παιδιοῦ, ὅσῃν καὶ τὸ ὕδωρ, τὸ ὀξυγόνον καὶ ἡ τροφή διὰ τὸν ὁργανισμόν αὐτοῦ. Ἡ στέρησις τοῦ ὕπνου ἀπὸ τὸ παιδί, συνεπάγεται λίαν δυσάρεστους συνεπείας διὰ τὴν υγείαν του, διότι ἡ ἀϋπνία, συμφώνως πρὸς γενομένας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, προκαλεῖ τὴν γένεσιν εἰς τὸν ὁργανισμόν τῆς ὑπνοτοξίνης, δηλητηρίου δηλαδή λίαν ἐπιβλαβοῦς διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ παιδιοῦ, ὡς προξενούντος νευρικὰς διαταραχὰς καὶ ἐμποδίζοντος τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν σωματικῶν λειτουργικῶν τοῦ ἀτόμου. Διὰ τοῦ κανονικοῦ καὶ ἀναλόγου πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδιοῦ ὕπνου, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀπόσεισις τῆς κοπώσεως τῆς προηγουμένης ἡμέρας, τῆς γεννηθείσης ἐκ τῶν ποικίλων ἀσχολιῶν καὶ ἐργασιῶν. Διότι κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ὁ ὁργανισμὸς ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποβάλῃ διὰ τοῦ αἵματος τὰ σχηματισθέντα δηλητήρια ἐκ τῆς προηγουμένης ἐργασίας καὶ ν' ἀνανεώσῃ τὴν φθαρεῖσαν οὐσίαν τῶν μυῶν καὶ τῶν νευρικῶν κυττάρων.

Ἐνῷ λοιπὸν ὁ ἐπαρκὴς ὕπνος ἔχει εὐεργετικωτάτην ἐπίδρασιν διὰ τὴν αὐξησιν τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ τὴν ψυχικὴν υγείαν τοῦ ἀτόμου, ἡ στέρησις αὐτοῦ ἀποτελεῖ θανάσιμον ἐχθρὸν τῆς υγείας αὐτοῦ.

Ἡ ὑπαρξὶς κοπώσεως ἐν τινι ὁργανισμῷ ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ στέρησις τοῦ ὕπνου ἀφ' ἑτέρου, εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον μέσον διὰ τοῦ ὁποῖου μειοῦται καταπληκτικῶς ἡ ἀντίστασις τοῦ ὁργανισμοῦ εἰς τὰ διάφορα νοσήματα, με ἀποτελέσματα τῷ ὄντι ὁλέθρια. Διὰ τοῦτο δὲ ὀρθῶς ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Bigger ὅτι: «Ὁ ὕπνος εἶναι ἀναγκαῖότερος ἢ ἡ τροφή καὶ σχεδὸν τὸσον ἀναγκαῖος ὡς τὸ ὕδωρ.»

Ἀναγκαῖοι ἐπίσης ὄροι τῆς κανονικῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἡ ἐνδυμασία ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι εὐρύχωρος διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζῃ τὰς κινήσεις τῶν ὁργάνων τοῦ σώματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος· ἡ καθαριότης τοῦ ὑπνοδωματίου, τῆς οἰκίας γενικῶς καὶ πρὸ πάντων τοῦ σώματος. Ὁ κανονικὸς καὶ ἐπαρκὴς ἀερισμὸς καὶ φωτισμὸς τῶν δωματίων ἐνθα διαμένει καὶ κοιμᾶται τὸ παιδί· ἡ κίνησις καὶ τὸ παιχνίδι, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ὁργανικὴν ἀνάγκην διὰ τὸ παιδί. Ἡ κίνησις ἢ ὁποῖα εἶναι ἐν σπουδαῖον μέσον συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ, διότι δι' αὐτῆς ἐνδυναμώνονται οἱ πνεύμονές του, γυμνάζονται τὰ σωματικὰ του ὄργανα καὶ διευκολύνεται ἡ θρέψις του, πρέπει νὰ τυγχάνῃ ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας εἰς τὴν οἰκογένειαν.

Εὰν ἡ οἰκογένεια τηρῇ τοὺς ἀνωτέρω ὄρους καὶ φροντίζῃ συστηματικῶς διὰ τὴν καλὴν διατροφήν τῶν τέκνων τῶν, τὴν καθαριότητα, τὴν κίνησιν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὸν ὕπνον, τὸν ἀερισμὸν καὶ φωτισμὸν τῆς κατοικίας, τότε ἀσφαλῶς ἐξασφαλίζει εἰς ταῦτα σωματικὴν υγείαν καὶ ρώμην, κανονικὸν βάρος καὶ ἀνάστημα, κανονικὴν ἐν γένει σωματικὴν διάπλασιν. Τούναντίον, ἡ μὴ τήρησις ὑπ' αὐτῆς τῶν ἀνωτέρω ἀναγκαιῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς υγείας τοῦ ἀτόμου ὄρων, συνεπάγεται μυρίους κινδύνους διὰ τὸν παιδικὸν ὁργανισμόν.

Ἡ πλημμελὴς δίαιτα καὶ ὁ παρσμερισμὸς τῶν κανόνων τῆς υγιεινῆς καὶ διαιτητικῆς συνεπάγονται πολλὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα. Τὸ παιδί γίνεται ἀναιμικόν, τὸ χρῶμά του κίτρινον, τὰ μέλη τοῦ σώματός του ἀδύνατα, ἡ σὰρξ πλαδαρά. Ἡ σωματικὴ του ἐξέλιξις παρακωλύεται καὶ ὁ ὁργανισμὸς του ὑποκύπτει εὐκόλως εἰς ποικίλας νόσους. Ὡς πρὸς τὴν θνησιμότητα δὲ τῶν παιδιῶν, αἱ στατιστικαὶ διαφόρων κρατῶν δεικνύουν ὅτι ἐκ τῶν ἀποθνησκόντων παιδιῶν, τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς πτωχὰς καὶ ἀπόρους οἰκογενείας, ὅπου οἱ κανόνες τῆς υγιεινῆς καὶ τῆς διαιτητικῆς δὲν τηροῦνται.

Ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ. Αὕτη ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν, τὴν καλαισθητικὴν, τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διαμόρφωσιν.

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ συντελεῖται κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον ἡ γλωσσικὴ ἐξέλιξις τοῦ παιδιοῦ. Ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ τὴν συνεχῇ ἀνατροφὴν τῶν μελῶν τῆς, μαθαίνει τοῦτο νὰ ὁμιλῇ, νὰ ξεχωρίζῃ τὰ διάφορα πράγματα καὶ ἀντικείμενα μετὰ τὰ ἰδιαιτέρως ὀνόματά των, μαθαίνει χιλιάδας λέξεις. Πολὺ ὀρθῶς δὲ ἐλέγχθη ὅτι τὸ παιδί, κατὰ τὰ πρῶτα τῶν βίου του ἔτη, ἀποκτᾷ ἐντὸς τῆς οἰκογενείας τόσας γνώσεις, ὅσας δὲν ἔμπορεῖ νὰ μάθῃ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη τῆς φοιτήσεώς του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τὸ παιδί ἀποκτᾷ τὰς πρώτας ἐποπτείας καὶ παραστάσεις καὶ ἐν αὐτῇ προσκτᾶται τοῦτο πολυτίμους γνώσεις δι' ὅλην τὴν ζωὴν. Ἡ οἰκογένεια ὁμῶς πρέπει νὰ φροντίζῃ, ὥστε αἱ γνώσεις αἱ ὁποῖαι παρέχονται εἰς τὸ παιδί ὑπ' αὐτῆς, νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ

προάγεται ή νόησις, τὸ συναίσθημα καὶ ή βούλησις αὐτοῦ, τ. ἔ. ὅλος ὁ ψυχικός του βίος. Μόνον οὕτω θά καταστή δυνατὴ ἀργότερον ή ὁμαλὴ ψυχική ἀνάπτυξις αὐτοῦ καὶ θά συντελεσθῇ κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸν ή διανοητικὴ του ἐξέλιξις. Ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας εἰς τὸν διανοητικὸν τομέα τοῦ παιδιοῦ, δὲν περιόριζεται μόνον κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ βίου του ἔτη. Ἐπεκτείνεται αὕτη καὶ κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη τῆς ζωῆς του, καθ' ἃ τοῦτο λαμβάνει πλουσίας καὶ πολυτίμους γνώσεις παρὰ τῆς οἰκογενείας.

Τὰ μέγιστα ἐπίσης συντελεῖ ή οἰκογένεια εἰς τὴν καλαισθητικὴν διαμόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἐκείνη ή ὁποία θά διδάξῃ εἰς τοῦτο τὸ ὥραϊον, τὴν τάξιν, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν καθαριότητα, τὸ κομψόν, τὸ εὐρυθμον, τὸ ἁρμονικόν. Καὶ ἀποτελεῖ ή οἰκία τὸν κατ' ἐξοχὴν τόπον τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, διότι εἰς αὐτὴν παρέχονται πλεῖσται εὐκαιρίαι ὅπως τὸ παιδί ἴδῃ καλὰς πράξεις, παρατηρήσῃ κομψοὺς τρόπους τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, καλαισθητικὴν τοποθέτησιν τῶν ἀντικειμένων κ.ο.κ.

Ἡ ἐν γένει καλαισθησις τῆς οἰκίας ἐπιδρᾷ ἰσχυρότατα εἰς τὸ παιδί, μὲ ἀποτελεσματὰ νὰ ἀγαπήσῃ τοῦτο ταύτην καὶ ἀποστραφῇ πᾶν τὸ ἀκάθαρτον καὶ ἄτακτον, τὸ δυσειδὲς καὶ ἀκαλαίσθητον. Εὐνόητον ὅμως τυγχάνει, ὅτι ὅλαι αἱ πράξεις, οἱ τρόποι καὶ ή συμπεριφορὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, πρέπει νὰ ρυθμίζωνται οὕτως, ὥστε εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ παιδιοῦ νὰ προσπίπτῃ πάντοτε τὸ ὥραϊον καὶ ἁρμονικόν.

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἐπίσης τίθενται τὰ θεμέλια τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς μορφώσεως τοῦ παιδιοῦ. Αὕτη θά ὀδηγήσῃ τὸ πρῶτον τὸ παιδί εἰς τὸ Εἰκόνισμα τοῦ Ἐσταυρωμένου διὰ νὰ προσευχηθῇ, θά τοῦ διδάξῃ τὴν πρῶτην προσευχήν, θά τοῦ διδάξῃ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Παντοδύναμος, ὁ Κυβερνῶν τὰ πάντα, ή πηγὴ τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς ἀγάπης, ὁ Ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου. Θά τὸ μάθῃ νὰ σέβεται, νὰ φοβῆται καὶ εὐλαβῆται τὸν Θεόν. Θά τὸ μάθῃ ὅτι ή προσευχὴ εἶναι τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Ὑψιστον καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν Αὐτοῦ. Ἡ οἰκογένεια θά θέσῃ στερεὰ τὰ βάθρα μιᾶς περαιτέρω πλήρους θρησκευτικῆς μορφώσεως.

Αὕτη θά διδάξῃ ἐπίσης εἰς τὸ παιδί τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρικὴν του οἰκίαν, πρὸς τοὺς γονεῖς του, τοὺς γειτονάς του, τοὺς συνανθρώπους του. Αὕτη, διὰ τῆς διηγήσεως τῶν παραμυθιῶν τῆς, τῶν θρύλων καὶ τῶν παραδόσεων, τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ παιδιοῦ, θά καλλιεργήσῃ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν του. Ἡ οἰκογένεια θά εἰσαγάγῃ τὸ παιδί εἰς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰς ἐορτάς, τὰ πανηγύρια, τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, τοὺς πόνους, τὰς λαχτάρας τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, θά σφυρηλατήσῃ τὴν βαθυτάτην ἀγάπην πρὸς ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν στενὴν καὶ τὴν εὐρυτέραν του πατρίδα καὶ θά ρίψῃ τὰ πρῶτα σπέρματα ἐκ τῶν ὁποίων θά βλαστήσῃ ἀργότερον τὸ δένδρον τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπίσης ἀσκεῖ ή οἰκογένεια εἰς τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος του. Αἱ ἐπιρροαὶ καὶ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀρχίζουν, ὅπως ἐλέχθη ἀπὸ τῆς νηπιακῆς καὶ τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀκόμη ἡλικίας κατὰ τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ψυχολογίας, συνεχίζονται δὲ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Αἱ συγκινήσεις τῆς μητρὸς, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ χαρὰν ή λύπην, αἱ ἀψιθυμίαι, αἱ ταραχαί, ή ἔκφυλος καὶ ὀργιστικὴ ζωὴ, ή ή μετρημένη καὶ ἡσυχος τοιαύτη, ἐπιδροῦν ἀναλόγως ἐπὶ τὸ ἐμβρυον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐν ἀναπτύξει εἰς τὴν κοιλίαν αὐτῆς. Ὅταν

δὲ ὁ ἄνθρωπος ἴδῃ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, αἱ παντοειδεῖς καλαὶ ή κακαὶ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος ἀπὸ τῶν πρῶτων ἡμερῶν τῆς γεννήσεώς του, ἀσκοῦν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου καὶ τοῦ χαρακτήρος του. Ἡ πρώτη παιδικὴ ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδίᾳ τὰ πρῶτα πέντε τοῦ βίου του ἔτη, ἐνέχουν μεγίστην ἀξίαν διὰ τὴν ἠθικοποίησιν αὐτοῦ, τὴν τοιαύτην ή τοιαύτην διάπλασιν τοῦ χαρακτήρος του, τὴν διαμόρφωσιν τῆς βουλήσεώς του καὶ τὴν καθόλου ψυχοπνευματικὴν αὐτοῦ αὖξιν. Ἡ οἰαδήποτε ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ του ἐξέλιξις ἔχει στενωτάτην σχέσιν μὲ τὸ φυσικοκοινωνικὸν περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ καὶ κινεῖται καὶ τοῦ ὁποίου τὰς ἐπιδράσεις δέχεται. Διὰ τοῦτο ή διαπαιδαγώγησις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τῶν πρῶτων ἡμερῶν τῆς γεννήσεώς του. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν, πρέπει νὰ παιδαγωγῆται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀποκτήσῃ ἕξεις κακὰς, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀποκτήσῃ τοιαύτας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων δυσμενῶν παραγόντων, νὰ φροντίσωμεν διὰ τὴν ἔγκαιρον καταπολέμησιν καὶ ἐκρίζωσιν τῶν. Ἀπὸ τῶν πρῶτων ἡμερῶν πρέπει νὰ φροντίσωμεν ὥστε τὸ παιδί νὰ ἐθισθῇ εἰς τὸ δίκαιον, τὴν πειθαρχίαν, τὴν φιλαλήθειαν, τὴν εἰλικρίνειαν.

Τοῦτο πρέπει νὰ μάθῃ ἐπίσης νὰ σέβεται τὰς ἀποφάσεις καὶ συμβουλὰς τῶν ἄλλων, πρέπει νὰ διδαχθῇ τὴν ἀλληλεγγύην, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον του, τὸν σεβασμὸν, τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς συνανθρώπους του.

Ἡ οἰκία ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν τόπον τῆς καλλιέργειας τῶν κοινωνικῶν ὁρετῶν τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἀντικοινωνικῶν του συναισθημάτων, ἂν ἔχουν γεννηθῇ τοιαῦτα. Ὁ νοσηρὸς ἐγωϊσμός, ή ὑπερφροσύνη, ὁ ἀτομισμός κ.λ.π. δύνανται νὰ προληφθοῦν καὶ καταπολεμηθοῦν ἀποτελεσματικῶς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.

Ἡ οἰκογένεια δύναται καὶ πρέπει νὰ ἐμφυσήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ εἰς τὸ παιδί τὰς κοινωνικὰς ἐκείνας ὁρετάς, αἱ ὁποῖαι ὄντως κοσμοῦν τὸν πεπολιτισμένον ἄνθρωπον, νὰ συμβάλῃ δὲ δι' ὅλων τῶν μέσων εἰς τὴν καταπολέμησιν καὶ κατάπνιξιν τῶν τυχόν γεννηθεισῶν ἀντικοινωνικῶν κακιῶν αὐτοῦ, ὡς ή καπουργία, ή μοχθηρία, τὸ ψεῦδος, ή μνησικακία, ή κακεντρέχεια, ή ὑστεροβουλία, ὁ φθόνος.

Ἡ ἀνάγκη καλλιέργειας εἰς τὸ παιδί τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς, καθίσταται πλέον ἔντονος σήμερον, ὅτε ή παρέκκλισις ἀπὸ τὰς μεγάλους ἀξίας τῆς ζωῆς τείνει νὰ ἐξαλείψῃ κάθε κοινωνικὸν δεσμὸν τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τῶν.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογενείας δύναται νὰ εἶναι θετικὴ ή ἀρνητικὴ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ ἀτόμου. Σήμερον ἀναγνωρίζεται πανταχόθεν ὅτι ή παιδικὴ ἡλικία εἶναι ή σπουδαιότερα διὰ τὴν ψυχικὴν ὑγίειν. Εἰς τὴν οἰκογένειαν τὸ παιδί κατανοεῖ τὰ δικαιώματά του, τὰς υποχρεώσεις του, τὰς εὐθύνas ἐναντι τῶν πράξεων του, τὰς ὁρχὰς τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς. Εἰς τὴν οἰκογένειαν κατανοεῖ τοῦτο τὴν ἀξίαν τῆς συνεργασίας, τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ἀγάπης, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐπεκτείνόμενα ἀργότερον ἐξῶ τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τῆς οἰκογενείας ἀποβαίνουσι χρήσιμα καὶ λίαν ἐποικοδομητικὰ διὰ τὴν προκοπὴν καὶ εὐημερίαν τοῦ συνόλου. Ἡ ἁρμονικὴ ζωὴ τῆς οἰκογενείας δημιουργεῖ τὸν ὁμαλὸν τύπον παιδιοῦ μὲ ὅλας τὰς ἀρετάς καὶ τὰ κοινωνικὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν ἕνα ἱσορροπημένον ἄνθρωπον. Ἀπεναντίας, διενέξεις καὶ ἔριδες τῆς οἰκογενείας, οἰκογενειακὴ δυσαρμονία, τρόποι ζωῆς ἀνήθικοι μὲ τὴν εὐρεῖαν τῆς λέξεως σημασίαν, σκληρὰ μεταχειρίσεις τῶν

† ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΛΙΤΤ
(1880 - 1962)

Ο διεθνούς φήμης φιλόσοφος και παιδαγωγός Θ. Λίττ απέθανε. Σταμάτησε έτσι η σκέψη και έσβησε η ζωντανή φωνή ενός μεγάλου στοχαστή. Πολλοί από τους αναγνώστες του περιοδικού μας είχαν τη μεγάλη ευτυχία να ακούσουν τον Λίττ από το ρητορικό βήμα και τις συζητήσεις του Πανεπιστημίου της Λειψίας. Στο κατάμεστο maximum auditorium ήταν οι πιστότεροί του ακροατές. Το συγγραφικό έργο του Λίττ και ιδιαίτερα οι όμιλές του από σύντομες σημειώσεις έχουν κάποιο διαλεκτικό χαρακτήρα με ζωντανές αντιθέσεις, από όπου αναπηδά μια γόνιμη σκέψη είναι σύγχρονα προσφώνηση και προσκλητήριο.

Ο Λίττ προέρχεται μέσα από τους κόλπους της εκπαίδευσης και όχι από τα πανεπιστημιακά εργαστήρια. Ένωρίς ασπάζεται το επάγγελμα του δασκάλου και το 1918 διορίζεται καθηγητής του Πανεπιστημίου της Bonn. Το 1920 καλείται ως τακτικός καθηγητής στη Λειψία, όπου η έρευνα και η διδασκαλία του έφθασε στο κατακόρυφο. Εκεί είδαν το φως πολλά φιλοσοφικά και παιδαγωγικά του έργα, πρό πάντων το «Individuum und Gemeinschaft», «Führen oder Wachsenlassen», «Erörterung des pädagogischen Grundproblems» κλπ. Ο Λίττ, αποχώρησε το 1937 από το Πανεπιστήμιο πολύ άνδρικά, για τις καθημερινές επιθέσεις του ναζιστικού τύπου έναντίον του. Δεν μπορούσαν να άνεχθούν την πολιτική έπιρροή που άσκούσε στη φοιτητική νεολαία. Το 1945 ξαναβρίσκομε τον Λίττ στη γνώριμη έδρα της Λειψίας και το 1947 στο Πανεπιστήμιο της Bonn. Η πρωτεύουσα της νέας Γερμανικής Δημοκρατίας γίνεται στο έξης, 15 ολόκληρα χρόνια, για τον Λίττ ο τόπος των μεγάλων έξορμήσεων και η άφειτρία αναρίθμητων ταξιδιών για όμιλές στα πέρατα της χώρας του προς τους ανθρώπους διαφόρων κύκλων, επαγγελμάτων και κοσμοθεωριών. Είναι ο άσυγκράτητος και ακάματος υπέρμαχος της πνευματικής ελευθερίας.

Στο πνευματικό έργο του Λίττ διασταυρώνονται τρεις δυνάμεις της ζωής και τρία θέματα πολιτισμού: το φιλοσοφικό, το παιδαγωγικό και το πολιτικό. Η συνάντησή τους δεν είναι τυχαία και ο σύνδεσμός τους προέρχεται όχι από έξωτερικές συνθήκες, αλλά από έσωτερική αναγκαιότητα. Είναι τρεις χώροι με ζωντανή φωνή. Πολλοί θα ήθελαν να χαρακτηρίσουν τον ρήτορα και διανοητή Λίττ ως «Διαλεκτικό» και τίποτε άλλο. Αυτό θα ήταν εύκολο. Ο Λίττ όμως δεν είναι ο λαμπρός δεξιότηχνης μιας ώριμης

νης φιλοσοφικής μεθόδου. Είναι τόσο μεγάλος, ώστε δεν τον καταλαβαίνετε, αν δεν διαθέτετε ανάλογη πνευματική εύρύτητα και αντίληψη των αντιθέσεων. Η μελλοντική έρευνα θα ανακαλύψει ασφαλώς, ότι η Διαλεκτική του Λίττ δεν είναι αναζωπύρωση του ιδεαλισμού του 19ου αιώνα, αλλά ότι σχετίζεται ιδιαίτερα με τη σημερινή πνευματική πραγματικότητα. Η μορφή αυτού του στοχασμού είναι η έκφραση μιας πνευματικής δύναμης, που μπορεί μέσα από το σημερινό χάος του πλουραλισμού και του παρτικουλαρισμού και πάνω από τις αντιθέσεις να αναγνωρίσει και να επιδιώκει το κοινό και γενικό για όλους, την ανώτερη ένότητα. Γι' αυτό στον φιλόσοφο Λίττ ανήκει ο παιδαγωγός και ο παιδαγωγικός διανοητής. Ως πανεπιστημιακός παιδαγωγός δεν διαπαιδαγώγησε μόνο μερικές γενεές σπουδαστών: υπήρξε επίσης ο άμεσος και έμμεσος παιδαγωγός των γερμανών και ξένων δασκάλων. Πολλοί δεν μπορούσαν εύκολα να έννοήσουν την κριτική στάση που έπαιρνε απέναντι στα γεγονότα και τα φαινόμενα. Έξέταζε πάντα το κάθε φαινόμενο ως τα άκρότατα όρια και έφερνε τις ένστάσεις του για να καταλήξει σε μίαν έκπληκτική κατάφαση. Γι' αυτό στεκόταν πάντα δίχως να χαλαρώσει το στενό του σύνδεσμο με τα πνευματικά γεγονότα της εποχής του, σε κριτική απόσταση από τα φαινόμενα.

Με τη στάση του αυτή ο Λίττ μπόρεσε να περισώσει πολλά μέσα στην περιοχή του πνεύματος και να υποδείξει τον όρθο δρόμο κάθε φορά που τυφλές κινήσεις παραπλανούσαν σε τυφλή πορεία και κατεύθυνση. Έτσι ο Λίττ έγινε ο κριτικός της γερμανικής «παιδαγωγικής κινήσεως» και χωρίς την όξυδερκή ανάλυση των παιδαγωγικών τάσεων του 20ου αιώνα, της κληρονομιάς της κινήσεως των νέων και της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής, η παιδαγωγική μετά το 1945 δεν θα μπορούσε να προσαρμοστεί με γοργό ρυθμό προς τα προβλήματα του παρόντος και του μέλλοντος.

Όλες τις ούσιαστικές αντιθέσεις της εποχής συνέλαβε και εξέτασεν ο Λίττ. Και αυτοί οι τίτλοι των βιβλίων του σημαίνουν αντιθέσεις, ανάμεσα στις όποιες εκείνος έν όνόματι του ανθρώπου και του πολιτισμού ζητούσε να βρει τον συμβιβασμό και τη σύνθεση. Τέτοιοι τίτλοι είναι οι γενικές αντιθέσεις:

«Άτομο και κοινωνία», «Ιστορία και ζωή», «Φιλοσοφία και πνεύμα της εποχής», και οι παιδαγωγικές αντινομίες «καθοδηγία ή έλεύθερη ανάπτυξη», «φυσικές έπιστήμες και ανθρωπιστική μόρφωση», «τεχνική σκέψη και ανθρωπιστική μόρφωση», «μορφωτικό ιδεώδες του γερμανικού κλασικισμού και νεώτερος κόσμος εργασίας». Το μέγεθος του Λίττ συνίστατο μάλιστα σε τέτοιες αντιθέσεις, που θεωρούνται όλες σχεδόν ασύμφωνες με την τωρινή σκέψη, όχι στην έξαιρετη κυριαρχία της διαλεκτικής συνδέσεως, όχι στην τέχνη, να μπορεί να αποδείχνη το αντίθετο στο τέλος της πορείας των σκέψεών του ως το μοναδικό δεν έπεδίωξε επίσης ποτέ την πόζα του μάγου, με την όποια προβάλλονται καταπληκτικές λύσεις. Το μεγαλείο του Λίττ φανερώνεται έντελώς πρώτα στη δύναμη να διεισδύει ως την ακρότατη περιοχή όπου δεν υπήρχε πια γι' αυτόν καμιά γνώμη, όπου δεν μπορούσε να ζητήσει πια καμιά σύνθεση και να παραδεχθί κανένα διαλεκτικό συμβιβασμό: στα όρια που χωρίζουν την έλευθερία από την άνελευθερία, που διακρίνουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου από την ύποδούλωση, όπου η αλήθεια και η βία έπιβολή της ιδεολογίας στέκονται αδιάλλαχτα αντιμέτωπες.

Τό ότι απόδειξε τα όρια αυτά και έπρόφερε τό όχι του! δυνατό και σταθερά, για κάθε συμβιβασμό, είναι τό ιδιαίτερο παιδαγωγικό και τό

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Α'. ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

(ΛΕΥΚΩΣΙΑ – ΚΥΠΡΟΥ 2-4 ΜΑΪΟΥ 1962)

Ἡ Παγκύπριος Ὀργάνωσις Ἑλλήνων Διδασκάλων (Π.Ο.Ε.Δ.) εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴν ἔμπνευση καὶ τὴν ἀξιεπαινη πρωτοβουλία νὰ ὀργανώσῃ ἐφέτος στὴ Λευκωσία, ἀπὸ 2-4 Μαΐου, τὸ Α'. Πανελλήνιο Ἑκπαιδευτικὸ Συνέδριον Λειτουργῶν Στοιχ. Ἑκπ/σεως στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου, ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως Κύπρου Δρος Κ. Σπυριδάκι.

Μέσα σὲ μιὰ συγκινητικὴ ἀτμόσφαιρα, ἄρχισαν οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴ συμμετοχὴ 26 Ἑλλήνων Δασκάλων, ἐκπροσώπων τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλλάδος, καὶ 77 Κυπρίων συναδέλφων, ἐκπροσώπων τῆς Παγκυπρίου Ὀργάνωσεως Ἑλλήνων Διδασκάλων. Τὶς ἐργασίες αὐτὲς παρακολούθησαν οἱ Ἐπιθεωρηταὶ Στοιχ. Ἑκπ/σεως, δασκάλοι καὶ δασκάλες, καθὼς καὶ ἀνώτεροι Ἑκπαιδευτικοὶ τῆς Κύπρου.

Μετὰ τὸν ἀγιασμό, ὁ Πρόεδρος τῆς Π.Ο.Ε.Δ. κ. Ἑλ. Σωτηρίου ἐκήρυξε τὴν ἑναρξὴ τοῦ Συνεδρίου μὲ μιὰ ὥρα καὶ συγκινητικὴ προσφώνηση. Ἐξέφρασε τὴ βαθύτατὴ συγκίνηση καὶ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ποὺ αἰσθάνονται οἱ Δασκάλοι τῆς Κύπρου γιὰ τὴ σύγκληση τοῦ Συνεδρίου καὶ τὴν παρουσία τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀδελφῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας τῆς μητέρας Πατρίδος. Ὁ κ. Σωτηρίου, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἐτόνισε:

«Ὁ Κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς, σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, διεφύλαξε, σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ, τὰ ἅγια τῶν ἀγίων τῆς Φυλῆς καὶ θρεμμένος μὲ τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά—ποὺ τὴν φλόγα τῶν κράτησαν ἄσβεστη στὴν ψυχὴ του ὁ παπᾶς καὶ ὁ δάσκαλος—στὴ δεδομένη στιγμή πρόβαλε τὸ ἠθικὸ ἀνάστημά του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του καὶ πάλαψε, κάτω ἀπὸ τρομερὰ δύσκολες συνθῆκες, μὲ τὴ γνώριμη στοὺς αἰῶνες Ἑλληνικὴ εὐψυχία γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ μεγάλου ἰδανικοῦ τῆς ἐλευθερίας. Τὸ Κυπριακὸ Ἔπος εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας. Δασκάλοι καὶ μαθηταὶ μῆκαν στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἀγῶνα καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀθανάτους ἥρωες μᾶς ἐπιβλητικὴ προβάλλει ἡ μορφή τοῦ δασκάλου Φώτη Πίττα... Ἡ παιδεία μᾶς, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀποικιοκρατίας, ἄρχισε νὰ βαδίζει μὲ βῆμα σταθερό, τὸ δρόμο τῶν ἐθνικῶν μᾶς πεπρωμένων, ἀποβαίνουσα πρα-

γνήσιο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας του. Στὸν Λίττ ἀνήκουν ὄχι μόνον ἡ ἐκπληκτικὴ πορεία τῶν σκέψεων, οἱ λαμπρὲς διατυπώσεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστραπὲς ἰδέες καὶ οἱ πειστικοὶ συλλογισμοί.

Ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς τὸν ἀπομάκρυνε δυὸ φορές ἀπὸ ἓνα λειτουργήμα, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχαν σφίξει τὰ δεσμὰ τῆς πνευματικῆς ἀνελευθερίας.

Γ. Ζομπανάκης.

γματικὴ ἐθνικὴ ἔπαλξη. Ἡ σύγκληση τοῦ συνεδρίου τούτου ἐθεωρήθη ἀπὸ τὴν Ὀργάνωσή μᾶς σὰν μιὰ μεγάλη ἐθνικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἀνάγκη, γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων ἐπάνω σὲ βασικά προβλήματα, ποὺ ἀφοροῦν τὴ Στοιχειώδη Ἑκπαίδευση, μὲ τοὺς ἐμπείρους Ἑλλαδικούς συναδέλφους μᾶς, θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ βροῦμε τὸν κατάλληλο προσανατολισμὸ τῆς παιδείας μᾶς καὶ νὰ ἐναρμονίσουμε τὶς σχέσεις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Κυπριακῆς Ἑκπαιδεύσεως, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἐνότης μετὰ τῶν, πρᾶγμα, ποὺ ἀποτελεῖ ὑψίστη ἐθνικὴ ἀνάγκη.»

Ὁ Διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου κ. Φρ. Βράχας, χαιρετίζοντας τὸ Συνέδριον, ὑπεγράμμισε, ὅτι «ἡ ἐπὶ εὐρυτάτου ἐθνικοῦ πεδίου θετικὴ ἀντιμετώπιση τῶν βασικῶν προβλημάτων τῆς Παιδείας μᾶς ἀποτελεῖ ἤδη μιὰ ἀνάγκη, ποὺ δὲν εἶναι νοητὸ ν' ἀγνοῖται. Ἡ κίνησις τῶν ἰδεῶν γονιμοποιεῖ πάντα, ἀναπροσαρμόζει καὶ οἰκοδομεῖ. Καὶ σήμε-
ρα, ὅσο καμμιά ἄλλη φορά, χρειάζονται γενναῖες πρωτοβουλίες, ποὺ νὰ στηρίζουν οὐσιαστικὴ μεταρρύθμιση, ἱκανὴ ν' ἀντικρύσῃ τὰ αἰτήματα τοῦ καιροῦ μᾶς καὶ νὰ βοηθήσῃ, μὲ τρόπο φωτισμένο, στὸν ἐθνικὸ προγραμματισμὸ, ποὺ πρέπει ἀφ' ἐνὸς νὰ συνδέεται μὲ τὴ μεγάλη προσπάθεια ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων, τῶν σχετιζομένων μὲ τὴ νέα τροπὴ τῶν παγ-
κοσμίων πραγμάτων καὶ τοὺς νέους Ἑλληνικοὺς προσανατολισμοὺς μέσα σὲ πλαίσια τῆς κυοφορουμένης Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως (τὸ τελευταῖο αὐτό, ἂν μᾶς βρῇ πνευματικῶς ἀπαράσκευους θὰ μᾶς στοιχίσῃ ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν ἰδιοτυπία καὶ τὴν ἐπιβίωσή μᾶς ἀνακατατάξεις) καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τοποθετῇ μὲ περίσκεψη μέσα στὸν κύκλο τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἓνα τεράστιο ἐθνικὸ ν' ἀποτελῇ μεμονωμένο γεγονός. Ἡ Κύπρος εἶναι ἓνα τεράστιο ἐθνικὸ θέμ-
μα, ποὺ δὲν εἶναι, ἀσφαλῶς, ξένο πρὸς τὴν ὅλη εὐθύνῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν πλήρωσή του καὶ ἀκόμη γιὰ τὴ διατήρησι καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς θέσεώς του στὶς ἐπάλξεις γιὰ τὴν προάσπιση καὶ τὴ νίκη τοῦ Ἀνθρώπου. Αὐτὴν ἐδῶ τὴν Πύλη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Νότου χρέος ἔχομε, μεταβάλλοντας τὴν σὲ ὀργανικὴ πύλη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, νὰ τὴν κρατήσωμε ἀνοιχτή. Εἶναι τοῦτο μιὰ ἱστορικὴ ἐπιταγή, ποὺ πρέπει νὰ σηκώσωμε στοὺς ὤμους μᾶς μὲ πίστη καὶ μὲ ὄνειρο».

Ὁ Τμηματάρχης Στοιχειώδους Ἑκπαιδεύσεως Δρ. Ἀνδρ. Κοῦρος ἐτόνισε, ὅτι ἡ Λαϊκὴ Παιδεία ἀντιμετωπίζει σήμερα πολλὰ προβλήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δυὸ εἶναι σπουδαιότερα: ἡ ἔκτασις καὶ τὸ ποῖόν της.

«Ἀπὸ τὴν ἔκτασις τῆς Λαϊκῆς Παιδείας ἐξαρτᾶται, κατὰ μέγα μέρος, τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο ἐνὸς Λαοῦ καὶ ἡ ἱκανότητά του νὰ προσαρμοσθῇ στὶς συνεχεῖς καὶ αὐξοῦσες ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἡ ἑνταξὴ τῆς Ἑλλάδος, πιθανόν καὶ τῆς Κύπρου, στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινὴ Ἀγορὰ ἀποτελεῖ μιὰ πρόκληση στὸ Ἑλληνικὸ δαιμόνιο, ποὺ πρέπει ν' ἀντιμετωπισθῇ ἐπιτυχῶς, ἂν πρόκειται νὰ παύσωμε μιὰ μέρα νὰ βρισκόμαστε στὸ οἰκονομικὸ καὶ βιομηχανικὸ πεδίο, στὸ πεδίο τοῦ ὑποαναπτύκτου. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴμαστε ὑπερήφανοι Λαός. Δὲν ζητοῦμεν καὶ δὲν ἐκλιπαροῦ-
με τίποτα ἀπὸ κανένα καὶ εἴμαστε πάντοτε πρόθυμοι γιὰ ὅ,τι μᾶς καλεῖ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος ὁ Ἑλληνικός, τὸ ὁρόσημόν της Ἑλληνικὴ Ἀγωγή. Ὡς Λαός ὑπομέναμε τὸ βάρος τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἱστορίας ὄχι μὲ τὸν ὀρθισμό μᾶς, ποὺ ἦταν πάντα μικρός, ἀλλὰ μὲ τὴν ποιότητα τῆς ψυχῆς μᾶς καὶ τὴν ὑπερηφάνειά τοῦ πνεύμα-
τός μᾶς.»

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου Ἑλληνικῆς Παιδείας κ. Κλ. Γεωργιάδης ἐτόνισε, ὅτι «τὸ συνέδριον τοῦτο δύναται τῷ ὄντι νὰ χαρακτηρισθῇ

ὡς τὸ πρῶτον Πανελλήνιον, διότι, διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν, παρακάθηνται, ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην, ἐκπρόσωποι τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου ἐκ τῆς ἐλευθέρας Πατρίδος καὶ τῆς, μέχρι πρό τινας, ἀλυτρώτου Κύπρου, τὴν ὁποίαν ἐλύτρωσαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας αἱ θυσίαι τῶν τέκνων τῆς, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀξιολογώταται ἀπεδείχθησαν αἱ θυσίαι τῶν διδασκάλων μὲ προεξάρχουσαν τὴν μορφήν τοῦ Φώτη Πίττα, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀνάγλυφος μορφή κοσμεῖ τὸν χῶρον τοῦτον, ὁ ὁποῖος, προωρισμένος ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν νὰ ἀποβῇ τὸ σιγαστήριον καὶ κοιμητήριον τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἀνέλαβεν ἤδη τὴν ἱεράν ἀποστολήν του ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν χαλκευτήριον τῶν ἐθνικῶν συνειδήσεων καὶ ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων».

Ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως Κύπρου Δρ. Κ. Σπυριδάκης, χαιρετίζοντας τὸ Συνέδριο, ὑπεγράμμισε, ὅτι «ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας τῆς Νήσου, συντελεσθεῖσα ἀκριβῶς πρὸ τριετίας, ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον ἐπίτευγμα τοῦ τετραετοῦς ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνος τῆς Κύπρου. Ἡ ἐγκαθιδρυθεῖσα Κυπριακὴ Δημοκρατία, ὡς ἀνεξάρτητος Πολιτεία, ἀπηλλαγμένη τῶν ἀποικιοκρατικῶν δεσμῶν, ἐπέτρεψεν, ὥστε ἡ παρ' ἡμῖν Παιδεία νὰ βαδίζῃ τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς δρόμον, συνεχίζουσα τὴν Ἑλληνικὴν Ἐθνικὴν παράδοσιν καὶ ὁδηγοῦσα πρὸς τὴν ὁλοκλήρωσιν τῶν πόθων καὶ τῶν ὁνείρων τοῦ Πανελληνίου... Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, εἴτε ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπικρατείᾳ ζῇ, εἴτε ἐν τῇ Κυπριακῇ Δημοκρατίᾳ, ὀφείλει νὰ ζῇ μνήμων τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ παραδόσεων καὶ νὰ καλλιεργῇ τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη ὡς τὴν βάσιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Ὁ διδάσκαλος ἀποτελεῖ τὸν μέγιστον εὐεργέτην τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διὰ τοῦτο, παραλλήλως πρὸς τὸν γνωστὸν στρατιώτην, τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς πατρίδος γῆς, δικαιούται οὗτος νὰ τύχῃ τοῦ μνημείου τοῦ ἀφανοῦς διδασκάλου, εἴτε τοῦτο ἰδρύεται εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων εἴτε ἐπὶ τῆς ἀψύχου γῆς».

Χαιρετισμὸς πρὸς τὸ Συνέδριο ἀπηύθυνε καὶ ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Μ. Δεληβάνης, τονίζοντας τὴ συμβολὴν τοῦ Ἑλλήνου Δασκάλου στὴν ἀναδημιουργίαν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος. Σ' ὅλες τὶς παραπάνω χαιρετιστήριες προσφωνήσεις ἀπήντησε ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Δ.Ο.Ε. καὶ Ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλαδικῶν συνέδρων κ. Γ. Ἐξαρχόπουλος, ἐκφράζοντας τὸν θαυμασμὸ ὅλων πρὸς τοὺς Κυπρίους ἥρωες καὶ τὸν ὑπέροχο Κυπριακὸ Λαὸ γιὰ τὸν πρόσφατο ἐθνικὸ ἀγῶνα του, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικούς τῆς Κύπρου γιὰ τὸ μεγάλο καὶ ὡραῖο ἔργο των. Ὑστερα, ἔγινε κατὰ θεσιν στεφάνου στὸ μνημεῖο τοῦ ἥρωος δασκάλου Φώτη Πίττα, ποὺ βρίσκεται στὸ προαύλιον τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ἐκλογή τοῦ Προεδρείου τοῦ Συνεδρίου καὶ ἀκολούθησαν οἱ εἰσηγήσεις Ἑλλήνων καὶ Κυπρίων συναδέλφων στὰ παρακάτω, κατὰ σειράν, θέματα:

α) Κατευθύνσεις Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως στὸν σύγχρονον κόσμον: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Δημήτριος Κ. Κουτσουλέλος, διδάσκαλος τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Λαμίας, καὶ συνεισηγητὴς ὁ κ. Βασίλ. Κοντούλης, Διευθυντὴς τοῦ Προτύπου Ε' περιφέρειας Ἀθηνῶν.

β) Προβλήματα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ἑλλάδος: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Νικόλ. Μοῦστος, διδάσκαλος τοῦ 14ου Δημοτικοῦ Σχολείου Θεσπικῆς, καὶ συνεισηγητὴς ὁ κ. Διογ. Μαυρόπουλος, διδάσκαλος Κερκύρας.

γ) Προβλήματα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Κύπρου: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Ἀνδρέας Παπαδόουρης, διδάσκαλος Λευκωσίας, καὶ συνεισηγηταὶ οἱ κ. κ. Σ. Συμεωνίδης καὶ Ἀνδρ. Καραγιώργης, διδῶντες Λευκωσίας.

δ) Ἡ γλῶσσα στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Σπυρ. Ράλλης, Διευθυντὴς τοῦ 37ου Δημοτ. Σχολείου Πειραιῶς, καὶ συνεισηγητὴς ὁ κ. Ἀρ. Πεκλάρης, Διευτὴς Δημοτ. Σχολείου Ἀθηνῶν.

ε) Μόρφωσις καὶ ἐπιμόρφωσις διδασκάλων: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Κων/νος Βόγγας, διδῶν τοῦ Β' Δημοτ. Σχολείου Ἀλυστράτης - Σερρών, καὶ συνεισηγητὴς ὁ κ. Νικ. Πανταζῆς, διδῶν Καλαμπάκας.

στ) Τρόποι συσφίξεως σχέσεων Ἑλλήνων καὶ Κυπρίων διδῶν: Εἰσηγητὴς ὁ κ. Ἰω. Μπουροζίκας, διδάσκαλος Κατερίνης, καὶ συνεισηγηταὶ οἱ κ. κ. Χαράλ. Παπαχριστοδούλου, Π. Ἰωαννίδης καὶ Ἀντ. Παπαδόπουλος, διδῶντες Κύπρου.

Σ' ὅλες τὶς παραπάνω εἰσηγήσεις ἔγινε διεξοδικὴ συζήτηση, ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ τὸ Συνέδριο κατέληξε στὰ παρακάτω πορίσματα, ὅπως διατυπώθηκαν ἀπὸ τὸ Προεδρεῖο, πλούσια καὶ χρήσιμα γιὰ τὴ Λαϊκὴ μας Παιδεία:

α) Τὸ Α' Πανελλήνιον Ἐκπαιδευτικὸν Συνέδριον Λειτουργῶν Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως διεπίστωσεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος διανύει σήμερον μίαν κρίσιμον περίοδον τῆς ἱστορίας της καὶ παντοῦ εἶναι ἔκδηλα τὰ γνωρίσματα τῆς ἠθικῆς παρακμῆς.

β) Ἡ προσέγγισις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὕλισμὸν καὶ ἄλλας ἀτομοκρατικὰς ἀρχὰς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σημερινοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν οὐξήσεων τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ζωῆς. Ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος δὲν κατάρθωσε, παρὰ τὰ τεράστια μηχανικὰ ἐπιτεύγματα, νὰ ἀπαλείψῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον, τὴν κακίαν καὶ τὸ μῖσος, τὰ δάκρυα καὶ τὰ αἵματα.

γ) Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω, ἡ ἐξύψωσις τοῦ ἀνθρώπου δεόν νὰ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς τριπτύχου μορφῆς: τῆς Ἀτομικῆς, Κοινωνικῆς καὶ Ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως εἰς τὴν Ἐκπαιδεύσειν.

δ) Τὸ Σχολεῖον Ἐργασίας δύναται νὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς τριπτύχου Ἀτομικῆς, Κοινωνικῆς καὶ Ἀξιολογικῆς κατευθύνσεως εἰς τὴν Ἐκπαιδεύσειν.

ε) Διαπιστοῦται, ὡσαύτως, ἡ ἀνάγκη ἐπεκτάσεως τοῦ βετοῦς εἰς δετές Δημοτικὸν Σχολεῖον. Ἡ τοιαύτη ἐπέκτασις θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τῶν ὁποίων ἡ μόρφωσις, κατὰ τὸ πλεῖστον, περιορίζεται εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον. Ἐν ταύτῳ, τὸ Σχολεῖον ἔχει καθήκον νὰ βοηθήσῃ τοὺς τροφίμους του νὰ κατανοήσουν τὸν ἐθνικὸν μας πολιτισμὸν καὶ τὴν πολυμορφίαν του, νὰ τὸν συντηρήσουν, νὰ τὸν προαγάγουν καὶ μετὰ τὴν πολυμορφίαν εἰς τὴν ἄλλην. Τὸ Λαϊκὸν Σχολεῖον δεόντα δώσουσαν ἀπὸ τὴν μίαν γενεάν εἰς τὴν ἄλλην. Τὸ Λαϊκὸν Σχολεῖον δεόντα γίνῃ θεματοφύλαξ τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς Φυλῆς μας καὶ σφυρηλατῇ τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν μὲ ὅλας τὰς ἀληθείας τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

στ) Ἡ τεχνικὴ Ἐκπαιδεύσις καὶ τὰ ἐπιτεύγματά της ἀποτελοῦν τὸν μεγαλύτερον ἐχθρὸν καὶ ἐν ταύτῳ τὸν βοηθὸν καὶ συνεργὸν διὰ τὴν ἀναπτύξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιτυχὴς ἄσκησις εἰς τὸν τεχνικὸν τομέα, παραλλήλως πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ πνεύματος, εἰς τρόπον ὥστε αἱ δύο δυναμίδες νὰ ἀλληλοσυμπληρῶνται εἰς τὴν πλήρη καὶ ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ὁδηγήσῃ μακρὰν τοῦ ἀδιεξόδου τῆς μονομεροῦς παιδείας.

ζ) Ἀνεξαρτήτως ὀνομασιῶν (Σχολεῖον Ἐργασίας, Σχολεῖον Δημιουργικῆς Δραστηριότητος, Σχολεῖον Πρακτικῆς Μορφῆς), τὸ Σχολεῖον παραμένει μόνον Σχολεῖον καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν νὰ ἐναρμονισθῇ πρὸς τὴν Κοινωνίαν, εἰς ἣν ζῇ καὶ θὰ ζῇ δημιουργικῶς.

Ἡ ἔρευνα τοῦ Στενωτέρου περιβάλλοντος ἦτανε μέχρι τῶν προτελευταίων δεκαετιῶν μας τὸ ἀποπαίδι τῆς ἐρεύνης.

καθητρίδων μας το αποπαιδί της ερευνῆς.
 Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὁμοῦ τῆς Λαογνωσίας ὡς ἐπιστήμης, ἀνυψῶθι εἰς τὴν ἐπο-
 χὴν μας εἰς τὸ ἀπαστράπτου βουίλειον τῆς λαϊκότητος.

Μέχρι τούδε διεήγητο και διεξάγεται ακόμη ή διδασκαλία της Πατριδογωσίας χωρίς γνώσιν του Στενωτέρου περιβάλλοντος.

Πλάνη ἀβυσσαλέα!

Διδασκαλία της Πατριδογνωσίας με πομφόλυγας από άπαστράπτουσες
 άνοησίες και οί μαθηταί έγνώριζον την Στενώτερη πατρίδα των τόσο καλά, όσον
 ήσαν γνώστα και της πιο άγνώστης εις αυτούς περιοχής της Κορέας !!! ..

Οι μαθητάι δηλαδή ἦσαν τὸσον καλὰ καταρτισμένοι ἀπὸ πατριδογνωστικῆς ἀπόψεως, ὥστε νὰ προβάλλουν μὲ ἓνα αὐτόχροημα πατριδογνωστικὸν ἀφοπλινόν.

Ἡ ὥς ἂν πατριδογνωστικὴ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν π. γέ-
ρει ὕλην διὰ μίαν μελλοντικὴν σύνταξιν πατριδογνωστικῶν ἀναγνωστικῶν τάς
ἐπὶ μέρους τάξεις τῶν λαϊκῶν σχολείων τῆς πόλεως.

λοῦν τὸ ὑλικὸν δημιουργικῶν παιδαγωγικῶν ἐμπνεύσεων γιὰ ὁμάδες διδασκ., ποὺ διαθέτουν καὶ τὸ τάλαντον τὸ λογοτεχνικόν, ὥστε νὰ ἔλθουν εἰς φῶς ἐπὶ μ. τ. πατριδογνωστικὰ ἀναγνωστικὰ μὲ διάφορον παιδαγωγικὴν προσοπικὴν γιὰ τὰς ἐκτ. μέρους τάξεις τοῦ λαϊκοῦ σχολείου.

Ἡ ἔρευνα τοῦ Στενωτέρου περιβάλλοντος πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸ χρονικὸν τῆς ἑκασταχοῦ Στενωτέρας πατρίδος, τὸ δὲ πατριδογνωστικὸν Ἀναγνωστικὸν πρέπει νὰ προβάλλει ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τρόπον τινα τὸν καθρέπτην τῆς ἑκασταχοῦ Στενωτέρας πατρίδος, ἕναν καθρέπτην δηλαδὴ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει τις τὸν ἑαυτὸν τοῦ.

Πάντως η μορφωτική εργασία στο σχολείο άπαιτεί πρωτίτως την αδιάλειπτον έρευναν του παρελθόντος με την Ιστορικήν, λαϊκήν, πολιτιστικήν καί έμπορικήν γνώσιν τής έκασταχού στενωτέρας ύπό έρευναν περιοχής, χωριού ή πόλεως, δεδομένουσι ότι ή άκριβής γνώσις του παρελθόντος διευκολύνει τήν πλήρη κατανόησιν του παρόντος. Μονάχα δηλαδή τότε βλέπει τις όλα κατάματα, σάν νά έχει μπροστά του ένα κάτοπτρον.

IV

Ἐτελειώσαμε...

Τόσον τὸ χωριό, ὅσον καὶ ἡ πόλις ἀναμένουν πάντοτε τοὺς ἐρευνητὰς τῆς λαϊ-
κότητός των.

κοιτήρας των.
Ἡ ἔρευνα τοῦ περιβάλλοντος θά μᾶς δώσῃ τὲς διδασκτικὰς ἐνότητες γιὰ τὴν συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν εἰς τὰς ἐπὶ μέρους τάξεις τοῦ λαϊκοῦ σχολείου.

Ἡ ἔρευνα τοῦ Οἰκογενειακοῦ Χρονικοῦ θὰ μᾶς δώσει διὰ τὸ ψυχογραφικὸν δελτίον τῶν μαθητῶν.

Ἡ δὲ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ, πολιτιστικοῦ, γεωγραφικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ περιβάλλοντος θὰ μᾶς δώσει τὸ ὕλικόν διὰ τὴν σύνταξιν τῶν πατριδογενωστικῶν ἀναγνωστικῶν.

Ἰδοὺ τὸ τρίπτυχον τῆς δημιουργικῆς πατριδογνωστικῆς πορείας γύρω ἀπὸ τὴν διδακτικὴν, ψυχολογικὴν καὶ συγγραφικὴν ἔκφασιν.

διδακτικῇ, ψυχολογικῇ καὶ συγγραφικῇ ἀποφιν.
 Ἡ εὐθύνη ὅλων μας γινεῖ τὴν ἐπὶ συγχρονισμένων βάσεων διαμόρφωσι τοῦ λαϊ-
 κοῦ σχολείου, ἀπαιτεῖ τὸ αἵτημα τῆς ἐποχῆς μας.

Χαιρετίζομεν ὅθεν τὴν καταβλήθεισαν προσπάθειαν τῶν τριῶν συναδέλφων τοῦ 10ου Προτύπου λαϊκοῦ Σχολείου Πατρῶν—ὕπο τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἐμπνευσμένου Ἐπιμερητοῦ τοῦ Ἁγίου Ξηροτύρη—ὡς ἕνα ὑποτέμενον μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος φῶς ποῦ ἐκπέμπει τὶς εὐεργετικὰς ἀχτίδας του ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Πατρῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καλλιεργούμενον ὁμῶς συστηματικῶς καὶ ὑποδουλιζόμενον ἄνωθεν θὰ σκορπίσει μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδρασιν καὶ εἰς μεγαλύτερας τριγύρω του περιοχάς.

Ἡ ἀκτινοβολία τῆς Πατριδογνωστικῆς ἰδέας ἀποτελεῖ τὴν ἀψευδῆ μαρτυρίαν ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἀποτελέσει αὕτη τὸ κέντρον μιᾶς γενικωτέρας σχολικῆς μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας καὶ παρ' ἡμῖν, δι' ὁλόκληρον τὸν βασικὸν σχολικὸν μας κόσμον.

τὴν ὥρα προβάλλει ἡ Πατριδογνωστικὴ ἄποψις ὡς ἡ ἀφυπνιζομένη ἰδέα.
ἀναπνισθεῖσα ὅμως αὐτὴ ἰδέα τῆς Στενωτέρας Πατρίδος θὰ ἀποβῇ καὶ παρ'
ἐκείνης ἀπέβη εἰς ὅλους τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς—ὁ ἰσχυρότερος φορεὺς τῆς
ἐκείνης Πατριδαγωγικῆς μεταρρυθμίσεως διὰ τὴν σφαῖραν τοῦ λαϊκοῦ μας Σχολείου.

Εὐριπίδης Σούρλας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐλάβαμε τὰ παρακάτω βιβλία :

1. **Ἰ. Ἀθαν. Παπακωνσταντίνου**: Ὁ κόσμος τῶν ἐπαγγελματιῶν.
2. **Ν. Μπάρκα**: Διδακτική τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν μαθημάτων.
3. **Ν. Bochlologyros, Diplom — Psychologe**, Der Wertbegriff in Kulturpsychogischer Sicht.
4. **Τρ. Ξαριανταφύλλου**, διδ. φιλοσ. Πανεπιστημίου Ν. Υόρκης: Τὸ πρόγραμμα Φοιτητῆς καὶ τὸ Ἀμερικανικὸν ἑκπαιδευτικὸν σύστημα.
5. **Δρ. Μανρέα — Κ. Ἀφένδρα**: Ἡ τεχνικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Ἑλλάδα.
6. **Κ. Λάζαρη**, Ἐπιθ. τοῦ Δημ. σχολ.: Ὁ παιδαγωγὸς Χαρίσης Παπαμάρκου.
7. **Δημ. Παπαδημιτρίου**, μετεκτ. διδ. ἱατρ.

Τὸ μονοθέσιο Δημοτ. σχολεῖο στὴν Ἑλ-
ληνική πραγματικότητα.

8. **Σωτ. Καρανικόλα**: Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων, τόμος Α'.

9. **Πασχ. Τσακίρη:** Μονοτάξια - Διτάξια - Τριτάξια σχολεία.

10. **Ἄντ. Σεργεντάνη**, Γυμνῆχου, Φιλολογικὸν μνημόσυνον Παύλου Βαλάκη.

11. **Β. Χαρώνη** : Καθηγητοῦ. Ἡ ἐκπαιδευτική μεταρρύθμισις τῆς Γαλλίας.

12. **Ήλίο Ξηροτύρη:** Έπιθ. Σχολ. Για να γνωρίσουμε την Πάτρα.

13. **Μυρσίνη Κλεάνδρου – Παπαδημητρίου :**
Χαμένοι Κόσμοι.

14. ***Α. Κασσιγόνη**: Νεοελληνικό Όρθογραφικό Λεξικό (Δημοτικῆς).

Μαθητικά περιοδικά και έφημερίδες :

1. Δελτίον Ἑλλην. Βιβλιογραφίας, Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως.
2. Δελτίον Ὁμίλου παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν, Κύπρου ἀριθ. 1.
3. Κρητικὴ Ἑστία, τεύχος 121.
4. Σχολικὰ χρονικά, τεύχος 59 - 60.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣ:

ΓΕΩΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τόμος Α'. Έκδοσις Γ' σελ. 220

Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα:

1. 'Η σημασία του περιβάλλοντος. Τό χωριό.
2. 'Η ψυχολογία του αγροτόπαιδου.
3. Οί νεαροί του χωριού.
4. 'Η αποστολή και οί σκοποί του αγροτικού σχολείου.
5. Τό μονοθέσιο αγροτικό σχολείο.
6. 'Η έπιλογή και διάταξη του μορφωτικού ύλικού.
7. 'Από την πράξη της ένιαίας συγκεντρωτικής διδασκαλίας.
8. 'Η όργάνωση της έργασίας.
9. 'Η πατριδογνωστική άρχή στο αγροτικό σχολείο.
10. Οί μορφές της έργασίας.
11. Τό αγροτικό σχολείο και τό συγχρονισμένο πρόγραμμα.
12. 'Η όργάνωση των τάξεων του αγροτικού σχολείου.
13. 'Ο δάσκαλος του αγροτικού σχολείου.
14. Πρότυπα αγροτικά σχολεία.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

1) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΟΜΠΙΑΝΑΚΗ

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Διὰ τὴν Ε' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

Τιμὴ Δρχ. 15

2) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΟΜΠΙΑΝΑΚΗ

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

Τιμὴ Δρχ. 15

Δυὸ ἀπαραίτητα βοηθήματα γιὰ τὴ μεθοδικὴ διδασκαλία
τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»
Ὁδὸς Περικλέους 21 Τηλ. 227.173 Ἀθῆναι